

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГРЕБЕНЮК Дмитро Олегович

УДК 341.174(4):342.53

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАКОНОТВОРЧІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК НАДНАЦІОНАЛЬНОГО
ІНСТИТУТУ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

спеціальність 293 – Міжнародне право

галузь знань 29 – Міжнародні відносини

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д.О. Гребенюк

Науковий керівник:
БЕХРУЗ Хашматулла
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Гребенюк Д.О. Законотворчі повноваження парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту: міжнародно-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (галузь знань 29 – Міжнародні відносини). – Національний університет «Одеська юридична академія», МОН України, Одеса, 2024.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту» розглядаються концептуальні підходи до вивчення особливостей та природи феномену парламентаризму, що є основою функціонування законодавчої влади Європейського Союзу. Проблематика є комплексною та міждисциплінарною, тому потребує використання різних підходів до дослідження цієї теми. Різноманіття підходів в окремих галузях науки до визначення поняття «парламентаризм» ускладнює формулювання єдиного його визначення.

Дослідження феномену парламентаризму у філософсько-правовій думці епохи Просвітництва дозволило сформулювати думку щодо інтенсивного розвитку в той період ідей парламентаризму і розуміння його, як одного з основних принципів організації влади. У роботі розкривається вплив філософських концепцій на формування теоретичних засад сучасного парламентаризму. Беручи до уваги праці таких філософів як Г. Гегель, І. Кант, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Дж. Міль, Ж. Руссо, стало можливим з'ясувати чинники, які впливали на еволюцію парламентаризму. Дослідження феномену парламентаризму дозволило відкрити широкі перспективи для розуміння сутності та значення парламентської системи у формуванні сучасного політико-правового ладу. Особливу увагу приділено ролі парламенту як інструменту забезпечення балансу влади. Мало місце вивчення практичної реалізації парламентських механізмів у контексті діяльності міжнародних організацій як універсального, так і регіонального характеру. Порівняльний

аналіз філософських праць епохи просвітництва дозволив зрозуміти зв'язок між ідеями мислителів та їх втіленням у реальну політичну практику.

Висвітлено концептуальну основу та природу наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. Дисертаційне дослідження охоплює еволюційний шлях та становлення поняття «наднаціональний парламентаризм», виявляючи його ключові аспекти, значення та вплив на глобальну систему. Аналіз історичного підґрунтя формування цієї концепції дозволив з'ясувати роль міжнародних організацій та парламентів у сприянні становленню наднаціонального парламентаризму.

У дослідженні розглядаються функції та повноваження парламентських органів, які мають ознаки наднаціональності. Компаративний підхід дозволив зіставити різні моделі та механізми парламентаризму на національному та наднаціональному рівні, що своєю чергою, надало можливість з'ясувати ефективність цього інституту у вирішенні міжнародних проблем.

Приділена увага викликам та перспективам концепції наднаціонального парламентаризму, підкреслюючи можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення. В ході дослідження було проаналізовано питання щодо суверенітету, оскільки такі аспекти, як наднаціональність та суверенітет, здатні конфліктувати або навпаки взаємодоповнюватися. Суверенітет традиційно прийнято вважати владою держави над територією та народом і, відповідно, правом приймати рішення та діяти самостійно без втручання зовнішніх суб'єктів. Запропонована систематизація концептуальних поглядів може поставити під сумнів або спонукати до переосмислення традиційного уявлення про суверенітет держави в контексті її участі у наднаціональних структурах.

У розділі 2 «Інституційні повноваження Європейського Парламенту в законодавчому процесі Європейського Союзу», з'ясована унікальна специфіка об'єднання європейських держав, що було створене як організаційна форма для політичного та економічного співробітництва між державами-членами,

країнами-партнерами та кандидатами на членство в ЄС. ЄС символізує різноманіття націй та європейських культур і ставить за мету досягнення миру та процвітання. Європейські держави об'єдналися, поступившись частиною суверенітету, щоб стати економічно сильнішими. Тому не дивно, що офіційний девіз об'єднання - це «єдність у різноманітті». Особливу увагу приділено природі ЄС, до структури якої входять інститути, що реалізують цілі, забезпечують послідовність та ефективність політики. На початку свого створення ЄС складався з невеликої кількості держав та мав зовсім іншу назву. З часом суб'єкти цього об'єднання збільшують інтеграцію та створюють єдиний ринок. Характерно, що приблизно в цей період функції управління переходять на наднаціональний рівень та збільшується кількість майбутніх учасників. В науковій праці досліджується становлення законодавчого інституту ЄС, проводиться аналіз співпраці Європейського Парламенту з іншими провідними інститутами, а також досліджується нормативно-правова база, яка впливала на трансформацію Європейського Парламенту.

Розглянуто проблематику характеристики та визначення особливостей європейської моделі парламентаризму, зокрема, в контексті інституційних повноваженнях та їх ролі в процесі прийняття рішень. Робота включає аналіз доктринальних досліджень різних авторів щодо терміну «інституційні повноваження», з урахуванням особливостей функціонування державних органів. Різноманіття наукових підходів допомогло розкрити багатоаспектність визначення терміну та його ролі у позитивній оцінці діяльності владних органів. Визначення терміну «інституційні повноваження» стосовно Європейського Парламенту як наднаціонального інституту стає ключовим елементом для подальшого розкриття концепції наднаціонального парламентаризму. Означений аспект сприяє всебічному розумінні функцій парламенту на наднаціональному рівні та може відкрити нові перспективи у розвитку європейських інтеграційних процесів.

Висвітлено законодавчий процес Європейського Парламенту як одного з основних законодавчих органів ЄС, з'ясовано основні законодавчі

процедури, такі як звичайна та спеціальна процедури прийняття рішень. У дослідженні розглядаються повноваження Європейського Парламенту у законодавчому процесі та його взаємодія з політичними інститутами. Особлива увага приділяється вивченню змін у законодавчих процедурах, які відбулися після прийняття відповідних нормативно-правових актів.

З'ясовано, що звичайна законодавча процедура є одним із ключових механізмів прийняття законодавчих актів в ЄС, яка передбачає активну участь Європейського Парламенту та Ради ЄС. Важливою особливістю звичайної законодавчої процедури є те, що для прийняття нормативно-правового акту необхідно одержати згоду обох законодавчих інститутів. Законодавчий процес ЄС є складним та багатоетапним, відтак звичайна законодавча процедура відіграє важливу роль у забезпеченні демократичного характеру прийняття рішень, сприяє представництву інтересів громадян через депутатів в Європейському Парламенті та уряди країн-членів у Раді ЄС. Оскільки звичайна законодавча процедура визначає спосіб ухвалення більшості законів ЄС, то розуміння її особливостей та етапів має вирішальне значення для всіх учасників законодавчого процесу ЄС. Законодавча процедура відображає принципи, які є основоположними для функціонування ЄС. Важливою рисою звичайної законодавчої процедури є необхідність узгодження позицій, що вимагає від учасників процесу компромісу та здатності до співпраці. Характерним для звичайної законодавчої процедури є першочерговий розгляд законопроекту Європейським Парламентом, після чого він передається на розгляд Ради ЄС. Процес ухвалення закону може зайняти значну кількість часу та вимагає переговорів між обома інститутами, зокрема щодо компромісних позицій.

Встановлено, що спеціальна законодавча процедура використовується для прийняття важливих рішень або змін у правовому полі міждержавної інтеграційної системи. Для прийняття таких рішень необхідною є погоджена домовленість між різними центрами влади чи урядами, які складають зазначену систему, що може передбачати спеціальна процедура. Передбачено

обов'язкову консультацію та співробітництво між Комісією ЄС, Європейським Парламентом та Радою ЄС для прийняття певних рішень у сфері законодавства ЄС. Цей процес гарантує участь різних центрів влади у прийнятті важливих рішень та враховує їхні інтереси, забезпечуючи відповідний інституційний баланс.

У розділі 3 «Законотворча взаємодія Європейського Парламенту з парламентськими органами» досліджено саме особливості нормотворчої співпраці. Процес законотворчості в межах ЄС потребує всебічного наукового дослідження з метою розкриття ефективності та здатності забезпечувати інтереси як самого ЄС, так і кожної його держави-члена. Процес гармонізації законодавства, координації політичних траєкторій та вирішення спільних питань на наднаціональному рівні неможливий без належної співпраці та взаємодії між парламентськими органами. Правова комунікація є важливим аспектом цього процесу, забезпечуючи ефективний обмін інформацією, координацію дій та взаємне врахування національних інтересів. В дослідженні обґрунтовано, що підвищення якості та ефективності правової комунікації між двома рівнями парламентської влади сприяє реалізації європейських стратегій та політик, зберігаючи при цьому різноманітність національних підходів.

Виявлено інституційні аспекти взаємодії між Європейським Парламентом та національними парламентами ЄС в контексті правової комунікації. Зазначено, що подальше розуміння механізмів та ефективності такої взаємодії може вплинути на сприйняття та імплементацію рішень на національному рівні та сприяти зміцненню ролі національних парламентів у цьому процесі. Враховуючи майбутню перспективу членства України в ЄС, означені позиції надали можливість для визначення впливу правової комунікації на взаємозв'язок між європейською інтеграцією та національним законодавством.

Розглянуто основні механізми впливу та наслідки взаємодії для формування законодавства в ЄС та за його межами, подальшу інтеграцію між третіми країнами та ЄС у сфері законодавства, яке має характерні ознаки адаптивності, враховуючи постійні зміни світового порядку. Вказано, що одним із ключових способів впливу третіх країн є встановлення економічних відносин з ЄС. У цьому контексті переговори можуть включати не лише зазначені аспекти, а й норми та стандарти, які потрібно враховувати при здійсненні економічних відносин. Треті країни можуть сприяти впровадженню своїх норм та стандартів, що спричиняє конвергенцію законодавства ЄС з іншими правовими системами. Це може включати обмін досвідом, ресурсами, а також спільне вирішення проблем, які мають міжнародний вимір. З'ясовано механізми, які використовуються для забезпечення взаємодії та розвитку європейського правового простору. Визначено можливі виклики та обмеження, пов'язані з впливом третіх країн на законодавчі процеси ЄС, а відтак з питаннями щодо національних інтересів, конфліктів нормативних систем, а також важливістю збереження незалежності європейських рішень та уникнення впливу, який може порушити принципи демократії та європейської інтеграції.

Досліджено питання правової співпраці між Україною та Європейським Парламентом в контексті впливу на формування законодавства, що має декілька ключових факторів. Україна прагне підвищити свій інтеграційний потенціал, впроваджуючи реформи, які відповідають європейським стандартам. Характерним аспектом взаємодії є спільні робочі групи та комітети, де представники України консультуються з колегами з ЄС щодо різних питань, зокрема економіки, правосуддя, та інших. Міжпарламентська співпраця впливає на розробку національного законодавства через активну участь у консультаціях, обговореннях та внесення пропозицій. Важливим аспектом є врахування українських інтересів при формуванні правових актів, які стосуються спільних питань. З'ясована взаємодія між Україною та

Європейським Парламентом в контексті впливу на формування законодавства, яка надала можливість краще зрозуміти механізми співпраці, вивчити успішні практики та виклики, з якими стикаються обидві сторони.

Ключові слова: Європейський Союз, інститут, Європейський Парламент, парламентаризм, наднаціональність, законотворчість, верховенство права, інтеграція, принцип пропорційності, принцип субсидіарності, європейські цінності, наближення законодавства, *acquis communautaire*.

ABSTRACT

Hrebeniuk D.O. Legislative powers of the European Parliament as a supranational institution: an international legal study.

Doctoral thesis for the degree of the Doctor of Philosophy in the specialty 293 «International law» (branch of knowledge 29 - International relations). - National University «Odesa Law Academy», Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2024.

Chapter 1 «Theoretical and Methodological Foundations of the study of the Parliament of the European Union as a supranational institution» describes conceptual approaches to the study of the peculiarities and nature of the phenomenon of parliamentarism, which is the basis for the functioning of the legislature of the European Union. The issue is complex and interdisciplinary, and therefore requires the use of different approaches to the study of this topic, each of the approaches of the relevant science defines the concept of parliamentarism differently, which in turn complicates the formulation of a single definition.

The research of the phenomenon of parliamentarism in the philosophical and legal thought of the Enlightenment allowed the author to form an opinion on the intensive development of the ideas of parliamentarism as one of the basic principles of government. The research examines the impact of philosophical concepts on the formation of the basis of modern parliamentarism. Taking into account the works of such philosophers as G. Hegel, I. Kant, J. Locke, S. Montesquieu, J. Mill, and

J.Rousseau, it became possible to identify the factors that influenced the evolution of parliamentarism and further relations with other authorities. The research of the phenomenon of parliamentarism has opened up broad prospects for understanding the essence and significance of the parliamentary system in shaping the modern political and legal order. Particular attention was paid to the role of parliament as an instrument for ensuring the balance of power, and the practical implementation of parliamentary mechanisms in the context of international organisations, both universal and regional, was also studied. A comparative analysis of the philosophical works of the Enlightenment allowed to understand the relationship between the ideas of philosophers and their implementation in real political practice.

Covering the conceptual basis and nature of supranational parliamentarism in modern international law, the thesis covers the evolutionary path and formation of the concept of supranational parliamentarism, identifying its key aspects, significance and impact on the global system. The legal analysis of the historical background of the formation of this concept has made it possible to clarify the role of international organisations and parliaments in promoting the establishment of supranational parliamentarism.

The research examines the functions and powers of parliamentary bodies that have signs of supranationality, and the comparative approach allowed comparing different models and mechanisms of parliamentarism at the national and supranational levels, which in turn made it possible to determine the effectiveness in solving international problems.

Focusing on the challenges and prospects of the concept of supranational parliamentarism, pointing to possible ways of further development and improvement, the study raised the issue of sovereignty, as the relevant aspects of supranationality and sovereignty may conflict or, on the contrary, complement each other. Sovereignty is traditionally considered as the power of the state over the territory and people, and accordingly, the right to make decisions and act independently without interference from external actors. The proposed

systematisation of conceptual views may question or rethink the traditional idea of state sovereignty in the context of its participation in supranational structures.

In Chapter 2 «Institutional Powers of the European Parliament in the Legislative Process of the European Union», a unique specificity of the association of European countries, which was created as an organisational form for political and economic cooperation between member states, partner countries and candidates for membership, is explained. The EU symbolises the diversity of nations and European cultures and aims to achieve peace and prosperity, the states united for a single purpose and gave up part of their sovereignty to become economically stronger, so it is not surprising that the official motto of the union is «unity in diversity». Particular attention is paid to the nature of the EU, which is structured around institutions whose tasks are to implement the objectives and ensure policy coherence and effectiveness. At the beginning of its creation, the EU consisted of a small number of states and had a completely different name; over time, the subjects of this association increase integration and create a single market, and it is characteristic that around this time, governance functions are transferred to the supranational level and the number of future participants increases. This research paper examines the formation of the EU legislative institution, analyses the cooperation of the European Parliament with other leading institutions, and studies the legal framework that influenced the transformation of the European Parliament.

The study considers the issues of characterising and defining the features of the European model of parliamentarism, in particular in the context of institutional powers and their role in the decision-making process. The study includes a legal analysis of the views of various authors on the term «institutional authority», in particular in the context of the functioning of state bodies. Different points of view helped to reveal aspects of the definition of this term and its role in a positive assessment of the activities of public authorities. The definition of the term «institutional authority» of the European Parliament as a supranational institution becomes a key element for further elucidation of the concept of supranational parliamentarism, and this aspect contributes to a comprehensive understanding of

the functions of the Parliament at the supranational level and may open up new perspectives in the development of European integration processes.

The author highlights the legislative process of the European Parliament as one of the main legislative bodies of the EU, and clarifies the main legislative procedures, such as the ordinary and special decision-making procedures. The study examines the powers of the European Parliament in the legislative process and its interaction with political institutions. Particular attention is paid to the study of changes in legislative procedures that have occurred after the adoption of relevant legal acts.

It is found that the ordinary legislative procedure is one of the key mechanisms for adopting legislative acts in the EU, the procedure involving the active participation of the European Parliament and the Council of the EU. An important feature of the ordinary legislative procedure is that the adoption of a legal act requires the consent of both legislative institutions. The EU legislative process is complex and multi-stage, and as the ordinary legislative procedure plays an important role in ensuring democratic decision-making, the procedure promotes the representation of citizens' interests through MEPs in the European Parliament and member governments in the Council of the EU. As the ordinary legislative procedure determines how most EU laws are adopted, an understanding of its features and stages is crucial for all participants in the EU legislative process. The procedure reflects the principles underpinning its operation, and an important feature of the ordinary legislative procedure is the need to reconcile positions between actors, which requires compromise and co-operation. The ordinary legislative procedure is characterised by the first consideration of the draft law by the European Parliament, after which it is submitted to the Council of the EU. The process of adopting legislation can take a considerable amount of time and requires repeated negotiations between both institutions, including on compromise positions.

It is established that a special legislative procedure is used to make important decisions or changes in the legal framework of the interstate integration system, the procedure may provide that such decisions require an agreed agreement between the

various centres of power or governments that make up the said system. There is a mandatory consultation and cooperation between the EU Commission, the European Parliament and the Council of the EU decisions in the field of EU legislation. This process guarantees the participation of different centres of power in making important decisions, takes into account their interests, and ensures an appropriate institutional balance.

Chapter 3 «Interaction of the European Parliament with the Parliaments of the EU Member States in the Legislative Process» examines the mechanism of cooperation between the European Parliament and the national parliaments. The lawmaking process within the EU requires a comprehensive scientific study to reveal the effectiveness and ability to ensure the interests of both the EU and each of its member states. The author has found out how well the parliamentary institutions cooperate. The processes of harmonisation of legislation, coordination of political trajectories and resolution of common issues at the supranational level are impossible without proper cooperation and interaction between parliamentary bodies. Legal communication is an important aspect of this process, ensuring effective information exchange, coordination of actions and mutual consideration of national interests. The study shows that improving the quality and effectiveness of legal communication between the two levels of parliamentary power contributes to the implementation of European strategies and policies, while preserving the diversity of national approaches.

The author identifies the institutional aspects of interaction between the European Parliament and national parliaments of the EU in the context of legal communication, and further understanding of the mechanisms and effectiveness of such interaction may influence the perception and implementation of decisions at the national level and help strengthen the role of national parliaments in this process. Given the future prospect of Ukraine's membership in the EU, this provided an opportunity to identify how legal communication could affect the relationship between European integration and national legislation. Taking into account the study of European parliamentarism and institutional aspects of interaction, as well as

national interests and future prospects, the article examines the main mechanisms of influence and interaction.

The main mechanisms of influence and the consequences of interaction for the formation of legislation in the EU and beyond are considered, further integration between third countries and the EU in the field of legislation has characteristic signs of adaptability, given the constant changes in the world order. One of the key ways in which third countries can exert influence is through the establishment of economic relations with the EU. In this context, negotiations may include not only these aspects, but also norms and standards that need to be taken into account in the conduct of economic relations. Third countries can facilitate the implementation of their norms and standards, which leads to the convergence of EU legislation with other legal systems. This may include the exchange of experience and resources, as well as joint solutions to problems that have an international scope. The study identifies the mechanisms used to ensure interaction and development of the European legal area. Possible challenges and limitations related to the influence of third countries on the EU legislative processes are identified, including the issue of national interests, conflicts of regulatory systems, and the importance of preserving the independence of European decisions and avoiding influence that may violate the principles of democracy and European integration.

The study examines the issue of legal cooperation between Ukraine and the European Parliament in the context of influencing the formation of legislation, this aspect has several key factors, Ukraine seeks to increase its integration potential by implementing reforms that meet European standards. Accordingly, this process requires cooperation with the EU in the form of consultations, exchange of experience and recognition of relations within the association. Joint working groups and committees are a characteristic aspect of the interaction, where Ukrainian representatives consult with their EU counterparts on various issues, including the economy, justice, and others. Inter-parliamentary cooperation influences the development of EU legislation through active participation in consultations, discussions and proposals. An important aspect is that Ukrainian interests are taken

into account when drafting legal acts relating to common issues. The study of the interaction between Ukraine and the EU Parliament in the context of influencing the development of legislation has provided an opportunity to better understand the mechanisms of cooperation, to study successful practices and challenges faced by both parties.

Keywords: European Union, institute, European Parliament, parliamentarism, supranationality, legislation, rule of law, integration, principle of proportionality, principle of subsidiarity, european values, legislative approximation, *acquis communautaire*.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гребенюк Д. О. Фрагментація та поляризація: фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 695-696.
2. Гребенюк Д. О. Місце і роль Європейського Парламенту в інституційній системі Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 465-467.
3. Гребенюк Д. О. Інтеграція в Європейський Союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 15-19.
4. Гребенюк Д. О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 292-295.
5. Гребенюк Д. О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2022. № 72. С. 32-35.
6. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. О. Дипломатія заради прав людини: минуле та сучасне. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 799-800.
7. Аракелян М. Р., Бехруз Х. Н., Гребенюк Д. О. Європейський Парламент: голос громади в законодавчому процесі ЄС. *Держава та регіони*. 2022. № 4. С. 212-216.
8. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. О. Виклики сучасного міжнародного: від публічного до приватного. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 619-623.
9. Гребенюк Д. О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. № 80, 2023 р. с. 278-283.

10. Hrebenuk D. European parliamentarism and establishing the content of the institutional authority within the EU parliament. *Visegrad journal on human rights*. 2023. № 6. P. 64-71.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

11. Гребенюк Д. О. Досвід країн ЄС та України в подоланні кризової ситуації викликаній поширенням коронавірусної інфекції в рамках захисту прав та свобод людини. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : зб. матеріалів Всеукраїн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 груд. 2021 року). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021 р. С. 94-99.

12. Гребенюк Д. О. Співпраця Європейського Парламенту з Верховною Радою України: нормативно-правова база, цілі та євроінтеграція. *Шістдесят четверті економіко-правові дискусії* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Львів, 27-28 квіт. 2022 р.). Львів, 2022. С. 24-28.

13. Гребенюк Д. О. Роль резолюції Європейського Парламенту в реформуванні внутрішнього законодавства. *The 1st International scientific and practical conference «Modern research in world science»* (April 17-19, 2022 y.) SPC. Lviv, Ukraine, 2022. P. 1330-1336.

14. Hrebenuk D. O. The supervisory role of the European Parliament in the process of the application of the environmental liability directive. *The 11th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life»* (May 11-13, 2022 y.) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 747-751.

15. Hrebenuk D. O. Diplomacy for the human rights: the political and legal role of Turkey. *Права людини в період збройних конфліктів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.). Одеса, 2022 р. С. 368-372.

16. Неугодніков А. О., Гребенюк Д. О. Порівняльний аналіз європейських принципів адміністративного права. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу (м. Одеса, 10 лют., 2023 р.). Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. С. 13-17.
17. Neuhodnikov A. O., Hrebeniuk D. O. The influence of the administrative space on the legal systems of the member states of the European Union. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу (м. Одеса, 10 лют., 2023 р.). Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. С. 77-81.
18. Hrebeniuk D. O. Ai regulation in EU: the European Parliament's stand. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 377-379.
19. Гребенюк Д. О. Лобізм у Європейському Парламенті: виклики та перспективи для захисту прав людини. *Права людини в період збройних конфліктів* : зб. матеріалів Міжнар наук.-практ. конф., присвячена 75-й річниці ухвалення Загальної декларації прав людини 1948 р. (м. Одеса, 3 листоп. 2023 р.). Одеса, 2023. С. 219-227.
20. Гребенюк Д. О. Інституційний механізм ЄС в процесі регулювання міграційної кризи. *Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики* : зб. матеріалів Міжнар. кругл. стола (м. Одеса, 5 берез. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 77-80.

Розділ колективної монографії:

21. Гребенюк Д. О. Актуальні тенденції у захисті прав людини: перегляд механізмів міжнародного права. *Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики* : колективна монографія / за заг. ред.

М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. Одеса : Фенікс, 2023.
С. 247-279.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ.....	16
1.1. Дослідження феномену парламентаризму у філософсько-правовій думці епохи Просвітництва.....	16
1.2. Стан наукового розроблення феномену парламентаризму як теоретична передумова для створення наднаціонального інституту Європейського Парламенту.....	33
1.3. Концептуальні основи та природа наднаціонального парламентаризму...	49
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	62
2.1. Європейський Союз: трансформація інституційних повноважень.....	62
2.2. Європейський парламентаризм: правова природа.....	73
2.3. Інституційні повноваження парламенту Європейського Союзу.....	88
2.4. Звичайна законодавча процедура в нормотворчому процесі Європейського Союзу.....	102
2.5. Спеціальна законодавча процедура в нормотворчому процесі Європейського Союзу.....	113
РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОТВОРЧА ВЗАЄМОДІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ З ПАРЛАМЕНТСЬКИМИ ОРГАНАМИ.....	127
3.1. Застосування принципу субсидіарності та пропорційності в процесі ухвалення законодавчих рішень.....	127

3.2. Правова комунікація між парламентом ЄС та національними парламентами.....	139
3.3. Міжнародно-правове співробітництво парламенту ЄС в контексті зовнішньої диференційованої інтеграції.....	154
3.4. Міжпарламентська співпраця України та ЄС.....	164
ВИСНОВКИ.....	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	180
ДОДАТОК А.....	205

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	-	Європейський Союз
РЄ	-	Рада Європи
ДЄС	-	Договір про Європейський Союз
МПС	-	Міжнародний Парламентський Союз
МПІ	-	Міжнародна парламентська інституція
ООН	-	Організація Об'єднаних Націй
РБ	-	Рада Безпеки
МО	-	Міжнародна Організація
ДФЄС	-	Договір про функціонування Європейського Союзу
ПАРЕ	-	Парламентська Асамблея Ради Європи
ЄОВС	-	Європейське Об'єднання Вугілля та Сталі

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кооперація держав в інтеграційні процеси є однією з визначальних тенденцій сучасності. Європейський Союз (далі – ЄС) традиційно прийнято вважати одним із найвпливовіших об'єднань європейських держав. Науково-дослідницький інтерес до явища парламентаризму як найважливішої складової сучасної концепції права обумовлений як унікальністю самого феномену, так і важливістю його вивчення для збагачення загального розуміння інституційних аспектів міжнародних відносин та міжнародного права. Відповідно даний аспект відкриває можливість для розгляду механізмів та інструментів, які використовуються в європейській моделі парламентаризму, а також їх впливу на глобальні правові системи.

В сучасному глобалізованому світі важко переоцінити вплив міжнародних організацій на розвиток міжнародної спільноти. ЄС є унікальною системою взаємодії національних інтересів та наднаціональних цілей та ключовим актором у цьому процесі. Вивчення законотворчих повноважень парламенту ЄС в цьому контексті дозволить не лише всебічно розкрити феномен наднаціонального парламентаризму, але й зрозуміти, як цей досвід може застосовуватися в інших міжнародних організаціях. Розгляд законотворчої діяльності та повноважень парламенту, в тому числі спеціальних законодавчих процедур, дозволить краще зрозуміти, як формується правовий симбіоз з державами-членами та як забезпечується баланс між національними і загальноєвропейськими інтересами.

Також важливо констатувати, що еволюційна складова суттєво вплинула на сучасний стан нормотворчої діяльності ЄС. Тому під час вирішення проблематики варто звернути увагу на етапи трансформації звичайної законодавчої процедури. Беручи до уваги установчі договори ЄС, звичайна законодавча процедура є важливою складовою міждержавної інтеграційної системи. Розвиток звичайної законодавчої процедури пов'язаний із розширенням компетенцій та ролі законодавчих інститутів. Характерно, що

одним із ключових етапів розвитку звичайної законодавчої процедури було запровадження спільного ухвалення рішень між державами-учасницями об'єднання. Зазначений нормотворчий механізм передбачає активну участь різних сторін у процесі розробки, обговорення та прийняття законодавчих актів, що, своєю чергою, сприяє підвищенню легітимності та легітимації рішень. Суттєвим чинником є узгодження політики через призму об'єднання суверенітету, що дозволило створити відповідні законодавчі акти, які і були тими еволюційними сходами нормотворчої діяльності ЄС.

Зведення усіх цих аспектів дослідження до загального осмислення законотворчих повноважень Європейського Парламенту дозволить розкрити багатогранність цієї теми та її вплив на міжнародне право та національну правову систему. Крім того, може сприяти не лише розумінню європейського досвіду, але й надати рекомендації для інших суб'єктів, які також шукають шляхи наднаціональної співпраці та інтеграції на міжпарламентському рівні чи рівні законодавчих органів. Актуальність обраної теми підкреслюється рішенням Європейської Ради про надання Україні статусу кандидата на вступ в ЄС. Варто наголосити, що євроінтеграційний шлях побудований на принципах, викладених у Декларації про державний суверенітет, згідно з якою Україна визначається як рівноправний учасник в загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Відповідна позиція також знаходить своє відображення у преамбулі Конституції України, в якій підкреслюється європейська ідентичність та незворотність європейського курсу України. На шляху євроінтеграції України вивчається та адаптується загальноєвропейський досвід для свого власного розвитку та реформ. Однією з найважливіших галузей співпраці є набуття досвіду у сфері законотворчості та побудови демократичних інституцій. Сучасні реалії свідчать про безпрецедентне використання ст. 50 Договору про ЄС, що регулює процедуру виходу країни з союзу, а також про важливі зміни в інституціональній структурі та функціонуванні Європейського Парламенту. Ці явища вимагають комплексного підходу щодо розуміння наслідків і впливу на нормотворчу

діяльність ЄС в цілому. Відображення власних досліджень та врахування дослідження українських фахівців у контексті обраної теми дозволить підвищити якість законотворчої діяльності та вивчити найефективніші механізми впровадження європейського досвіду в національну практику. Значимість дослідження також полягає в тому, що Україна активно реалізує свої європейські амбіції, зокрема шляхом поглиблення співпраці з інститутами ЄС, апроксимацією норм та наближення до стандартів ЄС. Розуміння та адаптація досвіду парламентської діяльності ЄС є ключовим елементом для узгодженого та ефективного впровадження європейської адженди в національне законодавство та практику.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Мета і завдання дослідження. Метою наукової роботи є проведення комплексного міжнародно-правового дослідження, спрямованого на осмислення законотворчих повноважень Європейського Парламенту як наднаціонального інституту. Основна ціль полягає у виявленні та розкритті різних аспектів та особливостей ролі Європейського Парламенту у формуванні та реалізації законодавства на різних етапах правової комунікації, з концентрацією уваги на висвітленні важливих аспектів законотворчих повноважень, а також аналізі впливу Європейського Парламенту на процеси європейської інтеграції та міжнародних відносин.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі завдання:

- розглянути сучасний стан наукового дослідження феномену парламентаризму, враховуючи теоретико-методологічний аспект, та вказати на підходи до визначення сутності парламентаризму в інтернаціональних дослідженнях;

- дослідити міжнародно-правову природу парламентаризму, концентруючи увагу на ролі законодавчих установ у міжнародних відносинах та їх взаємодії з іншими акторами;
- висвітлити концепцію наднаціонального парламентаризму в контексті інтеграційних об'єднань;
- розглянути вплив європейської моделі парламентаризму на глобальні правові системи;
- розкрити модель організації законодавчої влади в ЄС з міжнародно-правової перспективи та висвітлити роль Європейського Парламенту в цій моделі, його комунікацію з іншими інституціями;
- визначити роль звичайної законодавчої процедури в контексті розбудови міждержавної інтеграційної системи ЄС;
- розглянути спеціальну законодавчу процедуру як прояв поліцентричності міждержавних інтеграційних систем;
- дослідити питання правової комунікації між Європейським Парламентом та національними парламентами і проаналізувати поширення принципів субсидіарності та пропорційності в процесі ухвалення законодавчих рішень;
- розглянути вплив взаємодії Європейського Парламенту з третіми країнами на формування законодавства і визначити ключові аспекти в процесі адаптації *acquis communautaire*.

Об'єктом дослідження є правова реальність, яка виникає в процесі здійснення законотворчих повноважень Європейського Парламенту як наднаціонального інституту.

Предметом дослідження є законотворчі повноваження Європейського Парламенту як наднаціонального інституту.

Методи дослідження. Методологія дослідження побудована з урахуванням його мети, завдань, об'єкта та предмета. В основі методології дисертаційного дослідження лежить система загальнонаукових, філософських, спеціально-наукових та правових методів пізнання. Поєднання

наукових підходів та методів дослідження дозволяє надати комплексний погляд на проблематику законотворчих повноважень Європейського Парламенту як наднаціонального інституту.

Дослідження ґрунтується на використанні різноманітних методологічних підходів. Так, діалектичний підхід дозволив дослідити правові феномени в їхньому розвитку та взаємодії (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2). Герменевтичний підхід використаний під час дослідження міжнародних договорів, національного законодавства та судової практики з метою встановлення змісту термінів та норм, які в них застосовуються (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.1). Компаративний підхід дозволяє з'ясувати специфіку законодавчої діяльності Європейського Парламенту порівняно з іншими законодавчими органами і визначити наскільки вона відрізняється за формою і змістом прийнятих рішень. Такий підхід допомагає розкрити унікальні аспекти законотворчої діяльності Європейського Парламенту, а також встановити спільні та відмінні риси у законодавчому процесі різних країн або міжнародних організацій (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.3, 3.4). Системний підхід застосовується в процесі дослідження законотворчості ЄС як складного та багатогранного явища, що складається з компонентів. Відповідно сформована їхня синергія утворює унікальну структуру, яка своєю чергою забезпечує цілісність даного явища (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2). Історико-правовий метод дозволив простежити розвиток наукових поглядів на співвідношення національного та міжнародного права, зокрема становлення концепції наднаціонального парламентаризму (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3.). Структурно-функціональний метод зумовив дослідження ролі та функцій Європейського Парламенту, його впливу на реалізацію законодавства на національному та наднаціональному рівнях. Важливою частиною цього підходу є також правовий аналіз змін парламенту ЄС, що дозволяє виявити еволюцію його законотворчих повноважень (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4.). Формально-логічний метод допомагає проаналізувати та систематизувати нормативно-правові акти ЄС і національне законодавство,

визначити логічні зв'язки між різними аспектами ролі парламенту ЄС, які зумовлюють об'єктивну можливість побудови логічних аргументів для обґрунтування та підтвердження висновків дослідження (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4.). Завдяки методу case studies проведено дослідження конкретних проявів імплементації міжнародних судових рішень на національному рівні (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Використання зазначених методів у їх комплексі було спрямовано на максимально об'єктивне і ґрунтовне дослідження проблематики.

Філософсько-правовим підґрунтям дослідження є наукові праці мислителів епохи Просвітництва, які вплинули на формування базису парламентаризму як системи управління, створення правових інститутів сучасних держав, а також удосконалення міжнародних стандартів у сфері законодавства та демократії, зокрема Г. Гегеля, І. Канта, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Дж. Мілля, Ж. Руссо.

Теоретично-правову основу дослідження становлять наукові положення, які містяться в наукових роботах таких українських вчених, як : О. В. Антонюк, Х. Н. Бехруз, О. М. Бориславська, О. Л. Валевський, О. К. Вишняков, О. Ю. Водянніков, М. Ф. Головатий, Л. Л. Грицаєнко, В. П. Грובה, С. Г. Давтян, І. Д. Дудко, Н. В. Заяць, В. А. Звірковська, Ю. В. Ломжець, Є. О. Львова, Я. Й. Малик, П. Ф. Мартиненко, З. П. Мельник, В. І. Муравйов, З. О. Погорєлова, К. В. Смирнова, І. Г. Сурай, В. Е. Теліпко, Л. Г. Фалалєєва, О. В. Філонов, О. М. Шпакович, І. В. Яковюк.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення, які містяться в наукових роботах таких закордонних вчених, як : Е. Р. Бйорн, Дж. Вайлер, Р.М. Катлер, Клаус фон Ліндейнер-Вільдау, Б. Розамонд, А.К. Хосе, З. Шабич, Г. Шмаленбах.

Нормативну базу дослідження становлять міжнародні договори універсального та регіонального характеру, внутрішньодержавні акти юридичного і політичного характеру, зокрема Статут Організації Об'єднаних Націй, Статут Ради Європи, Загальна декларація прав людини, Договір про

Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу, Протокол № 2 про застосування принципів пропорційності та субсидіарності, Конституція України, Декларація про державний суверенітет, Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним дослідженням, яке присвячене законотворчим повноваженням парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту.

Проведене наукове дослідження уможливило сформулювати наступні **висновки**, які характеризуються науковою новизною:

вперше:

- запропоновано авторську дефініцію поняття «інституційне повноваження» Європейського Парламенту як наднаціонального інституту: «інституційне повноваження - це сукупність прав, що надаються інституту в рамках його функціонування і реалізації завдань, визначених у відповідних правових актах національного та наднаціонального рівня. Це включає в себе право прийняття рішень, встановлення процедури та умов їхнього прийняття, а також обов'язки і відповідальність перед відповідними сторонами чи громадськістю»;
- встановлена особливість взаємодії Європейського Парламенту як наднаціонального інституту з парламентами держав-членів у контексті законотворчого процесу, що, своєю чергою, відкриває нові підходи до розуміння впливу Європейського Парламенту на формування законодавства в контексті диференційованої інтеграції;
- визначено природу та особливості правової комунікації між Європейським Парламентом та національними парламентами для забезпечення координації та легітимності прийнятих рішень;

- обґрунтовано необхідність міжпарламентської взаємодії в процесі формування законодавства та адаптації до *acquis communautaire* у контексті зовнішньої диференційованої інтеграції;

удосконалено:

- підхід дослідження концепції наднаціонального парламентаризму, який спрямований на розкриття основних засад та ознак цього концепту в контексті ролі Європейського Парламенту;
- підхід взаємодії Європейського Парламенту з Верховною Радою України, що зосереджений на виявленні конкретних сфер та аспектів, де вплив Європейського Парламенту на законодавство може бути особливо значущим, і який, своєю чергою, дозволяє виокремити нові можливості для передачі загальноєвропейських стандартів та норм на національний рівень через ефективну взаємодію з іншими державами;
- доктринальні погляди на поняття «європейський парламентаризм», відповідно до яких Європейський Парламент є одним з ключових елементів у формуванні концепції наднаціонального парламентаризму в ЄС, еволюція повноважень якого відображає важливі зміни у сприйнятті ролі законодавчих органів у формуванні правової бази та збільшення рівня легітимності;
- ідеї визначення терміну «наднаціональність» крізь призму діяльності універсальних та регіональних організацій. Універсальний характер полягає у відображенні взаємозв'язку міжнародних структур та національних інтересів, сприяючи створенню загальних правил і стандартів для всіх учасників міжнародних відносин. Особливість регіонального характеру відображає інтеграцію країн на наднаціональному рівні, де діяльність спрямована на розвиток відповідної нормативно-правової бази та інституційної складової, які мають пріоритет перед національними законам;

- погляди щодо принципу субсидіарності в контексті співвідношення *ex ante* та *ex post*, який прийнято вважати характерним аспектом для забезпечення ефективного управління на різних рівнях, особливо в контексті правовідносин між ЄС та Україною, для застосування принципу субсидіарності в національній правовій системі та відповідності вимогам, а також впливу цього принципу на співпрацю та апроксимацію.

набуло подальшого розвитку:

- ідеї бікамералізму особливо через призму поглядів українських та закордонних вчених, що надало можливість більш комплексного розуміння проблематики двопалатності та її впливу на організацію нормотворчої діяльності ЄС;
- переосмислення підходів до розуміння суверенітету у контексті ЄС, відповідно до яких суверенітет розглядається як унікальне поняття, що відображає специфіку європейської інтеграції. Це означає, що держави-члени є суверенними, але в той же час вони делегують частину своїх повноважень на наднаціональний рівень, що робить ЄС *sui generis* у порівнянні з іншими міжнародними організаціями;
- погляди на систему розвитку та зміцнення принципів субсидіарності та пропорційності у законотворчому процесі ЄС, спрямованих на забезпечення більшої уваги до інтересів національних парламентів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформовані у дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у

науково-дослідній сфері – допомагають поглибити наукове розуміння повноважень Парламенту ЄС у міжнародних відносинах та процесах європейської інтеграції, що слугує основою для подальших досліджень у цій галузі та розвитку нових теоретичних підходів. Також отримані результати можуть бути використані для розширення знань вчених, науково-педагогічних працівників та фахівців у галузі міжнародного права.

нормотворчій діяльності – під час розробки та прийняття майбутніх нормативно-правових актів в Україні, що, своєю чергою, сприятиме забезпеченню більшої узгодженості, ефективності та відповідності норм міжнародним стандартам. Також отримані результати дослідження здатні бути підґрунтям для розвитку більш стратегічного підходу до формування та реалізації національного законодавства в ЄС.

науково-методичній роботі – можуть бути використані як нове джерело інформації та аналізу для інших дослідників у галузі міжнародного права, європейських студій та політичних наук. Це може розширити наукову базу та підвищити якість подальших наукових робіт. Також отримані результати можуть бути корисними для розробки методичних підходів до дослідження ролі інституцій у міжнародних відносинах. Дане дисертаційне дослідження може бути використане для розробки навчальних матеріалів та може сприяти підготовці нового покоління експертів у галузі міжнародного права.

навчальному процесі – у частині розробки академічних дисциплін «Міжнародне право», «Право ЄС», «Право Ради Європи», «Інституціональне право», «Парламентське право».

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювались на кафедрі міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», а також були оприлюднені та обговорювались на таких науково-практичних конференціях: «Права людини – пріоритет сучасної держави» (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.); «The 1st International scientific and practical conference Modern research in world science» (м. Львів, 17-19 квітня 2022 р.); «Шістдесят четверті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 27-28 квітня 2022 р.); «The 11th International scientific and practical conference International scientific innovations in human life» (м. Манчестер, 11-13 травня 2022 р.); «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.); «Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів» (м. Одеса, 10 лютого 2023 р.); «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних

викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 3 листопада 2023 р.); «Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики» (м. Одеса, 5 березня 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 10 статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях, 10 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та 1 розділі колективної монографії.

Структура роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, 3 розділів, які містять 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінки, з яких основного тексту 179 сторінки. Список використаних джерел налічує 25 сторінок (206 найменувань), додатки на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

1.1 Дослідження феномену парламентаризму у філософсько-правовій думці епохи Просвітництва

Парламентаризм є одним з найважливіших явищ у сучасному світі, яке відображає принципи демократії, представництва та участі громадян у прийнятті рішень. Цей феномен є предметом постійного інтересу для вчених, але розуміння його сутності в контексті міжнародно-правових відносин ще не повністю розкрито. Тому дослідження стану наукового розроблення сутності феномену парламентаризму є актуальним та має великий потенціал для збагачення доктрини міжнародного права. Це явище є важливим складником демократії та правової держави, тому постає об'єктом міжнародно-правового дослідження. У сучасних умовах, коли демократія та права людини стають все більш важливими у міжнародному правовому порядку, дослідження парламентаризму набуває особливої актуальності. З розвитком глобалізації та зростанням ролі міжнародних організацій важливість досліджень у сфері демократії та прав людини стає все більш актуальним. Парламентаризм як форма демократичного устрою держави стає об'єктом інтересу вчених, адже його розвиток пов'язаний зі змінами в політичній та правовій системі держав. Саме тому вивчення цього явища є важливим для розуміння динаміки демократії та правової держави у світі.

Парламентаризм є системою політико-правової організації держави, в якій парламент, як вищий орган народного представництва, обраний, безпосередньо, усім народом і виражає суверенну волю, займає провідне місце серед органів державної влади [92, с. 33]. Парламентаризм почав свій розвиток у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії в XIII ст. з введенням Магна Карти, де обмежувалась влада короля. Пізніше у XVII ст.

парламентаризм поширився на Королівство Нідерландів, Королівство Швецію, Королівство Данію та інші держави. У XVIII-XIX ст. парламентаризм став широко використовуватися в Європі та світі. З початку XX ст. і дотепер парламентаризм став однією з найпоширеніших форм організації влади. Ідейні витоки парламентаризму сягають часів Просвітництва і характерно, що дане явище має декілька важливих вимірів. Найважливішим вважається те, що парламентаризм втілює у собі ідейно-теоретичну концепцію взаємодії суспільства і держави. Дане явище ґрунтується на теорії народного представництва, що визначається в літературі як особлива форма народовладдя. Парламентаризм – це провідний демократичний принцип організації діяльності держави та громадянського суспільства, який ґрунтується на виконанні публічної влади від імені народу та в інтересах всього народу колегіальними органами, обраними на виборних засадах. Ці органи взаємодіють із всією системою державних органів та місцевого самоврядування на основі демократичних процедур і несуть відповідальність за свої дії перед народом [56, с. 133]. Багато дослідників, які вивчають міжнародне право через призму філософського світогляду, звертають увагу на концептуальні аспекти. Відповідна тенденція спостерігається як у загальній теорії права, яка вивчає концептуальні та нормативні аспекти права взагалі, так і в спеціалізованих галузях правознавства, де досягнуто значних успіхів у філософських дослідженнях [13, с. 16].

Г. Гегель відіграв значну роль у розвитку політичної та соціальної філософії. Його концепція діалектики та ідеї про розвиток суспільства й історії стали ключовими для розуміння політичних структур та еволюції урядів. Німецький філософ вважав, що історія та розвиток суспільства є процесом, який відбувається через конфлікт та діалектичний рух протилежностей. Концепція «діалектики» вказувала на постійний рух та розвиток у світі, де конфлікт та протилежності викликають нові форми управління та суспільства. У «Філософії права» Г. Гегель розглядав роль держави, права та інституцій у суспільстві. Філософ підкреслював значення ідеї «розвиненої держави» як

основи для соціального порядку та політичного устрою. Для Г. Гегеля держава була способом вираження загальної волі, що відображала сукупність індивідуальних вольових актів. У контексті дослідження можуть бути ключовими ідеї Г. Гегеля про розвиток суспільства через діалектику та роль держави в управлінні. Уявлення про соціальну еволюцію та важливість загальної волі в політичних структурах може допомогти зрозуміти природу та еволюцію парламентаризму як складової сучасного політико-правового ландшафту. Як справедливо зазначає І. Григоренко: «розвинуте громадянське суспільство – це інтелектуальний опонент держави, що змушує її орієнтуватися на суспільні інтереси, громадську думку в головних аспектах «внутрішньої та зовнішньої» державної політики. Саме тому важливо, щоб державні органи в своїй діяльності враховували пропозиції, що висувуються громадянським суспільством» [36, с. 198].

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що державі відводиться центральне місце в «Філософії права» [98, с. 507]. «Що таке держава?» - ставить запитання Г. Гегель і відповідає: - «державна, – єдність моральної ідеї – моральний дух як дійсність самої себе, ясна субстаційна воля, яка мислить і знає себе, і виконує те, що вона знає» [147, р. 279]. Держава за Г. Гегелем є наслідком світового духу. Як стверджує філософ, «державна – це світовий дух, який виступає як всезагальне» [147, р. 296]. Німецький мислитель бачить державу як живий організм, де свобода не індивіда, а державно організованого народу охоплює і свободу окремих індивідів. Г. Гегель надає перевагу загальному в цій діалектичній єдності. Проте ця ідея піддавалась критиці у західній філософсько-правовій думці. Філософ звинувачувався у піднесенні держави над індивідом, обмеженні його прав і свобод та проголошенні ідеї насильства держави над індивідом, що може призвести до тоталітаризму. Деякі критики навіть називали Г. Гегеля не лише теоретиком тоталітаризму, але й апологетом війни [98, с. 508]. Характерним є те, що філософ не виконував функцію провісника досліджуваного явища, що, в свою чергу, дає можливість дійти до висновку, відповідного до якого

Г. Гегель намагався донести думку, що суспільство стає заангажованим завдяки державі. На думку Г. Гегеля, така асиміляція призводить до руйнації автономії, яка характерна для демократії. Певні думки ми згодом побачимо при створенні універсальної системи захисту прав та свобод людини [98, с. 508]. Філософ відчував нульову толерантність до насильства і свавілля як форм несвободи та неправомірності. Враховуючи філософські ідеї, держава розглядається Г. Гегелем, як щось надлюдське, проте має свої суперечності. На думку філософа, держава формується через вплив і тому існує необхідність у вдосконаленні державних інститутів [147, р. 285].

Прийнято вважати, що це положення має достатньо вагоме методологічне значення і тому сприяє розумінню процесу державотворення [98, с. 508]. Філософ на свій лад корелює державу з суспільством, в якому є злочинець, хворий та каліка. Він вбачає, що у «хворій» державі більше суперечностей і проблем, що може призводити до конфліктів, революцій і війни. Лише у розумній державі, за словами Г. Гегеля, діяльність органів державної влади відбувається на основі розуму, всезагальної волі та моральної ідеї, що відповідає інтересам і волі кожного індивіда [147, р. 462].

Подібно до Грецьких філософів у Г. Гегеля справедливість, право та свобода існують лише у державі. Мислитель підносить державу як ідею, тобто дійсність права, і розглядає її як правову державу, де механізм насильства та апарат політичного панування обмежені правом і діють лише у державно-правових формах [98, с. 509].

Концепція правової держави обумовлена правом і відповідно має правовий характер [125]. У «Філософії права» значна увага приділяється не лише проблемам держави і права, але й суспільству. Г. Гегель розглядає правовідносини держави з її інститутами. На думку філософа, суспільство не існувало ні в рабовласницьку, ні в феодальну епохи, а існує лише в епоху капіталістичного суспільно-політичного ладу. Це соціальне утворення визначає фізіологію соціально-економічних інститутів суспільства та має свою роль і перспективи подальшого розвитку [98, с. 509].

З огляду на вищезазначене, обґрунтованим є висновок, що розвиток права вимагає розуміння кореляції особливого і загального, важливості цього процесу, адже незважаючи на взаємодію держави і суспільства, вони залишаються різними акторами. Держава і суспільство є самостійними, по-своєму унікальними інститутами, але разом з тим вони створюють певний баланс для гармонійного розвитку. У структурі суспільства філософ виділяє наступні компоненти: потреби та їх задоволення, захист свободи і власності за допомогою правосуддя, захист індивідуального і загального інтересу за допомогою відповідних органів [98, с. 510].

«Філософія права» Г. Гегеля за допомогою діалектики розкриває взаємозв'язок держави і суспільства. На думку німецького філософа, держава і суспільство співвідносяться як розсудок і розум [98, с. 510]. Г. Гегель вважає, що «громадянське суспільство – це «зовнішня держава», це розсудок, а держава – розум. В громадянському суспільстві кожний для себе ціль, решта для нього ніщо» [125]. Закономірним постає питання про те, що є необхідним для того, щоб у громадянському суспільстві існувала гармонія інтересів і справедливість. Надзвичайно цікаву думку висловлює Г. Гегель щодо проблеми справедливості в громадянському суспільстві: тільки «хороші закони сприяють процвітанню держави і суспільства» [125, р. 264]. Значну увагу філософ звертає на роль правосуддя у громадянському суспільстві та наголошує, що за допомогою «правосуддя усуваються порушення прав власності і особистості» [125, р. 265]. Г. Гегель чимало уваги приділяє ролі суду і судочинства в державі та суспільстві. Оскільки в суспільстві існують суперечності, які виникають у результаті протилежних інтересів різних соціальних класів і соціальних груп, філософ вважає, що для регулювання суспільних відносин необхідна публічна влада [98, с. 511].

Однак для реалізації власного блага індивіда потрібні не тільки закони, але і сила, яка охоронятиме «моє особливе благо». На думку Г. Гегеля, захист блага кожного індивіда здійснює поліція та об'єднання. Мислитель вважає, що загальний інтерес суспільства в цілому є більш вищим і більш важливим, ніж

егоїстичні інтереси окремого індивіда. Цей загальний інтерес громадянського суспільства захищає держава і такий її важливий інститут як поліція [98, с. 511]. «Мета поліцейського нагляду і опіки надати індивіду всезагальну власну можливість для досягнення індивідуальної мети» [125, р. 267].

Значне місце в громадянському суспільстві Г. Гегель відводить корпораціям (об'єднанням), які визначає важливим чинником в соціально-економічній, правовій та трудовій сферах громадянського суспільства. Філософ робить висновок, що чимало соціально-економічних проблем вирішує не держава, а громадянське суспільство та його корпорації [98, с. 511]. Філософські ідеї спрямовують до висновку про те, що об'єднання подібно до сім'ї, займає значну роль у формуванні базису держави. Якщо держава, згідно з твердженням Г. Гегеля, є моральною ідеєю, то сім'я виступає як її моральний корінь. В даній тезі можливо побачити сучасне відображення важливості інститутів, які виконують різні функції для забезпечення стабільності у державі та суспільстві [125, р. 277]. Виклики спонукають людство розширювати свої горизонти за рахунок міжнародної комунікації. Тому в філософських працях підкреслюється той факт, що державі необхідно здійснювати нагляд, щоб уникати стагнації [125, р. 277].

Досліджуючи взаємозв'язок держави і громадянського суспільства, можемо зазначити, що окреме місце у філософії Г. Гегеля займає й окрема людина в суспільстві і державі. Філософ концентрує увагу на принципі верховенства права, бо тільки в державі, де панує закон, громадянин може бути визнаний гідним [148, р. 243].

Дослідження сутності суспільства, права та держави у філософії Г. Гегеля розкриває їх взаємозв'язок, у якому центральне місце посідає держава. Тому, на думку мислителя, чим вищий рівень розвитку правової системи, тим більше простору для розвитку та функціонування громадянського суспільства. Також Г. Гегель зазначає, що «громадянське суспільство – це могутня сила, яка заволодіває людиною, вимагаючи, щоб вона на нього працювала. Якщо людина є таким членом громадянського

суспільства, то вона зберігає в ньому ті ж самі права, якими володіють усі члени суспільства, але громадянське суспільство повинно піклуватися про свого члена, відстоювати його права, а індивід, своєю чергою, зобов'язаний додержуватися вимог громадянського суспільства». Відповідна думка має не тільки теоретико-методологічне але й правове значення, тим самим не втрачає актуальності подібна ідея взаємозв'язку і в сучасних умовах розбудови держави [98, с. 512].

Праці Г. Гегеля про право, державу та суспільство є ваговою частиною його філософії, де відповідне місце відведено саме діалектичному взаємозв'язку держави і суспільства. «Філософія права» Г. Гегеля – це своєрідна енциклопедія складного розвитку економічних, морально-етичних, соціально-політичних, релігійних та правових проблем суспільства [98, с. 513]. Г. Гегель зазначав, щоб держава ефективно розвивалась та забезпечувала права і свободи людини, необхідно, аби усі сфери прогресували одночасно. Вважається, що даний аспект підкреслює важливість комплексного підходу до розвитку суспільства, де економічний, соціальний та політичний прогрес взаємопов'язані [98, с. 513].

Нормативно-правові акти здатні відігравати ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини. У роботі Г. Гегеля йдеться про те, що вони важливі для всіх суб'єктів владних повноважень. Принцип верховенства права є основою держави та вимагає діяти в межах компетенції, дотримуючись принципів рівності та поваги до прав та свобод людини. Фактично в даному контексті підкреслюється важливість законності як фундаменту для розвитку демократичного суспільства [98, с. 513].

Становлення правової держави є необхідною умовою створення та ефективного функціонування суспільства. В цьому процесі суспільство виступає базовим чинником правової держави, а проблематика взаємозв'язку держави і суспільства є фундаментальною для будь-якого соціуму. Вона є визначальною для розбудови нашої держави та громадянського суспільства і тільки суворе дотримання державою прав і свобод людини в суспільстві є

гарантією подальшого демократичного розвитку країни і побудови в ній правової держави [98, с. 513].

I. Кант зробив надзвичайний внесок у розвиток моральної, етичної та політичної філософії, його ідеї та концепції відіграють ключову роль у сучасному розумінні не лише моральних, а й політико-правових питань. I. Кант прагнув розуміти принципи, які лежать в основі моральних рішень та структури суспільства. У своїх працях, особливо у «Метафізиці моралі» та «Критиці практичного розуму», філософ розглядав поняття держави, прав і моралі з точки зору категоричного морального імперативу. Основний принцип I. Канта полягав у тому, що всі люди повинні діяти відповідно до тих моральних принципів, які можуть бути узагальнені до загальних законів. Концепція «категоричного імперативу» закликала до дії за такими принципами, які можна було б застосувати всюди і завжди, не залежно від особистих уподобань. У контексті дослідження ідеї I. Канта про моральність, етику та універсальні моральні принципи можуть бути важливими. Його уявлення про раціональне і моральне розуміння людини, а також підходи до формування правових норм та владних структур можуть стати важливими для аналізу та розуміння природи парламентаризму в сучасному світі.

Прийнято вважати, що наукові інтереси I. Канта були спрямовані на з'ясування природи суспільства. У працях філософа можемо простежити створення фундаменту щодо природніх прав та правової держави. Досліджуючи взаємозв'язок між правом та мораллю, I. Кант аналізував питання, пов'язанні з поділом влади та політичного управління. В сучасному вимірі філософські ідеї I. Канта сформували основу розуміння зв'язку між суспільством та державою [83, с. 34-35]. Вельми слушно буде зазначити, що даний аспект має істотне значення для чіткого окреслення об'єкту дослідження та вдосконалення методологічних інструментів. I. Кант був одним із перших, хто підніс значення та надав високу оцінку юридичній науці [21, с. 28].

Розуміння права І. Канта відкрило нові горизонти і фактично здійснило справжній революційний переворот. Його теорія ноуменів і феноменів висунула питання про пізнання, включаючи питання про право як одне з універсальних явищ. Позитивне право визначалося філософом як те, що є для нас деонтичною і головною передумовою належної поведінки людей, етичним мінімумом. Це означало вимогу державної організації суспільства та забезпечення загальнообов'язковості через силу державно-правового примусу. Таким чином, основним питанням філософії, яке вперше було чітко поставлено в повному сенсі саме І. Кантом, була сутність права, його зміст і езотеричний сенс [21, с. 28].

Варто зазначити, що у позитивізмі справедливість розглядається як принцип формальної логіки, але у правовій сфері вона виражається не лише як формальний принцип. Фахівець в галузі права повинен розуміти не лише технічні аспекти своєї справи, а й повністю усвідомлювати соціальне призначення права та шляхи його досягнення. Право у суспільстві не є самодостатнім і автономним, воно не є абсолютно раціональною наукою. У процесі формування правових рішень необхідно враховувати не лише логіку і семантику, а й морально-етичні цінності, що є складовою частиною легітимації права [49, с. 63-64].

Ідея поєднання в бутті людини права внутрішнього і права зовнішнього, побудована на моральному законі, сформульованому як славнозвісний категоричний імператив. Існує припущення, що основні характеристики людської природи розглядаються як постійні, що своєю чергою формує стійкий базис для правових теорій [184]. У даному контексті ми бачимо не лише визначення морального принципу але й аналіз цього принципу по відношенню до права [21, с. 28]. Вчення І. Канта фактично передбачило майбутні виклики і, напевно, будуть залишатись актуальними у будь-який історичний період. З іншого боку це призводить до різних тлумачень і дискусій у науковому середовищі [21, с. 28]. У концепції природнього права виокремлено основні принципи права, які існують незалежно від конкретних

обставини. Характерно, що в дослідженні ми можемо знайти відображення даної тези в працях різних філософів [191].

Система «Філософії права» І. Канта представлена у значній кількості його фундаментальних праць [21, с. 28]. Характерно, що погляди на історичний процес у роботах мислителя були викладені у невеликій частині робіт та через призму розуміння правовідносин. На даному етапі варто зацентувати увагу, що філософ вважав раціональність та волю людини основою для формування правових норм і, головне, що право є важливим інструментом для забезпечення свободи людини [191].

Так, важливо розуміти, що еволюціонує не лише окрема людина, але і все людство взагалі [165]. Це процес, який становить історію, особливо в контексті інституціалізації суспільства та регулювання відносин у ньому, це історія права і держави: «природні задатки людини, спрямовані на застосування його розуму, розвиваються повністю не в індивіді, а у роді» [164, р. 4]. І. Кант намагався визначити мету і напрям історичного процесу трансформації державно-правових основ, вказуючи на джерело цього розвитку. Ця ідея, яка спочатку була лише філософським припущенням, стала одним з основних діалектичних законів буття та пізнання. І. Кант відзначав: «засіб, яким природа користується для того, щоби здійснити розвиток усіх задатків людей, – це антагонізм у їхньому суспільстві, оскільки він урешті-решт стає причиною їх закону відповідного порядку» [21, с. 30].

Найскладнішим завданням у ході історичного розвитку права і держави є гармонізація відносин між індивідами у суспільстві, особливо через встановлення правил панування і підпорядкування. На думку І. Канта потреба в підпорядкуванні є невід'ємною від природи людини, особливо її соціальної складової. І. Кант вбачав у природі людини надзвичайну складність верховної влади: «верховний глава сам повинен бути справедливим і водночас повинен бути людиною. Ось чому ця задача найскладніша з усіх; більше того, повністю її розв'язати неможливо; з настільки кривого шалівка, як той, з якого зроблена людина, не можна зробити нічого прямого. Лише наближення до цієї ідеї

ввірила нам природа» [21, с. 30]. Для створення досконалої системи державного управління необхідні певні передумови, які будуть включати теоретичне обґрунтування понять, природи та еволюційного досвіду.

Концепція всесвітньої історії вплинула на подальший розвиток філософії, яка відстоювала ідею «вічного миру» і всеєвропейської федерації, що в майбутньому було реалізовано у формі ЄС. Навіть з тих часів, коли ще не було розвинених етнографічних та компаративістських методів дослідження ранньоправових суспільств, І. Кант вбачав у розвитку права і держави виконання плану природи, де державний устрій є єдиним станом, у якому людство може розвинути свої задатки [21, с. 30]. І. Кант розглядає процес історичного розвитку державно-правових явищ як еволюцію, вважаючи революційні зміни менш ефективними через недостатню ефективність такого шляху порівняно зі зміною правосвідомості. Він вважає, що революція може призвести до усунення але не може змінити спосіб мислення. Для цього потрібна свобода у всіх випадках публічно користуватися власним розумом [163, р. 345].

Філософське вивчення історико-правових явищ і процесів, а також всесвітньої історії в цілому, стало важливим методологічним інструментом для сучасних і майбутніх дослідників історії права і держави, допомагаючи переходити від простого опису до справжнього наукового аналізу. Думки І. Канта про філософсько-правовий контекст права виявилися такими, що випередили свій час і досі залишаються актуальними. Розвиваючи ідеї Дж. Локка про важливість відносин у перехідний період від «природного» до «громадянського» стану суспільства, І. Кант зазначив, що право нерозривно пов'язано із свободою, яка відображає гідність людини і здатність до розумного вільного волевиявлення. Філософ підкреслював, що громадянську свободу не можна порушувати без значних наслідків для всіх галузей господарства, особливо торгівлі [21, с. 31].

Актуальним, з огляду на вищезазначене, постає питання розширення дії природного закону і визначення носія суверенітету. З огляду на природу і

зміст суспільного договору він повинен призвести лише до встановлення суверенітету народу як носія «загальної волі». Таким чином, суверенітет полягає у здійсненні загальної волі. Філософами критикувалась як абсолютна монархія, так і верховенство парламенту за англійським зразком. Вони вважали такі форми державного правління узурпацією прав народного суверенітету. Філософи наголошували, що англійський народ помиляється, вважаючи себе вільним, оскільки він стає рабом після виборів членів парламенту. Проведення різниці між позитивним правом, яке регулює лише питання про «агентів» суверенної влади, і демократичною формою організації цієї влади вважалось можливою лише в ідеальному суспільстві. Таким чином з'являється ідея про застосування державами принципу народного суверенітету, заснованого на природному праві [111, с. 71].

Беручи до уваги праці Дж. Локка варто наголосити про вагомий внесок філософа у розвиток політичної філософії та правової теорії. Його праці, зокрема «Другий трактат про уряд», стали ключовими для розуміння природи прав людини, легітимності уряду та ролі парламентаризму у сучасному політичному житті. Дж. Локк підкреслював роль раціонального договору між урядом і громадянами, зокрема у контексті обміну правами та свободами. Філософ вважав, що правління уряду повинно базуватися на згоді громадян та гарантувати їхні права на життя, свободу та власність. У «Другому трактаті про уряд» Дж. Локк аналізував поняття парламентської демократії та роль представницьких органів у владі, підкреслював важливість парламенту як механізму, який представляє інтереси громадян перед урядом. У контексті вирішення проблематики дисертаційного дослідження ідеї Дж. Локка про обмін правами та свободами між урядом та громадянами, а також його погляди на роль парламенту у представницькій демократії можуть стати ключовими для розуміння природи та розвитку парламентаризму у сучасному світі.

Таким чином, дослідження явища парламентаризму має важливе значення для розуміння та зміцнення демократії та правової держави у світі, а

правовий аналіз дозволить виявити особливості парламентаризму та зробити вагомий внесок у його розвиток.

Пошук відповіді на питання про справедливі форми організації суспільного життя дійсно є однією з актуальних проблем розвитку людської спільноти. Взаємозв'язок між правом сили і силою права визначає, наскільки суспільство може функціонувати гармонійно. Філософи різних епох дійсно намагалися знайти компроміс між різними акторами. Це відображено у численних політико-правових концепціях, що виникали протягом історії людства. Ці ідеї відображають різні підходи до вирішення проблеми справедливості та ефективного управління суспільством. Правове регулювання суспільних відносин, пошук компромісу та забезпечення справедливості є ключовими завданнями для забезпечення прогресивного розвитку суспільства [94, с. 13]. Прийнято вважати, що концепція природного права дійсно є однією з найстаріших теорій, що стосуються держави та права. Вона є відображенням незмінних норм. Ці ідеї знайшли своє втілення у працях грецьких мислителів та у подальшому розвитку ліберальних концепцій [94, с. 13].

Сучасна правова наука перебуває у пошуку нової ідентичності, особливо у контексті подолання позитивістської парадигми [93, с. 195]. Беручи до уваги підходи видатних мислителів минулого, таких як Дж. Локк, можна стверджувати, що вони можуть стати важливим компонентом у формуванні нової державно-правової доктрини, що ґрунтується на ідеях лібералізму, людиноцентризму, справедливості та демократії [94, с. 13]. Дж. Локк вважається одним із засновників західноєвропейського лібералізму, його працям надають одне з ключових значень у теорії політичної філософії. Філософ аргументує, що право народу на протиставлення свавілля влади та право народу на революцію є законними, коли влада порушує права громадян. Його ідеї про природне право та обмежену владу держави мали великий вплив на формування сучасних політичних та правових концепцій [94, с. 13].

Відображенням гармонії для Дж. Локка є природний стан, де кожна людина має рівні природні права і обов'язки [19]. В цьому стані влада кожної особи обмежена природним законом, який передбачає повагу до життя, здоров'я, свободи [19]. Перехід від природного стану до стану політичного суспільства відбувається через добровільний соціальний взаємозв'язок, де люди об'єднуються для створення уряду, який має захищати їхні права і забезпечувати гармонію в суспільстві [170]. У Дж. Локка влада та право досліджуються як взаємне та рівноправне та не переважаюче одне одного [61, с. 70-75].

Дж. Локк зазначав, що свобода не є виявом свавілля, а виступає важливою складовою правопорядку. Особа за його уявленнями має невід'ємні права на життя, свободу і власність, які є основою для створення політичного устрою [37, с. 18]. Ці права є невідчужуваними та невід'ємними, і вони гарантуються утворенням політичного угруповання, яке має захищати ці права. Свобода і власність розглядаються як основні елементи для самореалізації людини в суспільстві [94, с. 14].

Кооперація людей у державі і передача суверенних прав є збереженням прав та свобод [94, с. 14]. Дж. Локк визначає такі недоліки природного стану, які ведуть до необхідності створення політичного угруповання, такі як відсутність чітко встановленого закону, який би був загальновідомим і прийнятим всіма як норма справедливості та несправедливості, відсутність об'єктивного і безпристрасного судді, який міг би вирішувати спори відповідно до закону. У природному стані кожен виступає як суддя і виконавець закону природи, але усі піддаються впливу своїх упереджень. Тому є необхідною достатня сила, яка б змогла підтримати справедливе рішення і забезпечити його виконання. На думку Дж. Локка для забезпечення свободи і прав людини необхідна держава як новий суспільно-політичний інститут. Суспільний договір є важливим механізмом, що лежить в основі формування держави та регулювання правовідносин між людьми та владою [204, s. 60]: Люди формують суспільство, укладаючи первинний договір. Потім

це суспільство укладає угоду з урядом про створення держави та підпорядкування її законам. Дж. Локк вважав, що розірвання договору з владою не руйнує самого суспільства і саме тут підкреслюється, що особа стоїть перед суспільством, а суспільство перед державою [64, с. 238]. Держава може виконувати свої функції лише тоді, коли окрема людина уповноважує її це робити. Філософ також встановив межі державної влади, вказавши, що вона не може бути абсолютною. Також ним було визначено типи таких меж: правові, соціальні, майнові та організаційно-політичні [65, с. 166 ; 68].

Дж. Локк висував ідею поділу влади на законодавчу, виконавчу і союзну, оскільки тільки в умовах їхньої незалежності можна забезпечити права людини. Філософ фактично створив певне теоретичне підґрунтя для простору, де діє підпорядкування природньому праву, де законодавча гілка влади діє в межах повноважень і де виконавча влада концентрується на управлінні. Характерно, що процес формування законодавчого органу не мав суперечити принципу рівності. Народ має право на супротив у випадках, коли відповідна влада зловживає повноваженнями, що загрожує життю та власності окремих людей. Такі зловживання можуть включати спроби виконавчої влади обійти законодавчу, втрату довіри до виконавчої влади, коли вона намагається нав'язати свою волю як закон або заважає законодавчій владі збиратися, або змінює умови виборів. Такі зловживання можуть виникнути через відхід від системи влади, створеної народом, і загрозувати розпадом суспільства. Тому, на думку філософа, народ має право на супротив у випадках, коли ці зловживання стають загрозою для його життя, волі та власності [94, с. 15].

Принцип законності розглядався філософом як важливий засіб протидії свавіллю влади, Дж. Локк стверджував, що для будь-якої людини в громадянському суспільстві не може бути виключень із законів цього суспільства. Це передбачало чітку регламентацію структури, цілей та повноважень усіх державних органів. Зазначалось, що силою закону володіє лише акт законодавчого органу, сформованого народом, і законодавці не повинні порушувати закони природи. Дж. Локк обґрунтовував неприродність

та недопустимість абсолютизму, що дозволило поєднати ідею суспільного договору з невідчужуваними правами людини [94, с. 15].

Питання управління суспільством вирішувалось правовими засобами в залежності від конкретних умов. Норми права містять певні характеристики, які сприяють кращому розумінню сутності й цілей права та його правильному застосуванню. Ці принципи стали визнаними принципами організації суспільного життя та мають практичне значення. Класичний лібералізм, що ґрунтується на ідеалах людської свободи та самореалізації, основних принципах демократії, поділі влади та правах людини, сформувався на основі цих принципів. Ідеї Дж. Локка, стали «наріжним каменем» буржуазної державності та лібералізму, вплинувши на подальшу політико-правову думку. Зазначені ідеї розвинули А. Сміт, Дж. Мілль, а також Т. Джефферсон, який заклав їх в основу організації політичної системи Сполучених Штатів Америки. Це вплинуло на засновників Просвітництва в дореволюційній Французькій республіці, особливо на Ш. Монтеск'є. Загалом, політична філософія має велике значення для розвитку політико-правової думки. Ці ідеї є актуальними й сьогодні, особливо в умовах глобалізації та необхідності захисту прав людини та забезпечення гармонійних відносин між людьми та державою [94, с. 16].

Історія парламентаризму нараховує декілька століть, хоча він з'явився набагато пізніше, ніж інші державно-правові інститути, такі як, наприклад, глава держави, апарат управління, збройні сили. Саме поява парламентаризму досі залишається дискусійним питанням. Найчастіше у науковій літературі вважається, що першим у світі парламентом був представницький орган у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії [108, с. 233].

Принцип розділення влади на законодавчу, виконавчу та судову є одним з головних принципів парламентаризму. Цей принцип допомагає забезпечити контроль за владою та захист прав та свобод громадян. Крім того, парламенти відіграють важливу роль у створенні та прийнятті законів, які регулюють різні аспекти життя громадян, включаючи соціальні та економічні питання.

Досліджуючи сутність явища парламентаризму, варто зазначити, що теорія держави та права вказує на два основних напрямки здійснення народовладдя. Перший - це безпосереднє здійснення владних функцій, другий - це здійснення владних повноважень у вигляді представництва. Згідно з теорією законодавча влада, має належати безпосередньо народним зборам, у яких мають брати участь усі громадяни. Усі інші владні органи повинні повністю підкорятися народним зборам, бути не тільки слухняним знаряддям суверена законодавця, а й обиратися суверенним народом, бути повністю відповідальним перед ним, а також можуть бути у будь-який момент ним зміщені. З усього цього видно, що мислителі різних часів не відкидали ідею створення певного органу, обраного народом, для розробки тих чи інших державних рішень.

З іншого боку, прихильники представницької демократії теж не заперечують, що законодавча влада має належати народу. Політико-правові вчення вказують на те, що здійснення народовладдя є неможливим у великих державах та важко реалізується в малих. Відповідно до цієї позиції необхідним вважається запровадження народного представництва. Враховуючи різні точки зору, стає можливим помітити їх взаємну доповнюваність і те, що представницька та безпосередня демократія має одне коріння. Одне з фундаментальних уявлень, яке може сприяти розумінню сучасного парламентаризму, полягає у розгляді суспільства як сукупності конфліктів та протиріч, що породжують рух історії. Цей постійний процес змін у суспільстві створює базу для утворення урядових структур. Концепція універсальних моральних принципів, застосовних у всіх сферах життя, зокрема відображає важливість раціональності та моральних законів у функціонуванні суспільства. Ці ідеї можуть сприяти розумінню структури парламентаризму, адже вони є основою для формування прав людини та законів. Одним із ключових підходів є концепція базування уряду на домовленості між урядом та громадянами. Цей підхід визнає права та свободи як основні цінності, які мають бути захищені урядом. Ця ідея відображає важливість участі громадян у владних процесах, що може мати значення у парламентаризмі як формі

представницької демократії. Ці філософські підходи допомагають не лише розглядати парламентаризм як політичну систему, а й розуміти основні принципи, що лежать в основі організації суспільства. Вони надають теоретичний фундамент для розуміння парламентаризму та ключові принципи для аналізу його ролі у сучасному політичному житті.

Отже, ефективність парламентаризму полягає у його здібності забезпечити еволюційний шлях розвитку суспільства. Незважаючи на наявні труднощі, у ньому ховається величезний конструктивний потенціал. У більшості сучасних країн світу парламентські інститути стали органічною частиною державного механізму, що обумовлює доцільність з'ясування міжнародно-правової характеристики явища парламентаризму.

1.2 Стан наукового розроблення феномену парламентаризму як теоретична передумова для створення наднаціонального інституту Європейського Парламенту

Еволюція наукових підходів до вивчення питань сутності парламентаризму дозволяє з'ясувати та в подальшому розвинути концепцію пов'язану з цим явищем у сучасній науці. Парламентаризм, як основа представницької демократії, може стати важливим критерієм для оцінки демократичного характеру міжнародних структур та організацій. Це дасть можливість визначити, наскільки глобальні політико-правові системи враховують принципи парламентаризму. Вивчення сутності феномену парламентаризму з міжнародно-правового погляду може сприяти вдосконаленню міжнародних механізмів прийняття рішень та розробленню нових форм участі громадян у прийнятті міжнародних рішень. Це може відкрити двері для подальшої реформи міжнародних організацій з метою забезпечення більшої демократичності та відкритості в процесах прийняття рішень. Даний аспект проблематики виходить за межі національного рівня та досліджується в межах відносно нової парадигми співробітництва між

національними парламентами у сфері міжнародного права. Слід зазначити, що парламентаризм прийнято розглядати в контексті конституційного права. Характерно, що саме ця галузь права встановлює основи організації та функціонування парламенту, його повноваження та взаємодію з іншими державними органами. Також дослідження фокусується на концепції інтернаціоналізації конституційного права, що означає перенесення та адаптацію конституційних принципів на міжнародний рівень. Концепція інтернаціоналізації конституційного права визнає, що держави та міжнародні організації можуть встановлювати конституційні принципи та норми для регулювання своїх внутрішніх та зовнішніх справ. Ця концепція включає в себе елементи демократії, правової держави та захисту прав людини, які є основоположними для парламентаризму. Враховуючи цю концепцію, можна припустити, що дане дослідження здатне мати значний потенціал для розвитку міжнародного права та буде сприяти виявленню взаємозв'язку між національними та міжнародними правовими системами, а також допоможе у визначенні стандартів та принципів, які регулюють роль парламенту в міжнародних відносинах. Це стане основою для подальшого дослідження концепції наднаціонального парламентаризму і розроблення нових правових механізмів щодо співробітництва та прийняття рішень на міжнародному рівні.

У процесі вирішення даної проблематики доречно згадати роботи українських вчених. Зокрема, в дисертаційному дослідженні Ю. В. Ломжець на тему «Інститут парламентаризму в сучасній Україні: становлення та розвиток» зроблено висновок, що парламент можна розглядати як динамічно-діалектичну модель, що ґрунтується на теорії рівноваги як центру зіткнення інтересів та думок, що призводить до формування правильної державної волі [73, с. 178]. Одним з головних аспектів його діяльності є раціоналізм, який забезпечує політичну рівновагу та стабільність. Проте важливо враховувати, що парламентаризм не завжди є показником демократичності суспільства та прозорості влади [73, с. 178].

У контексті українського суспільства відповідною моделлю парламентської системи може бути та, в якій відсутній пріоритет парламенту над іншими інститутами влади. Важливо, щоб діяльність парламенту, як і будь-якого іншого органу державної влади, була спрямована на допомогу та підтримку життєдіяльності суспільства, а не на протистояння іншим гілкам влади [73, с. 179].

Враховуючи концепцію інтернаціоналізації конституційного права, буде вельми доцільним згадати дослідження Є. О. Львової, яка наголошувала, що «зазначені питання (інтернаціоналізація конституційного права – прим. автора) сприяли еволюції міжнародної правотворчості та значно актуалізували питання створення нових конституційно-правових засобів управління міжнародними відносинами. Не дивно, що правова наука останнім часом також зазнала значної модернізації та відзначається процесами інтернаціоналізації не тільки окремих правових систем, а й окремих галузей права: екологічного, гуманітарного, адміністративного, економічного, конституційного тощо. Перенесення конституційних положень у науку міжнародного права стало поштовхом для переходу міжнародної правової системи на якісно новий глобальний рівень та етап свого становлення та розвитку» [74, с. 200]. В умовах глобалізації наявність інституційних механізмів, які забезпечують верховенство права, створила певне підґрунтя для наукових досліджень. В існуючій правовій реальності активно використовується міжнародна співпраця і при певних обставинах держави можуть делегувати повноваження на користь іншого суб'єкта, і фактично змінивши традиційні уявлення з означеного питання [74, с. 200].

Е. Раш у науковій праці «Конституційний парламентаризм в Європі, 1800 р. – 2019 р.» акцентує увагу на тому, що: «парламентаризм, навпаки, розглядається, як гнучка в цьому сенсі система, яка здатна забезпечувати легкий та відносно дешевий механізм для вирішення конфліктів між виконавчою та законодавчою владою» [129, р. 471-501]. Але прийняття рішення на підставі обговорення шляхом голосування за низкою питань

вперше відбулося в Республіці Ісландія. Це зібрання вільних людей відбулося у 930 р. у містечку на південному заході острова, відомого стародавньою ісландською мовою як *Þingvellir*, про що каже історик ісландської культури та мови, як Е. Ольгейрссон [129, р. 471-501]. Звісно, можна дискутувати чи був це дійсно представницький орган та в чому полягають його відмінності від народних зборів античних полісів або зборів варварських королівств раннього середньовіччя. Але характерною є думка, що первісний альтинг являв собою втілення ідеї прийняття важливих суспільних рішень, був органом народної демократії, яка згодом розповсюдилася Європою та у демократичних державах всього сучасного світу [129, р. 471-501].

Для вирішення проблематики, корисно звернутись до монографічного дослідження Ю. Г. Барабаша «Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права», в якому зазначено, що саме парламент втілює у собі той форум громадської думки, на якому може бути прийнято консенсусне рішення, що влаштовує всі сторони політико-правового процесу [11, с. 85]. Завдяки такому представницькому характеру ідея парламентаризму знаходить свою підтримку серед населення. Однак історичний досвід розвитку парламентаризму свідчить про те, що згодом, після недовгого функціонування, вищий представницький орган з ефективного інструменту державного управління перетворюється в деструктивний елемент на шляху державно-правового розвитку [11, с. 85].

Характерно, що міжнародне право охоплює дослідження різних аспектів парламентаризму, зокрема діяльність парламенту як органу державної влади, структуру парламенту, процедури його роботи, права та обов'язки парламентарів, взаємовідносини парламенту з іншими гілками влади, роль парламенту в зовнішній політиці, контроль за виконавчою владою, захист прав та свобод людини [101, с. 36]. Серед чинників, які ускладнюють процес становлення парламентаризму, в дисертаційному дослідженні на тему «Український парламентаризм: проблеми становлення і розвитку (політологічний аналіз)» В. Звіркоvsька виділяє наступні: «незбалансованість

елементів політичної системи, суперечності та конфлікти, що періодично загострюються між гілками влади та політичними інститутами» [57, с. 20]. Науковиця зазначає, що одну з головних ролей у непростих відносинах між органами державної влади відіграє Верховна Рада - парламент України. Конфліктність і перманентний стан напруги між виконавчою та законодавчою гілками влади зумовлені низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, серед яких неструктурованість суспільних інтересів за політичними ознаками, брак сталого виборчого законодавства, недовершеність судово-правової та адміністративної реформ тощо. Усе це свідчить про те, що не лише окремі елементи, а й уся політична система держави потребують вдосконалення через науково обґрунтовану концепцію її реформування» [57, с. 20].

Одним із способів забезпечення дотримання стандартів парламентської демократії є співпраця країн у міжнародних організаціях та форумах. Так, в рамках Ради Європи (далі – РЄ), держави підписують та ратифікують різноманітні конвенції та угоди, спрямовані на забезпечення прав людини та демократії, в тому числі Конвенцію про захист прав та основоположних свобод, Європейську Хартію місцевого самоврядування, Конвенцію про боротьбу з корупцією та багато інших. Усі ці нормативно-правові акти відображають загальноприйняті принципи та стандарти, яких повинні дотримуватися всі держави світу для забезпечення демократичної влади. Парламентаризм як об'єкт міжнародно-правового дослідження допомагає забезпечити демократію [32, с. 1332], а дослідження в цій сфері допомагає країнам розвивати та удосконалювати свої парламентські системи та законодавство, а також дотримуватися міжнародних стандартів та зобов'язань.

Розкриваючи суть парламентаризму, В. Теліпко зазначає, що: «парламентаризм – це особлива система державного керівництва суспільством, яка характеризується розподілом роботи законодавчої і виконавчої влади, за суттєвої політичної та ідеологічної ролі парламенту. Парламентаризм не може існувати без парламенту, але водночас парламент може існувати без окремих з найважливіших елементів парламентаризму, до

числа яких належить поділ влади, представницький характер і законність. Парламентаризм є особливою системою організації державної влади, що структурно і функціонально заснована на принципах поділу влади, верховенства закону за умов керівної ролі парламенту з метою утвердження і розвитку соціальної справедливості й правопорядку» [103].

Окрім внутрішньої роботи парламентів, міжнародне співробітництво є також важливим елементом забезпечення парламентаризму. Країни можуть обмінюватися досвідом та навчатися один від одного, а також співпрацювати на міжнародному рівні для забезпечення дотримання стандартів демократії та прав людини. Також варто відзначити, що питання парламентаризму стали невід'ємною частиною міжнародно-правових досліджень. Дослідження в цій галузі спрямовані на аналіз розвитку парламентської системи, ролі парламентів у прийнятті рішень, демократії та прав людини, а також міжнародного співробітництва в цих питаннях. Таким чином, парламентаризм є важливим елементом демократичного устрою багатьох країн світу, а міжнародні організації відіграють важливу роль у забезпеченні розвитку та підтримки парламентської системи. Дане явище є характерним елементом багатьох демократичних країн світу, включаючи країни, які об'єднались задля певної мети, втрачаючи власний суверенітет заради створення наднаціональної структури в середині цього союзу.

У сучасному світі парламентаризм є поширеним явищем та характеризується як демократична та прогресивна система управління суспільством. У широкому значенні парламентаризм – це система державної влади, за якої вельми істотна роль належить народному представництву - парламенту, а у вузькому значенні – це система владних відносин, відповідно до якої чітко розподілено функції законодавчих і виконавчих органів, а провідну роль відіграє парламент як постійно діючий представницький, законодавчий і контролюючий орган влади [95].

Варто зазначити, що парламентаризм характеризується як масове політичне явище починаючи з XIX ст. У деяких країнах громадяни стають

учасниками управлінських процесів, а в політичній системі починають з'являтися парламентські установи. Історія еволюції парламентаризму свідчить про достатньо складний шлях його формування і доводить, що дане явище притаманне майже кожній цивілізованій державі. Абсолютно природно, що даний інститут має свою специфіку, яка актуалізує даний аспект проблематики [34, с. 281].

На сучасному етапі, коли відбулись фундаментальні зміни в розвитку суспільних відносин, парламентаризм неможливо порівняти з класичними його формами, які діяли раніше. Сучасна система управління держави, побудована так, що парламент з часом втрачає своє значення як представницький орган, а через призму представництва і значення - як законодавчий орган [34, с. 281]. Законотворчість стає однією з головних функцій парламенту, яка вже перетворилась на професію. Безумовно, ця галузь потребує фахівців із відповідними навичками та досвідом, які поступово стають все менш залежними від своїх виборців. Варто згадати Т. Маунца, який стверджував, що: «незважаючи на терміни «народне представництво» та «народний представник», між народом та парламентом не існує відносин представництва. На відміну від відносин представництва, за яких представник повинен діяти за настановами подання, парламент може приймати рішення або вдаватися до дій, що перебувають у суперечності з дійсною або передбачуваною волею народу» [34, с. 281].

Природа парламентаризму свідчить про те, що розвиток та його подальше функціонування залежить від рівня розвитку суспільства та держави. На даному етапі дослідження можна відмітити, що феномен парламентаризму зустрічав чимало моментів, коли в суспільстві ставили під сумнів саму можливість його подальшого існування, хоча сучасний парламентаризм також відчуває чимало труднощів, викликаних як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. Суттєвим є і те, що специфіку парламентаризму також визначають наднаціональні способи здійснення політики. Вони значно обмежують парламент у його повноваженнях, особливо

у питаннях зовнішньої політики. У період глобальних викликів виконавча влада все частіше йде на компроміси в переговорах з іншими країнами, пояснюючи свою лінію як прояв турботи про національні інтереси та гнучкість у переговорних процесах.

Сучасному парламентаризму також притаманно змінювати форму власної інституціоналізації. Ця система залежить від того, наскільки вона здатна ефективно реагувати на сучасні виклики. Для подальшого розвитку парламентаризму виділяється декілька напрямків, які будуть сприяти вдосконаленню цього феномену. Серед них суттєво важливим для покращення іміджу є створення нормативно-правової бази, яка б формувала лобістську діяльність. Саме такий шлях здатний захистити законодавчий орган від зовнішнього впливу та перевести практику лобіювання інтересів у цивілізоване русло. Також перспективу для вирішення цієї проблематики відкриває введення та використання принципу колективної і персональної відповідальності. Раніше ми згадували за рівень довіри до даного інституту, задля подолання кризових ситуацій. З урахуванням цього наразі парламенту необхідна максимальна інформаційна прозорість, конструктивна комунікація з медіа, яка здатна ефективно та об'єктивно висвітлювати його діяльність. Можна помітити, що в умовах глобалізації національні парламенти втрачають свій авторитет і для зміцнення їхнього міжнародного престижу та нівелювання впливу наднаціональних організацій та установ необхідно створити механізми контролю за їхньою діяльністю. Одним із таких напрямків впливу на політику наднаціональних організацій могло б стати зміцнення міжпарламентських зв'язків, проведення спільних засідань, обмін парламентськими делегаціями тощо. Дане явище має величезний конструктивний потенціал, адже у більшості країн парламентські інститути є частиною державного механізму. Таким чином, сила парламентаризму полягає в його здатності забезпечити еволюційний шлях розвитку суспільства. Прийнято вважати, що парламентаризм є однією з основних форм організації влади в демократичних системах, де парламент відіграє центральну роль у

законодавчому процесі та контролі за виконавчою владою. У більш широкому контексті парламентаризм може означати використання парламентської моделі управління, де парламент є виразником волі народу і має ключові повноваження у прийнятті рішень. Розвиток політичних систем європейських країн сприяв виникненню ідеї «європейського парламентаризму». Ці процеси відображали особливості розвитку та адаптації парламентської моделі влади у контексті інтеграції та кооперації. К. В. Смирнова зазначає, що: «європейський парламентаризм» відображає способи взаємодії національного парламентського устрою з міжнародними механізмами народного представництва на європейському континенті, які реалізовані через діяльність РЄ та ЄС. Ці органи відображають національні конституційні принципи, зокрема, верховенство права та захист прав людини на міжнародному рівні. Важливо зауважити, що парламентські органи багатьох європейських країн активно співпрацюють між собою, що призводить до створення впливових міжнародних організацій» [99, с. 153].

Повертаючись до поняття «парламентаризм», варто наголосити на його комплексності. Виводячи парламентаризм поза рамки форми організації державної влади, ми стикаємось з необхідністю розмежування поняття «парламентаризм» та «парламентська форма правління». Парламентська форма правління співвідноситься з парламентаризмом як окреме із загальним. Парламентська форма правління поглинається поняттям парламентаризм, як вужче поняття. Парламентська форма правління покликана охарактеризувати будову представницької установи, його стосунки з іншими владними інститутами. Прийнято вважати, що парламентська форма правління - це система організації державної влади, при якій орган народного представництва, сформований шляхом прямих загальних вільних та періодичних виборів, має найважливіші права та повноваження в рамках поділу влади між державними інститутами та характеризується високим ступенем солідарності між урядом і парламентом. Хотілось би звернути увагу на традиційне бачення феномену парламентаризму, відповідно до якого

визначальною особливістю парламентаризму є верховенство, пріоритетна роль парламенту в системі органів державної влади.

В епоху глобальних змін означена проблематика є актуальною. Майже кожен день людство стикається з новими викликами і, безумовно, першою інституцією, яка починає амортизувати кризисну ситуацію в країні виступає парламент [30, с. 293].

Сучасна наука характеризує явище парламентаризму як складне та різноманітне. Його можна і потрібно розглядати як з точки зору практики організації державної влади, так і формування системи поглядів, ідей, традицій у державі. Виходячи з цього, дослідження історії, стану та перспектив розвитку парламентаризму потребує врахування безлічі факторів, що зачіпають не тільки суто юридичні, а й соціальні, політичні та культурні аспекти. Природа парламентаризму формувалась достатньо довго та крізь призму цього явища ми знаходимо підтвердження, що парламентаризм органічно властивий народу, він міцно утвердився у суспільній свідомості та набув конституційних форм. Але те як проходитиме подальший розвиток, розбудова парламентаризму, залежить від низки чинників, зокрема роботи самого парламенту. Вона повинна формуватися як кількістю та якістю прийнятих законів, так і затребуваністю, здатністю визначати норми, які зрозумілі суспільству і сприймаються ним, стимулюють суспільний розвиток. Це досягається у суспільстві з високою правовою культурою, яка забезпечує шанобливе ставлення всіх без винятку громадян до свого представницького органу, розуміння його ролі в управлінні державою.

Перспективу на вирішення цієї проблеми відкриває час і цілком природно, що цей процес повинен бути не спонтанним і хаотичним. В основу розвитку правової культури в першу чергу повинна бути закладена оптимізація законодавчої бази, формування політичної еліти, розвиток партійної структури. Ці висновки підтверджуються висловлюванням Ж. Ж. Руссо «гарне вживання часу робить час ще більш дорогим» [28, с. 222]. Парламентаризм є важливим елементом демократії та правової культури країн

світу. Багато країн встановлюють парламентську форму правління. Прикладом можуть постати країни з розвиненою демократією, такі як : Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративна Республіка Німеччина та Французька Республіка.

Наразі існують нормативно-правові акти, які регулюють парламентську діяльність на міжнародному рівні. Один з таких документів - Статут РЄ, який був прийнятий у 1949 р. та містить правові норми, що стосуються взаємодії між національними парламентами та РЄ. Спрямовуючи дослідницький фокус на ЄС варто зазначити, що в цьому утворенні рішення приймають громадяни об'єднання через представників, які здійснюють свої повноваження. Здійснення повноважень проходить в межах інституційної структури, яка відіграє значну роль у процесі розробки та реалізації рішень.

ЄС має в своєму розпорядженні інституційний механізм, який спрямований на захист цінностей, здійснення його цілей та охорону інтересів громадян країн-членів союзу. Згідно з ст. 13 Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) до інститутів відносять Європейську Раду, Комісію ЄС, Раду ЄС, Суд ЄС, Європейський Центральний Банк, Рахункова Палата та Європейський Парламент [29, с. 465]. У кожній державі парламент має свої особливості, які відображають історію, культуру та особливості політичного життя країни. Наприклад, у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії існує система парламенту з двома палатами: Палатою громад та Палатою лордів. У Французькій Республіці парламентарна система була введена після Революції 1789 р. та має систему з однією палатою. У Сполучених Штатах Америки існує система Конгресу з двома палатами: Сенатом та Палатою представників. У Федеративній Республіці Німеччина, де парламентарна система була введена після Другої світової війни, існує Федеральний парламент з двома палатами: Бундестагом та Бундесратом. Доречно буде процитувати висновки В. П. Грбової, які були сформульовані у дисертаційному дослідженні на тему «Парламентаризм Німеччини: становлення, розвиток, історико-правовий досвід». Науковиця стверджує, що

значення Бундесрату в системі державної влади Федеративної Республіки Німеччина обумовлено кількома ключовими чинниками, відповідно функціонування цього органу дозволяє запобігти зосередженню влади в одних руках, оскільки коло повноважень Бундестагу контролюється існуванням Бундесрату, що має іншу основу формування [41, с. 3]. Це забезпечує захист прав меншості від можливих намірів з боку ситуативної більшості, яка виникає у Бундестазі через регулярні вибори. Діяльність Бундесрату сприяє підвищенню якості законодавчого процесу і контролю завдяки подвійному оцінюванню законодавчих ініціатив. Постійна зміна складу Бундесрату під час виборів, які проводяться у різний час, підкреслює його важливе становище та надає організаційні переваги. Ця стійкість у статусі робить Бундесрат постійно діючим органом у системі державної влади та забезпечує безперервність та стабільність його функціонування [41, с. 11].

Варто зазначити, що окреме і вагоме місце у розвитку парламентаризму займає Міжнародний Парламентський Союз (далі – МПС). МПС - надійна основа та приклад формування міцних засад і традицій парламентаризму. Також до складу МПС входять асоційовані члени і серед них Європейський Парламент. Створена платформа на базі МПС - це одне із тих місць, де можна знайти консенсус у вирішенні таких проблемних питань як пандемія COVID-19 [25, с. 94], кіберзлочинність та інші [30, с. 293]. Дана міжнародна організація спрямована на координацію діяльності законодавчих органів світу, хоча на початку активно працювала тільки у сфері миротворчого процесу. МПС став першим постійно діючим багатостороннім переговорним хабом, який складався з окремих парламентів, але з часом трансформувався в потужну міжнародну організацію, напрям діяльності якої чітко регулюється статутом організації. Міжнародно-правова характеристика парламентаризму засвідчує важливість ролі парламентів у забезпеченні демократії та захисту прав людини у країнах світу. Парламентаризм є однією з основних форм організації державної влади в багатьох країнах, що забезпечує принцип

розділення влади. Така система поділу влади сприяє збалансованому розвитку суспільства, демократизації та стабільності в країні.

Традиційним підходом західної політичної науки є сприйняття міжнародного парламентаризму як системи міжнародних парламентських інституцій (далі – МПІ), наділених представницькими, розпорядчими або законодавчими функціями. За слушним визначенням З. Сабіча міжнародний парламентаризм – це «інституції, у яких парламентарі співпрацюють із метою формулювання своїх інтересів, прийняття рішень, стратегій чи програм, які вони реалізують або пропагують, формально й неформально, у взаємодії з іншими суб'єктами різними способами, такими як переконання, адвокація або інституційний тиск» [188, р. 173].

У науці існує також такий підхід щодо визначення міжнародного парламентаризму, де увага концентрується саме на організаційних аспектах. Тому в даному контексті МПІ визначається як регулярні форуми для багатовекторних обговорень з консультативним характером. Характерною ознакою є те, що вони можуть діяти як частина міжнародної організації або бути самостійним суб'єктом. Проте суттєвим фактором є обрання представників до складу інституції, який реалізується завдяки національним законодавчим органам і фактично виносить питання на новий рівень та надає певний обсяг легітимності [48, с. 173]. У науці достатньо часто певні явища розглядаються під різними кутами. Так само і під час дослідження МПІ використовується такий підхід, в якому фокус концентрується через внутрішню та зовнішню призми. При першому підході зосереджуються на цілях, а в другому - на організаційних основах [48, с. 174].

У контексті міжнародного права парламенти мають важливе значення як регулятори міжнародних відносин. Вони беруть активну участь у процесах розробки та ухвалення міжнародних документів, зокрема в рамках Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Парламенти мають можливість висловлювати свої погляди на глобальні питання, вносити свої пропозиції та рекомендації, а також виступати з ініціативами щодо створення нових міжнародних норм.

Парламент є однією з ключових складових демократії та правової держави, зазначений орган передбачає участь народу у законодавчому процесі та контроль за діяльністю уряду.

Варто звернути увагу на те, що РЄ має дорадчий орган – Європейську комісію за демократію через право, яка займається питаннями конституційного права та демократії в Європі. Комісія забезпечує експертну підтримку в галузі демократії та прав людини, зокрема щодо ролі парламентів у законодавчому процесі. До завдань органу відноситься встановлення діалогу з державами, а також зміцнення демократичних інститутів за допомогою правових висновків. Характерно, що жоден з ухвалених документів не має обов'язкового значення, тому висновки належать до «м'якого права» [63, с. 4-5].

У міжнародному праві також існують стандарти, які регулюють діяльність парламентів. Так, Загальна декларація права людини врегульовує питання права на участь у законодавчому процесі та забезпечення належного представництва народу у законодавчому органі. Крім того, відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожна висока договірна сторона повинна забезпечувати право на вільні вибори, що передбачає належне представництво у законодавчих органах. Прийнято вважати, що парламентаризм є важливою складовою демократії та правової системи держави, тому роль парламентів у законодавчому процесі, контролі за діяльністю уряду та забезпеченні представництва народу є невід'ємним елементом здорової демократії. Міжнародна спільнота дбає про забезпечення права на участь у законодавчому процесі та належного представництва народу у законодавчих органах. Враховуючи праці вчених щодо концепції інтернаціоналізації конституційного права, можна прийти до висновку, що це є суттєвим фактором у розумінні природи парламентаризму в міжнародному праві. Даний підхід розглядається як один з ключових елементів, який впливає на взаємозв'язок між парламентарними системами. Зростаюча важливість міжнародного права та його вплив на внутрішні законодавчі системи країн

створює нові парадигми співробітництва між національними парламентами у сфері міжнародного права, оскільки відображається взаємодія між внутрішніми політичними системами та міжнародними правовими. Беручи до уваги даний підхід, відкриваються можливості для розуміння впливу міжнародних норм на органи законодавчої влади, а також створюються передумови для подальших досліджень. Тому Є. О. Львова у дисертаційному дослідженні на тему «Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування» підкреслює, що «саме таким чином виникає стійка та перспективна тенденція глобальної властивості щодо інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав та конституціоналізації загального міжнародного права» [75, с. 12-13]. Відповідно, дане явище дозволяє по-іншому взаємодіяти національному праву з міжнародним правом, тому даний підхід фактично розширює горизонт взаємодії правових систем [10].

Наукова абстракція дозволяє з'ясувати істотний зв'язок та виокремити фактичну логіку, яка регулює процес інтернаціоналізації права. Отже, кореляція національного законодавства з правом ЄС дозволяє з'ясувати як абстрактні принципи реалізуються в правових системах [90, с. 109].

Як зазначають М. О. Баймуратов та Б. Я. Кофман, «взаємодії правової глобалізації з правовими системами держав-членів міжнародного співтовариства відбуваються не тільки через використання спільних юридичних конструкцій, методів, форм, засобів та механізмів-правової конвергенції, дивергенції, інтеграції, адаптації, гармонізації, рецепції тощо-концептів, концепцій, звичаїв, звичаєвостей, принципів, норм, стандартів, а також технологічних прийомів і засобів юридичної техніки, включаючи врахування сучасних досягнень науки, що проявляються через біологізацію, екологізацію, синергізацію, кібернетизацію процесу запліднення, а також подальшого існування, функціонування і розвитку не тільки людини, а й соціуму і держави, врахування ефектів ноосферізму, алгоритмічності, парадигмальності, мультиплікативності, оптимальності, моделювання

соціальних і державотворчих процесів, включаючи їх поступову комп'ютеризацію щодо розробки ідентифікаційних ознак і пошуку оптимальних нормативних варіантів вирішення проблемних питань, можливість застосування штучного інтелекту тощо, що супроводжують процеси нормотворення, а й визначаються формуванням, дією, розвитком, вдосконаленням і пануванням багатогранної та багаторівневої системно-комплексної тенденції світового правового розвитку, конституціоналізацією міжнародного права та інтернаціоналізацією конституційного правопорядку держав, що наочно та переконливо демонструє взаємодію, детермінацію та взаємний вплив цих двох правових систем – і стратегічно скероване на легалізацію та легітимацію таких відносин» [9, с. 61-62].

Також вчені зазначають, що: «найбільшим бенефіціаром цього процесу виступає конституційне право національних держав і їх муніципальне право, що виокремлюється з першого, а також аналогічний блок міжнародного договірного права універсального, регіонального та субрегіонального рівнів, що торкається норм міжнародного права, регламентуючих, регулюючих, супроводжуючих і таких, що забезпечують основоположні відносини, що виникають між особистістю, соціумом і державою в межах конституційного права, а також процеси муніципалізації конституційного права, наслідком чого виступає формування сукупності міжнародних правових стандартів, що регламентують і регулюють існування, функціонування, компетенційне забезпечення і оновлення інституцій публічної влади, причому як публічної державної, так і публічної самоврядної, системний комплекс міжнародно-правових зобов'язань держав-учасниць відповідних міжнародних договорів профільного характеру щодо порядку становлення, розвитку і вдосконалення системи локальної демократії на їх теренах. Аналогічні зобов'язання відносно інших об'єктів локального соціуму, його доквілля, що є суб'єктом-об'єктом, об'єктом предметом впливу і сферою управлінської діяльності органів публічної самоврядної влади. Активні учасники процесу інтернаціоналізації конституційно-муніципальних правовідносин - держави або ООН чи

міжнародні міжурядові організації - тобто ініціатори, учасники переговорів, підписанти, сторони, виконавці та суб'єкти конвенційного контролю за виконанням зобов'язань по міжнародних договорах, спочатку інтерпретувавши та запозичивши відповідні норми конституційного права держав-членів міжнародної спільноти, а потім їх легалізувавши в міжнародних угодах та імплементававши норми міжнародного права, що в них містяться і фактично складають основоположні конституційні та муніципальні настанови держав-членів міжнародного співтовариства, – спочатку на міжнародному, а потім й на національному рівнях, отже, створюють відповідні нормативно-зобов'язальні блоки міжнародного правопорядку – міжнародне конституційне право і міжнародне муніципальне право, що, з одного боку, трансформуються у відповідні галузі міжнародного публічного права: міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, міжнародне екологічне право тощо, а з іншого – у норми національних законів, що є обов'язковими для виконання суб'єктами національного конституційного права держави» [9, с. 62-63].

Процес вивчення інтернаціоналізації конституційного права реалізується за допомогою різних підходів, що, в свою чергу, залишає відбиток окремого вченого або певної наукової школи. Тому даний механізм дозволяє краще зрозуміти конституційно-правову реальність та виявити взаємодію з міжнародним правом [90, с. 110].

1.3. Концептуальні основи та природа наднаціонального парламентаризму

Концепція наднаціонального парламентаризму передбачає спільну роботу та участь національних парламентів у прийнятті рішень на наднаціональному рівні. Вона виникає в контексті зростаючої потреби у покращенні глобального управління та забезпеченні більшої демократії, ефективності в процесі прийняття міжнародних рішень. Наднаціональний парламентаризм прагне забезпечити більш активну участь національних парламентів у формуванні та контролі за міжнародними політичними

рішеннями. Концепція наднаціонального парламентаризму є результатом еволюції правових ідей, а також відповіді на потреби глобалізованого світу. Необхідно зазначити, що не існує однієї загальноприйнятої визначеності концепції наднаціонального парламентаризму або одного конкретного історичного моменту її формування і можна виокремити деякі ключові етапи, що сприяли розвитку цієї концепції [79, с. 620]. Поступове зростання ролі міжнародних організацій світова спільнота відчула у другій половині ХХ ст. Зокрема, після Другої світової війни зростання ролі та впливу міжнародних організацій створило потребу в більш активній участі національних парламентів у міжнародних рішеннях. Зростання усвідомлення важливості демократичних принципів та розвитку демократії як основи правових систем спонукав до збільшення уваги до парламентської участі та представницького управління. Це зміцнило прагнення залучати національні парламенти до міжнародного рівня управління з метою забезпечення більшої демократії та легітимності в процесі прийняття міжнародних рішень. Характерно, що у зв'язку з глобалізацією та вирішенням проблем, таких як кліматичні зміни, економічна стабільність, боротьба з тероризмом тощо, виникла потреба в ефективній глобальній системі управління. Це спричинило до залучення національних парламентів до міжнародних форумів та організацій з метою забезпечення більшої легітимності та представництва в прийнятті міжнародних рішень. Не можна залишити поза увагою тему захисту прав людини та підтримку демократичних цінностей. Ці елементи стали невід'ємною частиною міжнародно-правових норм та стандартів. У цьому контексті залучення національних парламентів до міжнародного рівня управління стало основою для забезпечення ефективного захисту прав людини та гарантії демократичних принципів [79, с. 620].

Концепція наднаціонального парламентаризму формувалася внаслідок розвитку права міжнародних організацій, зростання свідомості про важливість демократії, потреби в глобальному управлінні та захисті прав людини. Ця концепція стала відповіддю на потребу забезпечення більшої участі. Вона

пропонує новий підхід до співпраці національних парламентів у міжнародному контексті, спрямований на зміцнення ролі парламентаріїв у прийнятті міжнародних рішень, контролі за їх реалізацією та забезпеченні демократичності та легітимності цих рішень [79, с. 620]. Дослідження концепції наднаціонального парламентаризму може мати великий потенціал для розвитку доктрини міжнародного права. Воно здатне допомогти зрозуміти та розкрити роль національних парламентів у формуванні та реалізації міжнародних норм, процедур прийняття рішень, механізмів контролю та впливу на міжнародні організації, а також виявити переваги та виклики, що виникають при реалізації концепції наднаціонального парламентаризму. Відповідні ідеї відкривають нові горизонти для співпраці національних парламентів, утворення спільних парламентських організацій, обговорення та прийняття спільних політичних рішень. Це може забезпечити більш ефективне та представницьке прийняття міжнародних рішень, зміцнити демократичні принципи у глобальному масштабі та сприяти здійсненню прав людини [79, с. 620].

У науці поширеною є теза, згідно з якою процес правових, економічних, соціальних, інституційних змін узгоджені між собою та здатні подолати сучасні виклики. Тому забезпечення гармонійного розвитку потребує ефективної системи управління, в яку залучені різні актори, що діють на різних рівнях. [42, с. 37]. Дана парадигма враховує особливості інституційної структури та специфіки інтеграційного процесу. Сформовані принципи є ключовими для зміцнення унікального стилю врядування. Вони сприяють спільності демократії та верховенства права і можуть бути застосовані на різних рівнях влади [51]. Доречно буде додати, що у Білій книзі також підкреслюється міжнародний характер транспортної системи та пріоритетність відкриття ринків третіх країн у сфері транспортних послуг, продукції та інвестицій, а також розроблення плану розвитку єдиного європейського простору [102, С. 127].

Загалом під багаторівневим управлінням розуміють практику підготовки та прийняття рішень на наднаціональному, національному рівнях, хоч відповідно до актів ЄС існує багаторівнева структура, компетенції регіонального рівня прийняття рішень визначаються винятково національним законодавством [77, с. 299-300]. Багаторівневе управління передбачає не простий перерозподіл повноважень між різними рівнями прийняття рішень, а прийняття узгоджених рішень багаторівневими неієрархічними наднаціональними та національними установами, зокрема із залученням недержавних акторів [117]. Даний етап дослідження потребує надання визначення терміну «наднаціональність». О. К. Вишняков зазначає, що: «наднаціональність це термін, який має різні характеристики у правовій доктрині. Він застосовується, зокрема, щодо органів деяких міждержавних утворень та пов'язується з певними ознаками» [16, с. 33]. Дані утворення можливо розглядати як особливу характеристику інтернаціоналізованого управління [17, с. 119]. Ознакою даного явища є процес делегування владних повноважень, тому виникає проблематика, яку намагаються вирішити як українські, так і закордонні вчені [81, с. 40-45]. Між тим відповідні наукові дослідження є для української правової науки нагальним завданням, зважаючи на процес поступового наближення національної правової системи до правової системи ЄС [16, с. 34].

Згідно з ст. 9. Договору про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі: «Члени верховного органу виконують свої функції, будучи повністю незалежними, в загальних інтересах співтовариства. У процесі виконання своїх обов'язків вони не запитують та не приймають інструкції будь-якого уряду або будь-якої організації. Вони утримуються від будь-яких дій, несумісних з наднаціональним характером їх функцій. Кожна держава повинна поважати цей наднаціональний характер, не справляючи впливу на членів верховного органу при виконанні ними своїх завдань» [193].

О.В. Пасечник приходять до висновку, що поняття «наддержавність» та «наднаціональність» не закріплені на законодавчому рівні, але їх зміст

визначається лише в доктрині міжнародного права. Сутність наддержавності визначається інтересами держав-учасниць, відповідно, наддержавність виникає на етапі реалізації цілей і завдань міжнародної організації, встановлених в установчому договорі організації, і суверенні держави-учасниці нормативно закріплюють положення про можливість наділення міжнародної організації повноваженнями держави [179, р. 187].

О.К. Вишняков в монографічному дослідженні «Правове забезпечення зовнішньоекономічної інтеграції України» виокремлює зовнішні чинники, а саме інтернаціональні тенденції, які суттєво впливають на національне право [18]. Процес інтернаціоналізації права схожий на те, що відбувається з правом інших держав під впливом регіоналізації та глобалізації політичного та економічного життя. У випадку, коли об'єктивні процеси в державі та поза її межами співпадають, це відповідає національним інтересам держави і вимагає відображення у її внутрішньому праві. Таким чином, інтернаціоналізація права стає органічною складовою національного правотворення. Традиційно вважалося, що існують протиріччя, складність та специфіка процесу між інтернаціоналізацією права та націоналізацією права. Проте складність та специфіка процесу інтеграції до європейських правових стандартів полягає в тому, що цей процес відбувається одночасно із становленням та формуванням, а точніше відродженням права як такого, його своєрідних національних рис та принципів [18, с. 37].

Міжнародні організації, які мають ознаки наднаціональності демонструють процес синергії права міжнародних організацій з національним правом. Такий підхід підкреслює відмінності та підтверджує, що наднаціональні органи мають значно більшу автономію та вплив на внутрішню політику держав. Важливо буде зазначити, що зростаючий вплив цього явища створює певний дискусійний простір. З одного боку, наднаціональність сприяє координації інтеграційного процесу, а з іншого - призводить до часткової втрати суверенітету та ставить під загрозу національний інтерес [16, с. 37]. Існуюча правова реальність наочно

демонструє вплив наднаціональних організацій на внутрішню політику та законотворчість, фактично створюючи обов'язкові правила та механізм контролю за дотриманням. Варто зазначити, що не всі організації мають ознаки наднаціональності. Тому цей факт так само підкреслює унікальність цього явища [113, с. 79]. Складність та багатогранність наднаціональності підкреслюються у різноманітному прояві. Дослідження кожного вченого в цій сфері має свій фокус та підхід, що відображають різні контури означеного явища. Разом з тим, зовнішні прояви наднаціональності залишаються ключовими для розуміння і тому багатовимірність поняття не дозволяє звести його до єдиної та чіткої дефініції [16, с. 37].

О.К. Вишняков зазначає, що «маючи на меті дослідження внутрішньої, сутнісної характеристики феномену наднаціональності у правовому контексті як «наднаціонального права», а також «наднаціональної організації», як його емітента через узагальнення виявлених доктриною характеристик, можна висунути такі гіпотези. Наднаціональне право сучасного періоду – це, перш за все, відображення процесів глобалізації та регіоналізації, які є свого роду зворотним боком медалі, коли «глобальне право» та «регіональне право» відображають масштаб регулювання, а «наднаціональність» як позадержавний владний елемент відображає співвідношення з державним суверенітетом» [17, с. 121].

Співвідношення наднаціонального права з національним дозволяє дослідити взаємодію правових систем, в якому інтеграційний елемент знаходить своє відображення в меті та методах правового регулювання, а наднаціональний елемент проявляється у владних повноваженнях, які надаються національними органами. Сфера наднаціонального права активно розвивається, особливо враховуючи сучасні виклики, та призводить до прийняття норм та поглиблення інтеграції [17, с. 121].

Доступ до наднаціональних органів є ефективним механізмом для захисту прав та свобод людини, в якому все більшу роль відіграють наднаціональні організації. Даний правовий інструмент сприяє правовій

єдності та гарантує верховенство права. Широта владних повноважень та доступ до органів є ключовими характеристиками наднаціональних організацій. Дана теза свідчить про зростаючу їх роль у регулюванні міжнародних відносин та захисті прав та свобод людини [17, с. 122].

О.М. Шпакович стверджувала, що: «більшість учених схилиються до думки, що наявність наднаціональних елементів у структурі певної міжнародної організації не призводить до обмеження суверенітету її держав-членів. І навіть у тому разі, коли наднаціональна організація кваліфікується як конфедеративний союз держав, котрий виступає на міжнародній арені не лише від свого імені, а й від імені своїх членів, останні не втрачають власного суверенітету, адже просто передають частину повноважень спільно створеному об'єднанню» [114, с. 29].

Сучасний стан наукового розроблення сутності феномену наднаціональності свідчить про те, що головним є делегування державами частини суверенних повноважень наднаціональним структурам [86, с. 26]. Ідеться про те, що держава свідомо погоджується на передачу певного кола питань, яке традиційно було внутрішньою компетенцією, наднаціональним структурам. У даному процесі існує певна незворотність процесу. Держави, які делегували повноваження, не можуть відмовитись від них без згоди інших держав-членів відповідно до встановлених правил [199, с. 170]. Наднаціональні організації діють в межах унікальної правової системи, яка побудована на нормах прийнятих інститутами. Зазначена система може існувати окремо від правових систем держав-членів, однак з іншого боку може здійснювати певний вплив [107, с. 6].

Суттєвим проявом наднаціональності є спосіб прийняття рішень більшістю голосів. Зазначений факт свідчить про наднаціональний характер певного інституту, тому в науці виокремлюють певні критерії, зокрема спільна траєкторія інтересів та незалежність влади для наднаціональних інститутів [38, с. 7]. Також доцільно буде виділити таку суттєву ознаку наднаціонального характеру організації, як прийняття нормативно-правових актів, які мають

юридичну силу для держав-членів організації та діють напряду [114, с. 30]. Виділення наднаціонального елементу підкреслює специфіку даного явища, особливо в контексті передачі суверенних прав, що робить наднаціональну владу вищою за державну [86, с. 26]. О.М. Шпакович відзначає, що: «характерними рисами наднаціональності є, по-перше, факт передачі державами-членами організації частини своїх повноважень на її користь; по-друге, відповідно до конституції організації наявність у неї права втручатися в процес вирішення питань, які належать до внутрішньої компетенції держав-членів; по-третє, надання організації права затверджувати норми прямої дії не тільки для її органів та країн-учасниць, а й для фізичних і юридичних осіб останніх» [114, с. 30].

В наукових працях дане явище досліджується під іншим фокусом і зазначається, що: «навіть у разі передачі суверенних повноважень верховна влада перебуває в межах національного конституційного правопорядку держави, який санкціонує верховенство такої влади, визначає параметри і, зазвичай, установлює її обмеження» [202; 203, р. 267-281].

Вчена також висловлює думку, що: «другою рисою наднаціональності є право міжнародної організації втручатися у внутрішню компетенцію держави, необхідно згадати принцип невтручання у внутрішні справи держави, що тісно пов'язаний із принципом суверенної рівності держав. Зміст принципу невтручання у внутрішні справи стосується заборони державам і міжнародним організаціям втручатися у внутрішні справи держав і народів у будь-яких формах: збройними, економічними чи дипломатичними засобами; шляхом засилання шпигунів або диверсантів завдяки відкритим або опосередкованим діям однієї чи декількох держав або їхній діяльності під прикриттям певної міжнародної організації» [113, с. 81]. Дана концепція вказує на важливість балансу між суверенітетом та необхідністю захисту миру та безпеки. Так, Рада Безпеки ООН має мандат діяти у випадках, коли внутрішні події можуть мати серйозні міжнародні наслідки. Таким чином втручання не буде розглядатись

як порушення суверенітету, а буде кваліфікуватись як необхідний захід для підтримки глобальної стабільності [100].

У контексті міжнародного права поняття «наднаціональність» відноситься до концепції, яка виходить за межі традиційних національних кордонів та передбачає спільну участь, співробітництво або інтеграцію країн або регіонів на підвищеному, наднаціональному рівні. Це може означати формування спільних законодавчих органів або структур, які діють та координують законодавчу діяльність на рівні вищому ніж національний [79, с. 619]. Становлення терміну «наднаціональний парламентаризм» було результатом розуміння необхідності залучення національних парламентів до міжнародного рівня управління та формування спільних механізмів прийняття рішень. Концепція наднаціонального парламентаризму постала як відповідь на виклики глобалізації та потребу в ефективній глобальній системі управління [79, с. 622]. Початково термін «наднаціональний» був пов'язаний з ідеєю перевищення національних меж і спільної діяльності на більш широкому, міжнародному рівні. У рамках міжнародного права цей термін розглядався в контексті об'єднання держав у міжнародні організації та спільного вирішення питань, які перевищують національні рамки. Він позначав взаємодію держав за межами національного законодавства та відображав необхідність спільної дії для досягнення спільних цілей [79, с. 621].

Однак згодом поняття «наднаціональний» було розширено й удосконалено. З урахуванням розвитку політичних та правових ідей, поступово формувалася концепція наднаціонального парламентаризму, яка покликана забезпечити більшу участь національних парламентів у прийнятті міжнародних рішень та контролі за їх реалізацією. Це відображало необхідність зміцнення ролі парламентів як представників громадян у прийнятті рішень на наднаціональному рівні [79, с. 621]. Таким чином, становлення терміну «наднаціональний парламентаризм» відбувалося шляхом розуміння потреби у спільній дії національних парламентів у межах міжнародного права та залучення їх до процесу прийняття та контролю за

міжнародними рішеннями. Ця концепція відкриває нові перспективи для розвитку демократії, зміцнення принципів прав людини та досягнення глобального добробуту через спільну дію національних парламентів у межах міжнародного співробітництва.

У цьому контексті «наднаціональний парламентаризм» посилює цю ідею, вказуючи на специфічний аспект наднаціональної співпраці, парламентську участь та управління на підвищеному рівні. Це передбачає створення або посилення парламентських структур, які включають представників країн або регіонів, що перетинають національні кордони з метою координації і прийняття рішень щодо спільних питань та законодавчого процесу. Це може забезпечити громадам інструменти для вираження своїх інтересів та впливу на прийняття рішень на наднаціональному рівні, сприяючи побудові єдиної спільноти та зміцненню міжнародної співпраці. Поняття ідеї наднаціональності пов'язано з роллю парламентських структур на міжнародному рівні. Відповідно до цього напрямку досліджень деякі вчені розглядають можливість розвитку наднаціонального парламентаризму як інструменту для зміцнення демократії та ефективного управління на наднаціональному рівні. Вони аналізують різні моделі та форми наднаціонального парламентаризму, досліджують проблеми, що виникають під час його реалізації та пропонують шляхи для подолання цих перешкод.

Варто наголосити, що термін «наднаціональний парламентаризм» не є широко використовуваним або загальноприйнятим терміном у науковому середовищі. Він може бути використаний для опису концепції або ідеї, яка передбачає спільну парламентську структуру для кількох країн чи регіонів, але сам термін не є стандартизованим або фіксованим у правових чи політичних документах. Проте ідея наднаціонального парламентаризму може бути розглянута в контексті процесу європейської інтеграції та розвитку спільних законодавчих органів, таких як Європейський Парламент. Останній є прикладом спільної парламентської структури, яка представляє інтереси громадян ЄС. Розуміння ролі та функціонування наднаціональних

парламентських структур може сприяти поліпшенню участі України в інтеграційних процесах, зміцненню демократії та сприянню спільним інтересам держави та інших учасників наднаціональних структур. Науковий інтерес викликає дослідження парламентських органів, а саме їх роль в роботі, аналіз впливу на прийняття рішень, а також їхня участь у співпраці з іншими суб'єктами на різних рівнях. Фокус дослідження спрямований на такі організації та об'єднання: ООН, РЄ, ЄС та МПС. Завдяки їм стає можливо з'ясувати різні аспекти діяльності наднаціональних організацій та спробувати визначити ознаки саме «наднаціонального парламентаризму».

Парламенти здатні відігравати важливу роль у прийнятті рішень на міжнародному рівні. Вони можуть виступати ініціаторами міжнародних ініціатив та проєктів, розробляти рекомендації та спільні напрями політики. Діяльність парламентських органів передбачає координацію зусиль різних країн у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, світові конфлікти, економічний розвиток тощо. Це може забезпечити ефективніше та більш збалансоване вирішення цих проблем, зокрема шляхом зменшення дублювання зусиль та збільшення координації між різними державами.

Отримавши результат, необхідно спробувати визначити ознаки наднаціонального парламентаризму. Одна з головних - це участь національних парламентів у міжнародних форумах та організаціях. Це означає, що національні парламенти мають можливість брати участь у розробленні та прийнятті міжнародних норм та політичних рішень. Друге - це те, що наднаціональний парламентаризм передбачає зміцнення ролі національних парламентів у контролі за діяльністю міжнародних організацій та урядів. Це означає, що національні парламенти мають право ініціювати обговорення та прийняття рішень, а також контролювати діяльність міжнародних організацій та урядів з позицій національних інтересів та демократичних принципів. Третім можна виділити прагнення наднаціонального парламентаризму забезпечити більшу відкритість та прозорість у процесі прийняття міжнародних рішень [79, с. 620]. Це означає, що національні парламенти

повинні мати доступ до інформації та можливість впливати на прийняття рішень шляхом консультацій, дебатів та участі у формуванні міжнародних політичних стратегій. Враховуючи актуальні глобальні виклики та потребу в покращенні глобального управління, концепція наднаціонального парламентаризму видається перспективним шляхом для співпраці національних парламентів у межах міжнародного права.

Отже, з'ясувавши ці фактори, варто зазначити, що наднаціональний парламентаризм - це важлива концепція, яка може сприяти ефективному та збалансованому міжнародному співробітництву. Його основними ознаками є міжнародна співпраця, підвищена роль парламентів, координація зусиль між різними країнами, забезпечення прав та свобод людини, зростання важливості міжнародної політики та створення спільної ідентичності. Пропонуючи ідею становлення концепції наднаціонального парламентаризму, безумовно, враховуються наукові праці вчених та експертів, які запропонували різні моделі створення міжнаціональних або реформування вже існуючих наднаціональних парламентських структур для вирішення певних питань. Вони акцентують увагу на необхідності спільних органів, які б вміли приймати рішення на рівні, що перевищує національні межі. Варто зазначити, що під час дослідження природи цього явища було ретельно проаналізовано та виявлено його теоретичні та практичні аспекти, але цілком логічно виникає питання щодо місця суверенітету у цій концепції. Зокрема, постає питання щодо впливу цих парламентських органів на суверенітет кожної окремої держави та рівня, до якого може доходити здатність цих структур приймати рішення, що є обов'язковими для учасників. Такі питання викликають обговорення та можуть змінювати традиційні уявлення про суверенітет у зв'язку із участю у наднаціональних структурах [34, с. 282].

Певну відповідь можна отримати в роботах Ф. В. Барановського, де він зазначає, що: «аналіз досліджуваної проблеми говорить про те, що майбутній європейський та й глобальний порядок значною мірою залежить від досягнення певного балансу в рамках дихотомії інтеграція-суверенітет. У

цьому плані варто зробити спробу визначити певні аспекти, що істотно впливають на проблематику. По-перше, потрібне розуміння необхідності застосування прагматичного підходу до зазначеної проблеми. Лише реальне життя покаже наскільки такі цінності як національна ідентичність та культурна ідентичність виявляться життєздатними у майбутньому. Відкритість, тісні зв'язки з іншими суспільствами зможуть перевірити та підтвердити силу національної ідентичності. По-друге, існує необхідність визначити сили, які завжди маніпулюють аргументами на користь національного суверенітету. У транзитивних країнах, наприклад, можна виокремити принаймні два феномени: політичні сили, засновані на радикальній ідеології і політичних інтересах та групи інтересів в економічній сфері, які бачать загрозу у конкуренції, лібералізації, відкритості. По-третє, розв'язання будь-яких спільних проблем має ґрунтуватися на базових цінностях, співпраці та повазі. Європейська співпраця є найкращою відповіддю на виклики, перед якими стоїть Європа, у тому числі на проблему національного суверенітету. Вже сьогодні, при умовах існування глобальної взаємозалежності, такі ключові чинники як мир і стабільність у світі не можна гарантувати добре захищеними кордонами або рівновагою сил. Гарантувати їх може лише міжнародна співпраця, для якої потрібні спільні цінності та почуття ідентичності. Виходячи з поточної міжнародної ситуації, сучасний рівень економічного, політичного і особливо воєнного суперництва не залишає жодній європейській державі надій на те, що їй вдасться кинути виклик наддержавам. Національний суверенітет перетворюється для європейських держав у щось уявне, жодна з них не має достатнього потенціалу, щоб затвердити свою справжню незалежність» [12, с. 49-50].

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Європейський Союз: трансформація інституційних повноважень

ЄС пройшов значний шлях трансформації, що суттєво вплинуло на розвиток інституційних повноважень. Союз, заснований на ідеї економічної інтеграції, перетворився на складну політико-правову структуру, яка визначає велику частину життя європейців. Одним із ключових факторів трансформації ЄС були різні нормативно-правові акти, які надали союзу нові інструменти та повноваження для вирішення сучасних викликів. На відповідному етапі були розширені повноваження у таких сферах, як правосуддя, соціальна політика та управління у кризових ситуаціях. Вивчення чинників впливу на трансформацію допоможе проаналізувати як змінювалися інституційна структура та її функціонування. У контексті трансформації ЄС та його інституційних повноважень важливо розглядати різні підходи вчених до розподілу повноважень між союзом і державами-членами. Досліджуючи право ЄС, Дж. Вайлер звертає увагу на постійні зміни у розподілі повноважень та еволюцію напруженості. Особливо він наголошує на ідеології, етосі та політичній культурі в Європі після 1992 року [201]. Крім того, в контексті європеїзації та глобалізації виникає питання про підвищення рівня демократії в багаторівневому сузір'ї, що становить ЄС. Вчені пропонують різні підходи щодо цього явища, а саме національну делеговану демократію з одночасним переосмисленням ЄС як функціонального регуляторного режиму. Створення ЄС розглядається як утворення багатонаціональної держави, заснованої на спільній ідентичності та солідарній відданості або розвиток постнаціонального союзу з виразним космополітичним відбитком. Ці моделі єдині життєздатні для європейської демократії, оскільки тільки вони можуть забезпечити рівне членство в самоврядній державі, хоча вони відрізняються застосовністю та надійністю [142, р. 2].

Фокусуючи увагу на ЄС, варто відзначити, що цей політико-економічний союз є втіленням ідеї пан'європеїзму. Концептуально цей союз виникає у 20-х роках минулого століття, зокрема у маніфесті «Пан-Європа». Особливістю цього документу є поява термінів «європейська ідентичність» та «європейська самосвідомість», які з часом стали основою для створення цього союзу [31, с. 135]. У сучасному світі існує декілька міждержавних утворень, які проявляють певні риси наднаціональності. Проте серед них ЄС традиційно виділяється як інтеграційне об'єднання, що є наочним прикладом наднаціональної організації. Він часто розглядається як зразкова модель, з якою порівнюються інші об'єднання для визначення їх правової природи. Таким чином, дослідники, які намагаються розглянути поняття наднаціональності на практичному рівні, звертаються до аналізу специфічних особливостей, притаманних саме ЄС.

Означена таким чином концепція наднаціональності передбачатиме, насамперед, ЄС, однак, оскільки інші міждержавні об'єднання на даному етапі в значній мірі використовують форми і механізми ЄС, можна припустити, що юридична наука для пристосування до стрімких змін у державно-правовому розвитку буде ширше використовувати понятійний апарат, сформований внаслідок діяльності ЄС для розкриття сутності наднаціональних організацій влади загалом [116, с. 97].

ЄС фактично є міжнародним утворенням, яке об'єднує ознаки як наддержавності, так і міждержавності, але формально він не є ані тим, ані іншим. Структура ЄС включає інститути, призначенням яких є реалізація цілей союзу, захист його інтересів та інтересів громадян, а також забезпечення послідовності й ефективності його політики. Спочатку ЄС складався з шести країн і мав назву Європейське об'єднання з вугілля та сталі. Поступово учасники цього утворення розширюють економічну інтеграцію і створюють єдиний ринок, а також передають частину функцій управління на наднаціональний рівень, залучаючи до союзу більше учасників [27, с. 15]. Еволюція об'єднання спрямована на стимулювання економічного розвитку

через відкриття ринків, що призводить до зростання виробництва, створення нових робочих місць і покращення якості товарів за рахунок збільшення конкуренції та зменшення цін [31, с. 135]. ЄС можна охарактеризувати як наднаціональну організацію в цілому, його створення, що у процесі розвитку набуло ознак федеративної держави, не призвело і в найближчому майбутньому не призведе до створення супердержави. Таким чином, функціонування ЄС передбачає збереження суверенітету держав-членів. Наднаціональна влада може існувати над державами лише за умови збереження існування самих держав з усіма їхніми атрибутами [116, с. 101].

У ЄС існує механізм добровільної передачі деяких повноважень держав-членів на користь наднаціональної організації. Цей процес добровільного самообмеження і колективної реалізації делегованих повноважень на рівні союзу відкриває нові можливості для більш ефективного функціонування держав-членів. Важливо зауважити, що внаслідок цього процесу суверенітет держав-членів не зменшується, а навпаки вони отримують реальну можливість розширити свою діяльність за межами власної території. Передача державою права реалізації окремих повноважень не є обмеженням суверенітету. Однак важливо враховувати, що коли кількість переданих повноважень досягає критичного рівня, суверенітет держав-членів може бути під загрозою [116, с. 101].

Об'єднання європейських країн в ЄС є унікальним явищем, яке відрізняється від будь-яких інших та має довгу історію, яка характеризується кризовими випробуваннями та фундаментальними змінами як в економічній, так і в правовій сферах. У цьому контексті важливо згадати слова відомого політичного діяча Ж. Баррозу, який стверджував: «ми не є Сполученими Штатами Європи – ми унікальні в історії людства». ЄС став значущим гравцем не лише на європейському континенті, а й у всьому світі. Спілкування союзу з іншими державами забезпечує створення механізмів та інструментів впливу, які іноді сприяють покращенню, а іноді погіршують ситуацію в глобальному розумінні [31, с. 136].

Слід враховувати, що зазначені ознаки певною мірою проявляються в правовій природі й інших міждержавних об'єднань, що породжує проблему виокремлення ЄС серед них, оскільки якісна відмінність між ЄС та іншими об'єднаннями з елементами наднаціональності є суттєвою. Коли ЄС характеризують як наднаціональну організацію, цілком закономірно виникає питання, за яких обставин можна буде визначити його як об'єднання, що досягло максимального ступеня наднаціональності у своєму розвитку? Виходячи з аналізу, проведеного А. Етціоні, союзу для цього не вистачає реалізації трьох умов: забезпечення легітимного контролю над силовими структурами, причому з пріоритетом перед повноваженнями національної влади; право перерозподілу ресурсів між державами-членами, що має визначальне значення для максимального узгодження їхніх інтересів; самостійна політична правосуб'єктність об'єднання. Вказані умови доповнюють одна одну і для створення міцного наднаціонального союзу необхідною є реалізація всіх трьох умов [116, с. 104].

Прояв наднаціональності в інституційному механізмі ЄС суттєво зміцнюється в контексті ініціативи, запропонованої групою з питань майбутнього ЄС. Інституційна структура, яка складається з семи органів згідно зі ст. 13 ДЄС [46]. Ця інституційна база націлена на захист та просування європейських цінностей та інтересів країн-членів та їх громадян. Такий підхід сприяє забезпеченню ефективності та стабільності політики та дій ЄС. Розвиток та формування єдиного представницького органу, що обирається загальним прямим голосуванням, є чітким виявом цього напрямку. Не лише Європейський Парламент, але й прототипи сучасних інститутів були сформовані ще на етапі становлення співтовариства, проте у науці цьому аспекту іноді приділяється недостатньо уваги [1, с. 112].

ЄС є важливим політико-правовим об'єднанням, яке зазнало суттєвих змін від свого створення. У цьому контексті особливо важливо приділити увагу інституційному розвитку союзу. Дослідження цього еволюційного шляху з фокусом на Європейський Парламент допоможе визначити роль та

повноваження цього інституту в процесі організації нормотворчої діяльності. Характерно, що з початку свого існування і по теперішній час, ЄС проходить свої сходинки розвитку та змінюється в своїй структурі та функціях. Він перетворився з митного союзу на актора глобальних змін з широким спектром компетенцій. Ця еволюція вимагала розширення ролі та повноважень також інституційної складової, зокрема Європейського Парламенту як виразника громадської волі та представництва в ЄС. Із зміцнення демократичних принципів інтеграції Європейський Парламент отримав все більше повноважень та впливу на законодавчий процес. Він став ключовим учасником у прийнятті рішень та формуванні політики. Його роль не тільки обмежується розглядом та затвердженням законодавчих актів, але й охоплює ініціювання законопроектів, участь у переговорах з іншими інституціями та представництво інтересів громадян ЄС.

Варто наголосити, що цей напрям дослідження прагне не лише дослідити інституційні повноваження Європейського Парламенту але й вивчити еволюційні процеси, які призвели до їх розвитку. Розглядаючи історичний контекст, звернемо увагу на важливі кроки, які сприяли посиленню ролі парламенту в європейській інтеграції (прийняття Єдиного європейського акту, Маастрихтський договір, Лісабонський договір та ін.) Дослідницький фокус також на спрямований також на аналіз співвідношення Європейського Парламенту з іншими інститутами ЄС, зокрема з Радою ЄС та Комісією ЄС. Це дозволяє не лише надати правову оцінку впливу парламенту на прийняття рішень, а також з'ясувати, які механізми і процедури забезпечують співпрацю між ними [62, с. 284]. Сформована теоретична база допоможе дослідити структуру та роль двопалатної системи, зокрема в контексті ЄС. Також це дозволить оцінити, як цей аспект впливає на прийняття рішень та забезпечує представництво різних регіонів та їх інтересів у Європейському Парламенті. Здійснення аналізу наукових праць, пов'язаних з цією проблематикою, дає можливість виокремити ті підходи, які були розвинуті в галузі дослідження повноважень Європейського Парламенту. Це дозволяє оцінити наукові

тенденції та напрямки, які сформувалися в цій сфері, і використати їх для подальшого дослідження. Особливе місце займає врахування викликів, з якими стикається Європейський Парламент, зокрема вплив різноманітних факторів, таких як національні інтереси, зовнішні тиски та зміни в міжнародному середовищі. Означені фактори дозволяють краще розуміти складність сучасного законодавчого процесу в ЄС та визначити можливості для його подальшого розвитку та покращення, здійснити всебічне осмислення ролі та значення Європейського Парламенту в контексті європейської інтеграції через призму дослідження еволюції та розвитку наднаціонального інституту.

Згаданий раніше термін «інституційний механізм» знаходить своє практичне відображення в установчих договорах ЄС [45, с. 13]. У праві міжнародних організацій термін «інституційно-правовий механізм» використовується для опису системи органів, їх повноважень, функцій та процедур ухвалення рішень. Під інституційним механізмом прийнято розуміти систему органів, яка визначена установчими договорами, а також іншими органами, закріплена в договорах або створена на основі вторинного права [45, с. 13].

У праві ЄС принцип інституційної рівноваги встановлює певні межі, що відображаються як заміна системи стримувань і противаг, яка визнана у національному праві як принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Основним завданням цього принципу на наднаціональному рівні є відтворення, хоча й у обмеженому обсязі, демократичних принципів функціонування суспільства в країнах Західної Європи, згідно з якими народи мають право активно брати участь у здійсненні публічної влади через своїх представників, зокрема в обраних прямо та безпосередньо представницьких органах [45, с. 13].

Установчі договори встановлюють положення про вертикальний та горизонтальний поділ компетенції, що є нормативним проявом принципу інституційної рівноваги в ЄС [45, с. 13]. Вертикальний поділ компетенції

означає розподіл повноважень між державами-членами та Європейським Співтовариством, як визначено у ст. 5. Принцип горизонтального поділу компетенції, визначений у ст. 7 ДЄС, полягає в розмежуванні повноважень органів ЄС та у встановленні форм і методів співпраці між ними [45, с. 13].

Органи міжнародної організації (далі – МО) характеризуються тим, що їх створення відбувається на основі установчих договорів, які визначають їхні функції, структуру та повноваження. Органи МО можуть мати свою внутрішню структуру, яка визначає організаційну форму їхньої діяльності. Відповідно встановлені процедури та механізми для прийняття рішень зазвичай зазначені в установчих актах. М. Гільф, зазначає, що загальними критеріями визначення статусу органу в інституційному механізмі ЄС виділяються правові підстави для створення. Його участь у процесі управління, прийняття рішень та у реалізації завдань, його самостійність та незалежність серед інших органів закріплена установчими договорами [149, р. 135]. Концентруючи дослідницький фокус саме на Європейському Парламенті варто зазначити, що він є єдиним органом ЄС, який формується шляхом прямих виборів у всіх державах-членах та втілює політику спільних інтересів населення усіх держав-членів. Основним принципом демократії є поділ влади для її реалізації за допомогою системи органів. У національних правових системах парламенти здійснюють законодавчі функції, контроль за діяльністю виконавчої влади та затверджують державний бюджет. Як тільки МО розпочинає свою діяльність, вона так би мовити випадає зі сфери впливу національних парламентів, оскільки найважливіші органи комплектують головним чином із представників урядів відповідної держави. Щоб уникнути такого дисбалансу в участі різних гілок влади та легітимізувати рішення у національних правопорядках у деяких МО регіонального характеру було створено міжпарламентські асамблеї.

Досліджуючи трансформацію ЄС, характерним виявився той факт, що: «відповідно до установчого договору Європейське співтовариство з атомної енергії стало організацією зі спеціальною компетенцією, пріоритетне значення

для якої мають питання наукових досліджень і промислового використання ядерної енергії. Усі ці співтовариства стали так званою першою «опорою» ЄС. Після договору про заснування єдиної Комісії та єдиної Ради Європейських співтовариств 1965 р. дані організації *de facto* представляли собою одну організацію. Європейське політичне співробітництво стало підґрунтям для створення другої «опори» ЄС — спільної зовнішньої політики та політики безпеки. В 1986 р. у зв'язку з потребами подальшого поглиблення економічної інтеграції було прийнято Єдиний європейський акт, який розширив предметну компетенцію, додавши до сфери спільної політики регіональну, науково-технічну та екологічну. Крім того, підсилилася наднаціональність даної організації. Європейський Парламент отримав нові повноваження в законодавчому процесі, а Комісія ЄС отримала розширені повноваження. Відповідно до ДЄС створювалось регіональне об'єднання з новим, більш глибоким рівнем політичної та економічної інтеграції, яке крім всього вже мало певні повноваження у сфері співробітництва поліції та судових органів у кримінальній сфері (третя «опора») [46]. Однак в договорі не було чітко вказано, чи є дане об'єднання МО. З того часу і до вступу в силу Лісабонського договору тривали дискусії щодо правосуб'єктності ЄС та обсягу його повноважень як МО» [5, с. 172].

Класифікація ЄС як міжурядового форуму за висновками деяких науковців ґрунтувалася на Маастрихтському договорі, де ця оцінка була обумовлена, передусім, роллю Європейської Ради, беручи до уваги історію створення та особливості регулювання в ДЄС, в якому згідно з ст. 4 ЄС вона продовжувала розглядатися як конференція глав держав та урядів з участю Комісії ЄС [110]. Враховуючи непрямі зазначення Маастрихтського договору, зокрема ст. А, В, F, і О, вважали, що вже тоді, на момент укладення договору, ЄС можна було визнати МО. Згідно з висновками Європейської комісії за демократію через право 1994 року щодо форми устрою ЄС, це об'єднання «залишається міжнародною організацією наднаціонального характеру, яка, проте, містить в собі певну кількість конфедерації чи федерації» [115].

З цього часу компетенцію ЄС стали розділяти на декілька сфер: компетенцію в межах Європейського Співтовариства, компетенцію ЄС у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також компетенцію ЄС у сфері співробітництва поліції та судових органів у кримінальній сфері [5, с. 170-174]. Беручи до уваги Амстердамський договір 1997 року, яким було внесено зміни до ДЄС та інших відповідних договорів, сфера компетенції ЄС розширювалась. Паралельно з цим була визначена можливість для окремих держав-членів делегувати додаткові повноваження інститутам, не чекаючи внесення змін до його основних документів. Поряд із цим ДЄС в амстердамській редакції не усунув спірні моменти щодо компетенції ЄС через недостатню ясність самого тексту. Достатньо влучно зазначає І. В. Муравйов, що: «збільшення кількості членів ЄС потребувало подальшого посилення його наднаціональних засад, його устрою та діяльності. Тому у 2001 р. було прийнято угоду про перегляд ДЄС та договорів, які засновують європейські співтовариства. Відповідно до цього акту можна виділити такі елементи наднаціональності ЄС: наявність в інституційному механізмі ЄС органів, що формуються з незалежних від законодавчої, виконавчої та судової влади держав-членів посадових осіб, наділених повноваженнями щодо управління процесом інтеграції; передача на основі угоди органам ЄС виключної компетенції в будь-якій сфері, що раніше належала до суверенних прерогатив держав-членів; право органів ЄС у межах наданої їм компетенції своїми актами надавати права й покладати обов'язки на органи держав-членів, їхніх фізичних та юридичних осіб безпосередньо, без санкції національних властей; право органів держав-членів, їхніх фізичних та юридичних осіб безпосередньо зноситися з органами ЄС; право органів ЄС на заміщення держав-членів у сфері зовнішніх зносин; встановлення примату права ЄС порівняно з внутрішньодержавним правом країн-членів» [86, с. 91].

У тексті Лісабонського договору було враховано перспективи поглиблення європейської інтеграції, що призвело до реформування практично всіх сфер діяльності ЄС. Нововведення охопили ліквідацію

поліструктурного характеру і наділення його відповідною правосуб'єктністю. ЄС замінив Європейське співтовариство і став його правонаступником.

У тексті Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) згадуються виключна, доповнююча та спільна компетенції [47]. Згідно з Лісабонським договором сферами виключної компетенції ЄС є: встановлення спільного митного тарифу в торгівлі з третіми країнами; встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; грошова політика щодо держав-членів, які використовують євро як грошову одиницю; збереження морських біологічних ресурсів в рамках спільної політики щодо рибальства, включаючи встановлення квот на вилов риби та спільна торгова політика, зокрема зовнішньоторговельні зв'язки з третіми країнами; укладання міжнародних угод, коли вони є необхідними для реалізації його внутрішньої компетенції, передбачених законодавчими актами ЄС, або коли такі угоди можуть зачепити дію правових норм, раніше встановлених на рівні ЄС [5, с. 173]. Згідно з ст. 4 ДФЄС практично усі інші сфери віднесені до спільної компетенції, наприклад, внутрішній ринок, соціальна політика, простір свободи, безпеки та правосуддя, сільське господарство та рибальство тощо [66].

Лісабонський договір розширив повноваження ЄС на нові сфери, такі як енергетика, туризм, спорт, цивільна оборона, космос, гуманітарна допомога третім країнам та інші. Він закріпив повноваження у ст. 352 ДФЄС та визначив доповнюючу компетенцію для підтримки та координації, не замінюючи компетенцію держав-членів [47]. Відповідно до ст. 6 ДФЄС компетенція охоплює такі сфери, як охорона здоров'я, промисловість, культура, туризм, освіта, цивільна оборона та інші [47]. Спеціальна компетенція ЄС не прямо згадується в договорах, але до неї можна віднести питання координації економічної політики та політики зайнятості.

З реформуванням ЄС і змінами в установчих договорах та рішеннях Суду ЄС його компетенція поступово розширювалась. Лісабонський договір вирішив питання поліструктурного характеру союзу. У ньому було зазначено,

що компетенція ЄС є комплексною та різноманітною і включає внутрішню і зовнішню компетенцію, а також виключну, спільну, доповнюючу та спеціальну. Компетенція ЄС охоплює широкий спектр сфер, включаючи економічні питання, політику, зовнішню політику та безпеку, а також боротьбу зі злочинністю. У дослідженні термінології ключовим аспектом є розгляд взаємозв'язку термінів, які раніше ми аналізували в межах дослідження правової бази ЄС. Зазначимо, що далі правовий аналіз спрямований на виявлення відмінностей та взаємозв'язку цих понять у міжнародному публічному праві.

Так, у міжнародному публічному праві термін «компетенція» використовується у двох контекстах. В першому вона стосується компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування на підставі їх повноважень для здійснення певних дій на міжнародній арені, зокрема таких, як укладення міжнародних договорів міжвідомчого характеру. У другому випадку «компетенція» стосується МО, вторинних суб'єктів міжнародного права, які створені на основі міжнародних договорів між державами [45, с. 58].

Національне право розглядає компетенцію як сферу проблем, яку має вирішувати державний орган, та повноваження, які йому доручені для виконання цих завдань.

Існують два підходи до розуміння компетенції: нормативний та функціональний. За нормативним підходом компетенцію визначають як сукупність прав та обов'язків, або як відповідний обсяг публічних прав. Функціональний підхід визначає компетенцію як сферу питань, яка належить до відання певного державного органу. Обидва підходи мають свої переваги і використовуються в практиці визначення компетенції в національному праві [45, с. 58]. О.І. Головка зазначає, що: «якщо держави мають необмежене право на участь у міжнародній правотворчості, то МО в особі своїх органів беруть участь у міжнародній правотворчості в рамках компетенції, тобто кола повноважень, що передбачена на основі угод про їх створення. У праві міжнародних організацій можна виділити два способи закріплення компетенції

в установчих договорах: передбачені установчими договорами повноваження та не передбачені прямо в установчих договорах повноваження, наявність яких вкрай необхідна для реалізації МО її цілей. Це концепція домислюваної компетенції та концепції, яка базується на дотриманні принципу функціональної необхідності» [22, с. 55]. ЄС є *sui generis*, яке поєднує ознаки як державного утворення, так і МО. Саме тому можна припускати застосування подібного механізму формування їх компетенції. Оскільки ЄС має наднаціональний характер і функціонує на перетині національного та міжнародного права, компетенція також може бути сформована з урахуванням подібного підходу [151, р. 67]. На основі нормативного розуміння компетенцію Європейського Парламенту можна визначити як сукупність повноважень, які надають йому право на вчинення відповідних дій. Дослідження функцій Європейського Парламенту сприятиме визначенню правової природи цього інституту, розкриватиме обсяг, характер і зміст його діяльності. Визначення поняття функцій дає можливість зрозуміти міжнародно-правову природу парламенту, виділити його компетенції в процесі прийняття рішень ЄС. Виходячи з того, що орган ЄС це окрема організована частина інституційного механізму, що наділена владними повноваженнями, певною компетенцією та необхідними засобами для здійснення завдань, можна зробити висновки, що орган ЄС виконує функції відповідно до його положення в інституційній системі.

2.2 Європейський парламентаризм: правова природа

Різні тлумачення парламентаризму мали свій відбиток у формуванні політичної системи ЄС. Принцип парламентаризму передбачає загалом право парламенту контролювати виконавчу владу, у тому числі право висловити недовіру, яке було закладено вже в початкових угодах союзу. Цей принцип було враховано у Договорі про Європейське економічне співтовариство у тому ж формальному контексті. Через переважаючі політичні суперечки щодо цього типу парламентаризму, альтернативні розуміння концепції в

подальшому набули значущості в політичній системі союзу. Парламентаризм також розвивався в ЄС у його загальному значенні, як влада органів, обраних шляхом прямих виборів. Ця концепція парламентаризму висуває на перший план загальні повноваження парламентських органів і додає національні парламенти на додаток до Європейського Парламенту в число інструментів парламентаризму на рівні ЄС. Ця концепція парламентаризму, будучи характеристикою системи поділу влади, на рівні політичних систем є альтернативою першій концепції парламентаризму, що обертається навколо контролю над виконавчою владою. Співіснування цих двох концепцій призвело до певних проблем сумісності в політичній системі ЄС. Інша концепція парламентаризму сходить до класичного розуміння парламентської діяльності як політики за допомогою слова. Різні інтерпретації цієї концепції були викладені в наукових працях різних вчених. Підхід до парламентаризму в ЄС з цієї точки зору підкреслює важливість певних парламентських практик, таких як культура відкритості та діалог Європейського Парламенту з іншими політичними інститутами ЄС. Ця діяльність базується на правовій природі європейського парламентаризму, тому важливо враховувати його еволюцію та зміни, які відбулися протягом часу. Зміцнення ролі Європейського Парламенту в результаті реформ та договорів свідчить про максимальне зближення інституційних структур ЄС з демократичними стандартами та принципами. Дослідження правової природи європейського парламентаризму має важливе значення для розуміння динаміки та особливостей європейського законодавства та демократичних процесів у ЄС. У цьому контексті дослідження може включати аналіз конкретних аспектів природи європейського парламентаризму, особливо його впливу на процеси прийняття рішень в союзі та роль у забезпеченні демократичності та легітимності.

Прийнято вважати, що європейська модель парламентаризму здатна відігравати важливу роль у політико-правовому полі Європи, також вона має значний вплив на різних суб'єктів міжнародного права. Розуміння її сутності стає надзвичайно важливим, тому фокус спрямований на дослідження ролі та

функцій європейського парламентаризму в межах глобального політико-правового поля. Визначення особливостей європейської моделі парламентаризму, а також порівняння її з іншими системами управління та оцінки впливу, який вона має на правовий простір допоможе сконцентруватись на ролі парламентарних інституцій, їх повноваженнях, взаємодії з іншими глобальними акторами та впливі на прийняття рішень. Варто зазначити, що це не просто національний феномен, а складова частина міжнародно-правової системи. Вивчення європейського парламентаризму допомагає краще зрозуміти його вплив на становлення та розвиток міжнародного права та сприятиме подальшій дискусії про роль парламентів у формуванні світового порядку. Важливим напрямком дослідження постає аналіз основних принципів, які стали фундаментом європейського парламентаризму: принцип представництва, принцип розділення влади, парламентський контроль і прозорість прийняття рішень, особливо де рівень повноважень здебільшого перетинає національні межі та потребує співпраці й координації на наднаціональному рівні.

Як у парламентських державах, так і в змішаних республіках, парламенти виконують дві ключові функції: законотворення та формування уряду з подальшим контролем за його діяльністю. Від діяльності законодавчого органу залежить наявність чи відсутність реальних можливостей здійснювати управління державою та реалізовувати внутрішню і зовнішню політику. Парламенти приймають необхідне законодавство, затверджують програми діяльності урядів і, в кінцевому рахунку, беруть участь у визначенні персонального складу уряду. Поряд з цим, загрози надмірної концентрації влади, а відтак, і потреба в конституційних засобах стримування влади, в таких державах стосуються саме парламенту, щоправда, можливість концентрації влади парламентом, а точніше парламентською більшістю, не єдина проблема, пов'язана із функціонуванням конституційних систем, заснованих на парламентаризмі. Не менш серйозні з них пов'язані з проблемами представництва [15, с. 52].

Саме концепція народного представництва є доктринальною основою парламентаризму, її зміст по-різному трактується, починаючи від Е. Берка, Дж. Мілля, А. Дайсі і до сучасних авторів. Утримуючись від доктринальних дискусій з приводу тонкощів природи представництва, необхідно зазначити, що безспірною ознакою представницького правління є функціонування представницьких органів, які у процесі своєї діяльності репрезентують інших [182]. О.М. Бориславська підкреслює, що «для того, щоб воля, влада чи інтереси (залежно від обраної концепції представництва) тих, кого представляють, були відображені адекватно, представники повинні визначатися на основі виборів. Причому, вибори повинні бути вільними (виборці мають віддавати свої голоси без тиску, на основі власного волевиявлення) та альтернативними (виборці повинні мати можливість обирати з-поміж різних варіантів: кандидатів чи політичних програм). Оскільки сучасні демократичні системи засновані на представницькому правлінні, свобода виборів є одним із ключових критеріїв визначення рівня демократичності держави (зокрема в Індексі демократії «Economist Intelligence Unit»)» [15, с. 52].

У Кодексі належної практики у виборчих справах зазначено, що «вибори, які відповідають спільним для європейської спадщини засадам, на які опереться справді демократичне суспільство, мають провадитися з дотриманням таких основних норм, виборче право має бути загальним, рівним, вільним і прямим при таємному голосуванні. Крім того, вибори мають провадитися регулярно» [131]. На думку К. В. Смирнової, «європейський парламентаризм слід розуміти як механізми взаємодії національного парламентаризму з міждержавними механізмами народного представництва, які представлені на європейському континенті створенням Парламентської Асамблеї РЄ (далі – ПАРЄ) та Європейського Парламенту у рамках ЄС. У діяльності цих органів уособлюються національні конституційні принципи держави, принципи дотримання демократії, верховенства права та захисту прав людини на міжнародному рівні. Встановлено, що парламенти більшості

європейських держав вдаються до постійної взаємодії, яка згодом зумовлює створення потужних МО. Міжпарламентські органи є унікальними форумами міжнародної співпраці й саме вони являють собою сучасний європейський парламентаризм» [99, с. 153].

Було виділено головні критерії для порівняння європейських міждержавних моделей парламентів, серед яких основні характеристики організації та структури парламентів, законодавчі функції, фінансові повноваження, механізми парламентського контролю та роль парламенту у зовнішній політиці. Виявлено, що однопалатні національні парламенти, які є традиційними для багатьох європейських країн, стали основною моделлю для міждержавних парламентів. Щодо структури та організації вони частково відповідають класичному національному парламенту. Однак за іншими критеріями спостерігається значна відмінність від національних парламентів [99, с. 153].

Розглядаючи Європейський Парламент як наднаціональний інститут, неможливо не зауважити, що історія вже знає численні приклади, коли певні соціальні явища існували протягом тривалого часу, перш ніж отримати формальне юридичне визначення. Так само виникла ситуація із «наднаціональністю» або «наддержавністю». Термін «наднаціональний» і відповідні концепції організації влади почали активно використовуватися наприкінці XIX ст., коли уряди намагалися використати наддержавні механізми для досягнення своїх цілей. Проте популярність терміну «наднаціональність» суттєво зросла завдяки його використанню для пояснення правової природи ЄС та відносин між ним та державами-членами. Завдяки процесу європейської інтеграції «наднаціональність» стала визнаною правовою категорією і стимулювала жваві дискусії серед правознавців [116, с. 96]. І. В. Яковюк зазначає, що: «під час дискусій було сформульовано висновок, який ми цілком поділяємо, про те, що хоча в сучасній літературі для позначення ЄС використовують як термін «наднаціональний», так і термін «наддержавний», які зазвичай розглядаються як тотожні, перевагу слід було б

надати саме останньому, оскільки він є більш точним перекладом з французької - «supranationalité», англійської - «supranational», однак у дослідженнях українських науковців більш поширеним виявився термін «наднаціональний» [116, с. 97].

За певними ознаками Європейський Парламент, як зазначає В. М. Довгань: «досить часто порівнюють з ПАРЄ, до повноважень якого належить обрання Генерального Секретаря РЄ, заступника Генерального Секретаря, секретаря Парламентської Асамблеї та суддів Європейського суду з прав людини. Асамблея може приймати рекомендації Комітету Міністрів, виконання яких є в компетенції урядів держав-учасниць, резолюції та висновки щодо виконання угод РЄ. Прийняті Асамблеєю тексти визначають загальні напрямки діяльності Комітету Міністрів, урядів, парламентів та політичних партій. Парламентська Асамблея виступила також ініціатором численних міжнародних угод, зокрема «Європейської Конвенції», яка створює механізм захисту прав людини в Європі. ПАРЄ є класичним органом міжпарламентського співробітництва в межах регіональної організації та здійснює переважно консультативні повноваження, як в процесі прийняття рішень, так і в питаннях бюджету та зовнішніх зносин РЄ. Традиційно вважається, що ПАРЄ була прийнята як зразок для створення представницької асамблеї в європейських співтовариствах на початку інтеграційних процесів та згодом з поглибленням співробітництва всередині ЄС Європейський Парламент отримав свої характерні особливості правового статусу» [45, с. 20].

Для з'ясування еволюційного шляху важливо зауважити, що ідея створення парламентської установи в складі Співтовариств відображала їхню відмінність від МО. Ця ідея виникла ще на початковому етапі інтеграційних процесів в Європі. Попередником сучасного Європейського Парламенту була Загальна Асамблея Європейського Об'єднання Вугілля і Сталі (далі – ЄОВС). Однак повноваження Загальної Асамблеї були обмеженими, вона здійснювала лише обмежений контроль за діяльністю Верховного органу та загальне спостереження за деякими іншими сферами діяльності ЄОВС. Представники

Асамблеї не обиралися населенням, а призначалися від держав-членів, хоча згідно зі ст. 20 Договору про ЄОВС вони мали складатися з представників народів [194]. На той момент деяким компромісом було делегування до Загальної Асамблеї депутатів національних парламентів держав за рішенням самих парламентів, але характерно, що посадовці не прийняли так звану квазіпарламентську модель ЄОВС. Було вирішено не створювати в кожному співтоваристві окрему асамблею, а мати загальний орган, який офіційно став називатись Європейська Парламентська Асамблея. У 1962 році депутати Асамблеї прийняли рішення про зміну назви на «Європейський Парламент» [185]. Суттєвим є той факт, що ця назва почала вживатись значно пізніше, а саме після набрання чинності Єдиного Європейського Акту з 1 липня 1987 р. Європейський Парламент часто характеризують як представницький орган ЄС і Європейських Співтовариств. Це формулювання базується на положеннях згідно із ст. 189 ДЄС [46]. Відповідно до цих положень Європейський Парламент складається з представників народів держав-членів, які об'єднані в Співтовариство. Це положення відрізняє інституційну структуру Співтовариств та Союзу від подібних структур у МО, відповідно представницькі органи, такі як Генеральна Асамблея та інші, зазвичай складаються з офіційних представників, які делеговані державами-учасницями. Спочатку Європейські Співтовариства також застосовували подібний підхід до формування Парламентської Асамблеї, проте на засіданні Європейської Ради у Римі 1-2 грудня 1975 р. було досягнуто угоди щодо проведення прямих виборів до Асамблеї на основі загального виборчого права, яка була оформлена рішенням Ради № 76/787, що було прийняте наступного року [118].

Важливо відзначити, що ЄС протягом тривалого часу мав відчутну потребу у внутрішній демократії, що, власне, стало основою для посилення ролі Європейського Парламенту. На початковому етапі свого розвитку Європейський Парламент існував як Загальна Асамблея в межах інститутів ЄОВС. З плином часу різні нормативно-правові акти Європейського

Співтовариства змінювали назву, функції та структуру цього органу. У своєму початковому періоді Загальна Асамблея виконувала в основному функції, які характерні до м'якого права. Варто також відзначити, що її члени призначалися парламентами країн-членів Європейського Співтовариства. Значний крок у розвитку цього інституту стався, коли відбулися перші прямі вибори до Європейського Парламенту, що стало важливим кроком у напрямку демократичного посилення цього органу. Після підписання Єдиного Європейського Акту почалось поступове розширення компетенції, крім того, цей нормативно-правовий акт порушив питання створення ЄС, який прагнув бути політичним, тоді як на той момент Співтовариство мало в основному економічний характер [1, с. 112]. Маастрихтський договір значно вплинув на роль Європейського Парламенту, оскільки цей документ встановив рівність парламенту з Радою ЄС.

Правовий статус Європейського Парламенту зумовлений існуванням та юридичним закріпленням принципу інституційної рівноваги, що є необхідним елементом політико-правової природи. Варто відзначити, що цей висновок не є загальноприйнятим серед європейських парламентаріїв, бо вони вважають, що у ЄС завжди існував інституційний дисбаланс між Комісією ЄС, Радою ЄС і Європейським Парламентом [43]. Принцип балансу влади був вперше сформульований Судом ЄС у справі *Meroni*, де зазначалося, що «баланс влади є характеристикою інституційної структури Співтовариства, фундаментальною гарантією, наданою договором» [127]. Закріплені в установчих договорах повноваження інститутів і органів ЄС, а також форми та принципи їх взаємодії, утворюють основу горизонтального розподілу компетенції, що відображає принцип інституційного балансу. Історія європейської інтеграції переконливо свідчить про те, що цей баланс не є сталим, в іншому випадку еволюція правового статусу Європейського Парламенту та інших інститутів і органів була б неможливою [116, с. 97].

Визначено, що міждержавні парламенти, згідно з класичними функціями законодавчих органів, є значно обмеженими у своїх

повноваженнях, зокрема у законотворчій сфері. Вони відрізняються від національних парламентів і лише Європейський Парламент має широке але обмежене коло повноважень ухвалення обов'язкових рішень. Виявлено, що міждержавні представницькі органи не акумулюють у собі всі повноваження згідно з класичними національними парламентами. Вони виступають скоріше як форум для поширення принципів демократії, верховенства права та недискримінації, використовуючи політичні механізми. Зокрема, серед всіх парламентських установ європейських організацій тільки Європейський Парламент у ЄС відіграє вирішальну роль у виробленні та лобіюванні процесів європейської інтеграції, взаємодіючи з національними парламентами [131].

Парламентаризм є результатом довгого процесу еволюції суспільства, особливо в країнах Західної Європи. Розвиток демократії нерозривно пов'язаний з розвитком парламентів як головних органів представницької влади. Проте в сучасній юридичній літературі не існує однозначного визначення поняття «парламентаризм». Також варто зазначити про відсутність досліджень, які б розкривали взаємозв'язок між формою управління та парламентаризмом, іноді ці поняття навіть змішують. Парламентаризм не обмежується лише наявністю вищого представницького органу народу але передбачає дієвий парламент у системі конституційного управління [131].

Парламент і парламентаризм хоча й пов'язані між собою, проте не є однаковими поняттями. Без наявності парламенту неможливий парламентаризм, який, своєю чергою, базується на сильному та повновладному парламенті, обладнаному потужними політично-правовими механізмами. Серед цих механізмів варто виокремити високий ступінь достовірності та прозорості виборів, автономію та незалежність у системі розподілу влади, конституційно закріплені ефективні процедури у законотворчому процесі тощо. Водночас парламентаризм є вищим станом якості парламенту. Він є організаційною формою зовнішнього вияву народного суверенітету, а також інструментом політико-правового обмеження машини державної влади [99, с. 154].

На сучасному етапі ідеї та принципи парламентаризму все більше поширюються на міждержавні утворення та МО у зв'язку з необхідністю зміцнення міждержавного співробітництва та нормотворення. Це явище є результатом наявності загальноєвропейських проблем, що змушують європейську спільноту звертатися до постійної взаємодії через відповідні парламентські та міжпарламентські механізми МО. Тому парламентаризм перетворюється із суто національної конституційної доктрини на надзвичайно особливе міжнародне співробітництво [99, с. 155].

Закінчення Другої світової війни робить концепцію парламентаризму міжнародно важливою, оскільки до того вона використовувалася головним чином як ознака внутрішньодержавного політико-правового принципу функціонування державного апарату [99, с. 155]. Організація та структура парламентів у країнах Європи різняться від форми держави згідно з конституційними традиціями та політичним устроєм. Відмінності можна спостерігати як серед бікамеральних парламентів, що є характерними як для федеративних (Швейцарська Конфедерація, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Австрія), так і для унітарних (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Республіка Ірландія, Королівство Іспанія, Республіка Італія, Французька Республіка, Королівство Бельгія, Королівство Нідерландів, Королівство Швеція, Республіка Хорватія) держав, а також і серед однопалатних національних парламентів (Велике Герцогство Люксембург, Князівство Монако, Республіка Болгарія, Республіка Польща, Угорська Республіка, Румунія, Чеська Республіка, Словацька Республіка та Королівство Данія). З часом створювались міждержавні парламенти у формі ПАРЄ, Європейського Парламенту, а також Парламентської Асамблеї Організації з Безпеки та Співробітництва в Європі, але питання щодо можливого впровадження бікамералізму для таких парламентів не обговорювалося з огляду на їх міждержавний характер. У цих міждержавних парламентах представники національних парламентів є обраними або призначеними відповідними національними парламентами держав-учасниць

відповідно до встановленої процедури. Оскільки делегати відповідної міжпарламентської комунікації є національними парламентаріями, характерно, що вони представляють не держави, а виборців, і тому під час голосування керуються принципом захисту інтересів своїх виборців [55, с. 51].

Згаданий раніше термін «бікамералізм» потребує його тлумачення і всебічного аналізу. Як вказує В. П. Грובה, «бікамералізм (від англ. bicameral – двопалатний) – двопалатне влаштування найвищого законодавчого і представницького органу в державі» [40]. У Європі бікамералізм став домінуючою моделлю: майже всі європейські конституції ХІХ ст. передбачали двопалатну систему парламенту, за винятком Грецької Республіки та Великого Герцогства Люксембургу. Цей принцип зазнав різних періодів розквіту, занепаду і відродження. На сьогодні він поширений у більшості країн Європейського та Американського континенту, а також в Австралії та Японській Державі. У той же час лише деякі держави Азії впровадили двопалатну систему парламенту: Республіка Індія, Ісламська Республіка Пакистан, Королівство Таїланд та Малайзія. Бікамералізм майже відсутній на території Африканського Континенту та на Близькому Сході [80].

Отже, обґрунтованим буде аналіз особливостей міждержавних парламентів і виділення окремих запозичених рис з моделей національних парламентів. Європейський Парламент хоча схожий за структурою з національними парламентами, проте має свої особливості у формуванні. У роботі Парламентської Асамблеї передбачені форми залучення представників не держав-членів РС, таких як спостерігачі, а у 1989 році був введений статус «спеціально запрошений гість». До того часу таких процедур не було передбачено в діяльності Європейського Парламенту. Основна відмінність полягає в тому, що Європейський Парламент діє незалежно від держав-членів, хоча його депутати можуть бути членами національних органів законодавчої влади [52, с. 315].

Законотворчі функції ПАРЄ не мають дієвого втілення, що виявляється у її діяльності, яка залишилась незмінною від часів Консультативної Асамблеї.

Згідно із ст. 22 статуту РЄ Парламентська Асамблея є дорадчим органом [58]. Отже, парламентський орган у РЄ виступає як платформа для політичних дебатів і поширення принципів парламентаризму на основі рекомендацій. У порівнянні з цим функції Європейського Парламенту значно ширші, оскільки він бере участь у нормотворчому процесі, здійснює політичний контроль за діяльністю інститутів ЄС, а також вирішує питання фінансування своєї діяльності. Крім того, Європейський Парламент залишається форумом для проведення демократичних дебатів. Необхідно також зазначити, що у Європейському Парламенті відсутній інститут делегування своїх повноважень, що відрізняє його від класичних парламентів, де така практика досить розповсюджена [99, с. 157].

Справді, законодавчі функції Європейського Парламенту постійно розширюються у процесі еволюції самого інтеграційного об'єднання. Ст. 294 ДФЄС визначає процедуру за активної і вирішальної ролі парламенту у прийнятті рішень у співпраці з Радою ЄС та Комісією ЄС, а цей механізм значно розширився з Лісабонським договором [47]. Також передбачена спеціальна законодавча процедура, яка визначає участь Європейського Парламенту та Ради ЄС у прийнятті рішень. Проте лише у деяких сферах, що належать до виключної компетенції ЄС, Європейський Парламент має виключно консультативну роль, наприклад, у сфері конкуренції та встановлення правил недопущення зловживання домінуючим становищем на ринку згідно зі ст. 103 ДФЄС [47].

Так, можна зазначити, що міждержавні представницькі форми значно відрізняються від національних парламентів, оскільки лише сучасний парламент має досить широке, але певною мірою обмежене коло повноважень щодо ухвалення обов'язкових до виконання рішень. З історичного погляду на еволюцію функцій Європейського Парламенту можна зазначити, що до сьогодні він не став повноцінним парламентом, незважаючи на свої широкі але обмежені законодавчі функції [131].

Проводячи правовий аналіз різних аспектів європейського парламентаризму, нам відкривається можливість краще зрозуміти його значення і роль. Зосереджуючись на питаннях схожості з іншими суб'єктами, такими як РЄ, функціях класичного парламентаризму та його співвідношенні з Європейським Парламентом, дослідження бікамералізму та еволюційних процесів, що пройшов Європейський Парламент, дотримуємось думки, що термін «бікамералізм» має особливе значення. Цей термін відображає систему, що складається з двох палат, яка домінує у багатьох європейських країнах та визначає їхню модель парламентаризму. Генезис європейської моделі парламентаризму, обумовленої бікамералізмом, є ключовим аспектом у дослідженні законотворчих процесів та ролі Європейського Парламенту. Проблематика дозволяє розглянути вплив та взаємозв'язок законодавчих процесів на міжнародному рівні з огляду на європейську модель парламентаризму, яка ґрунтується на принципах бікамералізму та є важливим аспектом функціонування ЄС. Бікамералізм є явищем конституційно-правової дійсності, що викликає зацікавленість дослідників. Цей феномен поширений у країнах з різними формами правління та територіальним устроєм, зазвичай в демократичних країнах з високим рівнем економічного розвитку [59, с. 1].

Серед 27 країн-членів ЄС більше половини мають двопалатну структуру парламенту. Важливо відзначити, що жоден із парламентів унітарних країн Європейського континенту, що суміжні за територією і населенням України, не є однопалатним. Це положення, як вбачають науковці, має особливу актуальність для країн з надзвичайно різноманітними культурними, історичними, політичними та етнічними особливостями. [50, с. 2]. Принцип бікамералізму, як свідчить історико-юридична практика, завжди був пов'язаний з принципами поділу влади. Це підсистема поділу влади по горизонталі, де основним критерієм є ефективний взаємний контроль та адекватний баланс між палатами бікамеральних парламентів [109, с.62].

І. Бентам узагальнює наявний у ту епоху досвід діяльності парламентів, зокрема у главі «Поділ законодавчого корпусу на дві палати» [76, с.14].

Першою перевагою двопалатної системи, на думку І. Бентама, є те, що вона гарантує однозначне дотримання встановлених правил і процедур: «якби одна з палат їх порушила, то це слугувало б законною підставою для іншої палати відкинути кожне спірне подання». Друга перевага двопалатної системи пов'язана з тим, що всебічний розгляд справи передбачає розбіжність інтересів і поглядів: «людей, які працюють тривалий час разом, зрештою об'єднує так званий корпоративний дух», якому необхідно створити противагу в іншій палаті. Тому друга палата постає своєрідним «апеляційним судом», що вступає в дію в межах першого розгляду справи. Третя перевага, до речі, є ключовою у концепції Монтеस्क'є, - обмеження влади єдиної палати. Отже, І. Бентам дійшов висновку: «поділ законодавчого корпусу за будь-якого складу палат суттєво перешкоджає деструктивним реформам, що підтверджує його доцільність за умов існування усталеної Конституції. Державний корабель, укріплений двома якорями, здобуває таку силу опору, якої він не міг би досягти жодними іншими засобами» [76, с. 15].

Загалом, бікамералізм розглядається як один з інституційних механізмів, спрямованих на забезпечення розподілу влади. У більшості енциклопедичних видань категорію «бікамералізм» визначено як двопалатну структуру найвищого законодавчого органу в державі. Світова практика функціонування двопалатних парламентів свідчить, що основними функціями бікамерального парламенту є, зокрема: створення механізмів стримувань і противаг у системі державної влади, забезпечення політичної стабільності, захист прав регіонів, політичний арбітраж, поліпшення якості законотворчого процесу та утвердження верховенства права та демократії [70].

Здобуте теоретичне підґрунтя є надзвичайно корисним для дослідження європейської моделі парламентаризму, але воно вказує на сучасне бачення цього явища. Варто відзначити, що витоки європейського парламентаризму слід шукати у давньогрецьких державницьких традиціях та римському сенаті. Велике переселення народів надійно і надовго стерло пам'ять про давні цивілізації. Антична історія повернулася в науковий та суспільний обіг лише

за часів Відродження і стала ідеологічним фундаментом для дослідників державотворення, які розвивали ідеї народовладдя та обмеження абсолютної влади монархів [54, с. 4].

Особливої уваги заслуговує розвиток парламентських органів різних європейських держав. Це дозволить дослідити їхні структури, склад та роль у системах прийняття рішень. Наприклад, країни з бікамеральними парламентами можуть проілюструвати відмінності в розподілі повноважень між верхньою та нижньою палатами. Крім того, дослідницький фокус орієнтований на вивчення особливостей парламентських органів, їхніх історичних коренів та еволюції. Це дозволить дослідити рівень стабільності та ефективності систем представництва, а також взаємодії з іншими органами влади в сучасних умовах. Обраний підхід дозволить отримати всебічне розуміння взаємозв'язку між організаційними структурами парламентів та їхньою роллю у формуванні та реалізації законодавства в різних країнах Європи. Проблема розвитку парламентаризму є однією з найактуальніших у сучасній науці, адже саме парламент є ключовим елементом сучасних політико-правових систем, а наявність представницької демократії не мислиться без цього інституту. На думку М. Цірнера, ефективність функціонування інституту парламентаризму є своєрідним лакмусовим папірцем, що свідчить про ступінь демократичності або недемократичності суспільства [130].

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити попередні висновки щодо необхідності доповнення змісту поняття «європейський парламентаризм» через призму дослідження структури та організації законодавчого процесу в ЄС. Використання компаративістського підходу до аналізу розвитку парламентів різних країн ЄС показує, що кожна країна має свою власну історію та традиції, чим саме додає певні особливості сутності парламентаризму. Це підкреслює важливість вивчення та розуміння різноманітності парламентських систем країн ЄС для подальшого розвитку парламентаризму. Було встановлено, що Європейський Парламент виконує

багато функцій, які є характерними для класичного парламенту. Він є і представницьким органом, і здатен приймати рішення, контролювати виконавчу владу та забезпечувати громадську участь у законодавчому процесі, але у той же час Європейський Парламент має свої характерні особливості. Враховуючи структуру та роль двопалатних систем, стає можливим відзначити їх вплив на законодавчий процес та рівновагу влади. Це дозволило зрозуміти як бікамеральний парламентаризм впливає на прийняття рішень та репрезентативність парламентських органів.

2.3 Інституційні повноваження парламенту Європейського Союзу

Європейський Парламент – це одна з ключових інституцій ЄС, яка відіграє важливу роль у законодавчому процесі. З моменту створення ЄС його законодавчий процес базувався на системі співробітництва між Комісією ЄС, Радою ЄС та Європейським Парламентом. За останні десятиліття роль Європейського Парламенту в законодавчому процесі значно зросла. На сьогодні Європейський Парламент має повноваження співвирішувати у прийнятті більшості законодавчих актів ЄС, а також характеризується значним впливом на формування політики. Європейський Парламент має інституційні повноваження, що забезпечують йому вплив на законодавчий процес в ЄС. Одним з найважливіших повноважень є можливість вносити зміни до законодавчих актів, які запропонувала Комісія ЄС або Рада ЄС. Це означає, що Європейський Парламент може вносити зміни до законодавчих актів, які мають прямий вплив на життя громадян ЄС. Важливим інституційним повноваженням Європейського Парламенту є можливість бути співзаконодавцем в ЄС. Це означає, що Європейський Парламент може відхилити законодавчий акт, який був запропонований Радою ЄС або Комісією ЄС. Крім того, Європейський Парламент має повноваження виступати з ініціативою щодо запровадження нових законодавчих ініціатив, що стосуються різних сфер життя громадян. Це дає можливість Європейському Парламенту бути активним учасником законодавчого процесу

та формувати його розвиток відповідно до потреб громадян. Окрім цього, Європейський Парламент має повноваження затверджувати бюджет ЄС, що є важливим інструментом для забезпечення ефективного функціонування європейських інституцій та реалізації стратегічних цілей. Повноваження Європейського Парламенту також полягають у призначенні та затвердженні складу Комісії ЄС, що також є ключовим інструментом для забезпечення ефективності та прозорості управління.

Використовуючи термін «інституційні повноваження», цілком логічно постає питання чому цей термін не є чітко закріпленим або визначеним в одному конкретному нормативно-правовому акті? Вчені використовують різні підходи в цьому питанні для опису ролі та функцій, які впливають із статусу або позиції інституції. Загалом, інституційні повноваження визначаються через правові рамки, установлені державою або органом, які надають конкретні права, обов'язки, відповідальність та повноваження певній інституції [151, р. 66]. Пропонуючи термін в контексті функціонування Європейського Парламенту, підкреслюється його унікальність і специфіка серед інших органів ЄС, що впливає з тої унікальної ролі та функцій, які надаються саме Європейському Парламенту в рамках інституційного устрою ЄС. Доречно буде підкреслити особливість терміну «інституційні повноваження» беручи до уваги твердження П. Крейг: «інституції ЄС завжди були єдиними. З самого початку було важко вписати основні інституції в будь-який усталений порядок, який відповідає традиційній національній державі. Саме розташування законодавчої та виконавчої влади в Римському договорі було проблематичним і ці проблеми загострювалися з часом, оскільки розвивалися нові інституції, часто спочатку поза суворою буквою договору, у відповідь на комплексний політичний тиск» [135, р. 29].

Проте інституційний баланс не є самовиконуваним. За своєю природою він передбачає нормативне та політичне судження щодо того, які інституції повинні мати можливість брати участь у законодавчій та виконавчій владі і що становить відповідний баланс між ними. Ці нормативні основи з часом

змінювалися в ЄС і продовжують змінюватися. Ці зміни будуть відображені протягом наступного аналізу та сформулюють основну тему розділу, який поділено на чотири часові періоди [127]. Початковий період триває між Римським договором і Єдиним європейським актом. Дискусія починається з початкового розподілу інституційних повноважень у Римському договорі, згідно з яким вони в основному були розподілені між Радою ЄС та Комісією ЄС. Основна тема полягає в тому, що інституційний баланс змінився [127].

Пропонуючи термін «інституційні повноваження» в контексті діяльності Європейського Парламенту, слід звернутися до особливостей, що визначають його роль у системі ЄС. Доречно буде зазначити, що в означеному аналізі охоплюється широкий спектр функцій, які визначають статус та роль парламенту у процесах прийняття рішень [151, р. 66]. Виникає достатньо загальних питань щодо термінології європейського права, особливу увагу слід приділити конкретним аспектам компетенцій, функцій та повноваженням у структурі ЄС. Процес співвідношення термінів буде включати правовий аналіз нормативно-правових актів ЄС, таких як ДЄС та ДФЄС, з метою визначення обсягу та меж компетенцій Європейського Парламенту та інших інститутів ЄС [46 ; 47]. Окрім того, розглядатиметься визначення цих термінів у відповідних протоколах та інших документах, а також їх використання у різних сферах діяльності Європейського Парламенту, включаючи законодавчий процес, здійснення контролю та співпрацю з іншими інститутами ЄС. Такий підхід до вивчення термінології дозволить розкрити не тільки формальні визначення, але й реальний контекст застосування цих термінів у практиці європейського правового простору. Тому авторське бачення терміну «інституційні повноваження» через призму діяльності Європейського Парламенту здатне розкрити як цей інститут взаємодіє з іншими органами, яку роль він відіграє у формуванні політико-правового поля Європи та як він забезпечує представництво громадян ЄС на рівні Європейського Парламенту [151, р. 66].

На даний момент ЄС є прикладом найбільш успішної регіональної інтеграції. Це стало можливим завдяки високому рівню наднаціональності, на

який у свій час погодилися держави-учасниці організації [5, с. 170]. Ця велика увага до наднаціональності впливає на розвиток інституційної структури ЄС. Наднаціональність МО проявляється у процесі прийняття та реалізації рішень країнами-членами, ці рішення є обов'язковими для всіх учасників відповідної МО, проте при прийнятті їх враховуються національні особливості кожної держави-учасниці. Особливості наднаціональності МО включають наступне: право на втручання в питання, що належать до внутрішньої компетенції держави; право своїми рішеннями зобов'язувати фізичних та юридичних осіб держав-членів; покладання широких повноважень щодо створення правил і контролю за їх дотриманням на міжнародних службовців. МО мають повноваження створювати правила, обов'язкові для всіх держав-членів, а також механізми контролю та примусу для їх виконання [5, с. 171].

Наднаціональність та елементи наднаціональності міжнародних організацій створюють умови, коли держави-члени не мають права впроваджувати дії та заходи, що входять до компетенції відповідних МО. Водночас члени мають обов'язок виконувати їхні рішення. Такі організації не обмежують суверенітет держав більше, ніж це робить міжнародне право, що ґрунтується на добровільному узгодженні волі держав [7, с. 159]. Таким чином, шляхом делегування частини своїх повноважень у певних сферах діяльності ЄС, держави-члени прийняли на себе обмеження свого суверенітету або влади [5, с. 171].

Підсилення наднаціональності інтеграційного об'єднання призвело до розширення обсягу компетенції ЄС. Спочатку він включав тільки питання внутрішнього ринку, а з часом еволюціонував до охоплення усіх сфер суспільного життя на різних рівнях повноважень. Традиційно прийнято виділяти такі компетенції ЄС: внутрішня і зовнішня компетенції (перша регулює відносини на власній території, а друга - відносини з іншими суб'єктами міжнародного права), а також основна та додаткова компетенція. Компетенція застосовується у різних сферах: економічній, політичній,

загальній зовнішній політиці і політиці безпеки, а також питаннях боротьби із злочинністю [5, с. 171].

Установчі договори ЄС встановлюють і визначають межі компетенції організації та засоби її реалізації. Це робиться за допомогою принципу наділення повноваженнями, який визначає, які питання можуть бути врегульовані ЄС, а також за принципами субсидіарності та пропорційності, згідно зі ст. 5 ДЄС [196]. Останні також закріплені в прецедентному праві Суду ЄС [5, с. 171]. Конкретизація принципів, що стосуються компетенції ЄС, здійснюється у розділах та окремих статтях установчих договорів. У практичній площині це виявляється у закріпленні положень установчих договорів щодо різних категорій компетенції, правових інструментів її реалізації та процедур їх ухвалення [87, с. 55].

Питання щодо функцій парламенту є однією з актуальних тем сучасного парламентаризму. В. Н. Денисов зазначає, що термін «функція» застосовується в теорії держави для характеристики змісту багатоманітної діяльності держави, правової форми діяльності органів держави, повноважень окремих органів держави [44]. Функції державних органів зумовлені чітко визначеним на законодавчому рівні місцем кожного з них у механізмі держави. Місце державного органу у механізмі держави зумовлено метою створення відповідного органу та компетенцією останнього. Тому деякі автори вважають, що функції державних органів – це конкретні цілі та повноваження. Якщо функції визначають напрями діяльності парламенту, то повноваження вказують на те, що конкретно парламент може чи повинен робити стосовно конкретного предмета відання. Використання різних джерел як українських, так і зарубіжних, дає змогу констатувати, що більшість науковців уникає характеристики функцій парламентів окремо від їх повноважень. Найчастіше розглядають як функції парламентів зарубіжних країн, так і функції парламенту України у сукупності з їх повноваженнями. Як правило, частина цього розгляду має загальну назву «функції і повноваження парламенту» або ж просто «повноваження парламенту».

У теорії та практиці розрізняють два підходи до трактування юридичного поняття «компетенції державного органу». Один з них розглядає повноваження органів як владні, що є їх неодмінним і найважливішим атрибутом. Кожен орган діє від імені держави, маючи владні повноваження, які він здійснює на підставі законів та інших правових актів. Другий підхід передбачає розгляд повноважень органів як складового елементу їхньої компетенції або функцій. Цей підхід характерний для деяких українських вчених, зокрема для А. З. Георгіци, який визначає поняття компетенції парламенту як здатність законодавчого органу держави здійснювати конкретні повноваження щодо предметів відання, визначених у конституціях та інших нормативно-правових актах, і яка знаходить своє втілення в його функціях [20].

Функції державних органів, включаючи парламент, визначають цілі, які перед ними ставляться, основні напрями їхньої діяльності та правові засоби, що використовуються для досягнення цих цілей. Кожна функція, як певний вид діяльності парламентів, має власну самостійність, однорідність і повторюваність. Варто зауважити, що в конституціях не завжди чітко розмежовані функції та повноваження парламенту. Тому як з юридичної, так і з практичної точки зору, на думку А.З. Георгіци, доцільно виходити з того, що повноваження визначають можливі і незалежні дії парламенту щодо конкретного об'єкта, тоді як функції вказують напрями та сфери діяльності представницького і законодавчого органу [20].

Компетенція парламенту визначається або шляхом перерахування його функцій, або повноважень, які згідно з конституцією віднесені до його відання. Найчастіше використовується спосіб «напіврозкритого» закріплення компетенції. Під час дослідження даного аспекту обов'язково необхідно звертатись до нормативно-правових актів, які закріплюють його правовий статус та функціональні обов'язки. Компетенція Європейського Парламенту визначається у контексті ролі, яку він виконує у законодавчому процесі та контролю за діяльністю інших інститутів ЄС. Перш за все, компетенція

визначається у галузі законодавства. Парламент приймає рішення разом із Радою ЄС, що стосується актів у сфері однорідних компетенцій. Крім того, Європейський Парламент бере участь у формулюванні та вираженні своїх поглядів на стратегічні питання. Щодо функцій Європейський Парламент виконує законодавчу, бюджетну та контрольну функції. Він обговорює та приймає закони, визначає бюджетні пріоритети та здійснює контроль за виконанням рішень інших інститутів ЄС. Відповідна проблематика полягає в розкритті динаміки та взаємодії між цими аспектами компетенції, повноваженнями та функціями Європейського Парламенту, зокрема в контексті його ролі в законодавчому процесі та системі європейського управління.

Парламент, як один із вищих органів державної влади, обмежений у своїх повноваженнях, забезпечує чіткий поділ влади і функціонування системи «стримувань і противаг». У системі ЄС особливість інституціональної системи полягає в тому, що між політичними інститутами об'єднання відсутній класичний поділ влади: значний обсяг повноважень у законодавчій та виконавчій сфері нерівномірно розподілений між ними. Тому вивчення особливостей політичної відповідальності Європейського Парламенту вимагає уточнення функцій, які на нього покладено у межах діяльності ЄС [104]. Характерно, що представницька функція Європейського Парламенту закладена у ст. 10 ДЄС, яка зазначає, що «функціонування має бути засноване на засадах представницької демократії» і що «громадяни безпосередньо представлені на рівні ЄС в Європейському Парламенті» [133]. Так, законодавча функція є одним із ключових напрямів діяльності парламентів. Проте в рамках політико-правової практики Європейського Парламенту він не є самостійним суб'єктом у прийнятті законодавчих актів. По-перше, відсутня така форма законодавчої ініціативи як парламентська, яка дозволяє депутатам подавати законопроекти на розгляд парламенту. Право законодавчої ініціативи належить Комісії ЄС, Європейський Парламент має обмежені повноваження у цьому плані і згідно зі ст. 225 ДФЄС парламент може звертатися до Комісії ЄС з ініціативою внести відповідну пропозицію [47]. У

разі відмови Комісії ЄС необхідно надати пояснення Європейському Парламенту [47]. По-друге, процедура прийняття законопроектів має свою специфіку, що відрізняється від парламентів національних держав і зумовлена інституціональним дизайном ЄС. Згідно з установчими договорами ЄС законодавчий процес здійснюється у двох основних формах: по-перше, це звичайна законодавча процедура, за якої Європейський Парламент приймає рішення спільно з Радою ЄС; по-друге, спеціальна законодавча процедура, за якої основним актором є Рада ЄС, а вплив Європейського Парламенту обмежений участю у процедурі погодження або консультації [104].

Для повноти дослідження необхідно зацентрувати увагу на еволюційних етапах розвитку звичайної законодавчої процедури. Вона є однією з ключових складових розбудови міждержавної інтеграційної системи, і вона пройшла шлях значного розвитку протягом останніх десятиліть. Історично розвиток звичайної законодавчої процедури пов'язаний з розширенням компетенцій та ролі законодавчих органів у рамках МО та інтеграційних об'єднань. Одним з ключових етапів розвитку звичайної законодавчої процедури було утвердження принципу спільного прийняття рішень між державами-учасницями. Цей принцип передбачає активну участь різних сторін у процесі розробки, обговорення та прийняття законодавчих актів. Він сприяє підвищенню легітимності та легітимації рішень, а також забезпечує рівномірне представництво інтересів різних держав-учасниць. Звернімо увагу на Лісабонський договір, яким були внесені корективи до різних сфер життєдіяльності ЄС, включаючи процеси прийняття рішень. Процедура спільного прийняття рішень, яка була запроваджена Маастрихтським договором, стала результатом компромісу та поширилася на більшість питань внутрішньої політики спільноти. Наприклад, питання аграрної політики, які раніше не входили до сфери компетенції Європейського Парламенту, тепер також розглядаються за цією процедурою [24, с. 33].

Традиційно вважається, що ЄС дійсно є політико-правовою системою, яка відображає інтеграційні тенденції та перетворення в системі громадського

та політичного життя. Інституційний розвиток свідчить про поступове обмеження суверенітету держав-членів на користь наднаціональних формувань. ЄС на сьогодні є одним з найбільш ефективних та розвинених об'єднань країн. Архітектура його інституційної складової пройшла складний шлях трансформації, а функції цих інститутів значно змінилися протягом часу [29, с. 465].

У зв'язку з цим варто наголосити, що процедура спільного прийняття рішень мала значний вплив на функціонування ЄС шляхом встановлення нових інституційних норм. Ці зміни вплинули на обробку вхідної інформації та процеси прийняття рішень. З часом ці процеси також еволюціонували особливо після набрання чинності Амстердамського договору. Нові норми, встановлені цим договором, змінили підходи до прийняття законодавчих актів на основі попередніх документів, зробивши таку практику менш поширеною [8, с. 350]. Підхід до прийняття рішень, коли лише обмежена група суб'єктів бере участь у процесі, справді суперечить принципам демократії, які передбачають широку участь громадськості у формуванні політики, особливо у контексті ЄС, де відбувається поступова інтеграція держав та народів і важливо забезпечити максимальну представленість, участь різних зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень. Такі тенденції призвели до перегляду процедур та підвищення прозорості в роботі ЄС, сприяючи більш демократичному та репрезентативному процесу прийняття рішень [8, с. 350]. Досліджуючи наукові праці, можна зробити висновок, що основний обсяг повноважень залишився у Ради ЄС, що, в свою чергу, дозволяє їй мати вирішальне слово у процесі прийняття рішень. Проте завдяки процедурі спільного прийняття рішень, роль Європейського Парламенту зазнала зміцнення, що відкрило доступ до участі в прийнятті рішень більш широкому колу суб'єктів. Це забезпечило можливість різним соціальним групам впливати на політичну систему в цілому [6, с. 214]. Треба відзначити, що процедура спільного прийняття рішень відкрила шлях для запровадження нових законодавчих правил, які відповідали очікуванням політичних

суб'єктів, але не порушили балансу сил. Центральним питанням у цьому контексті є вплив цієї процедури на формування двопалатної політичної системи. Зараз не існує чіткого визначення та існує розмаїття поглядів серед політичних діячів та науковців щодо двопалатності або «політичної теорії двопалатності». Очевидно, що двопалатність передбачає певний розподіл влади, який дозволяє розділити механізм ухвалення рішень між палатами. Доцільно згадати міркування Монтеск'є щодо двопалатності, яке захищає країну від тоталітаризму законодавчих органів. «Законодавчі збори не повинні створювати для себе додаткові труднощі і всі їхні рішення з цього питання будуть простими деклараціями, які в будь який час можна скасувати або змінити. Саме тому поділ законодавчої влади на дві палати є необхідною умовою забезпечення загальнодержавного балансу влади», – вважав філософ [35, с. 695]. Процедура спільного прийняття рішень є, безперечно, двопалатною, оскільки в ній взаємодіють дві групи політиків. За термінологією двопалатності Рада ЄС вважається верхньою палатою, а Європейський Парламент – нижньою. Проте, коли ми розглядаємо двопалатність у широкому сенсі, виявляється різноманітність форм та ступенів участі у законодавчому процесі. Впровадження процедури спільного прийняття рішень сприяло початку двопалатності. Зміни у формальних процедурах та їх реалізація збільшили можливість активної участі обох інституцій у кінцевих законодавчих рішеннях. Проте процедура спільного прийняття рішень не є типовим прикладом сильної двопалатності, подібної до Сенату Сполучених Штатів Америки. У практичній площині, «співзаконодавці», які приймають спільні рішення в ЄС, не мають рівних прав. Рада ЄС продовжує відігравати головну роль, тоді як роль Європейського Парламенту значно залежить від численних факторів. Процедура спільного прийняття рішень була спробою забезпечити додаткову парламентську участь, не зважаючи на широко відомі проблеми з демократичними принципами на рівні наднаціональних структур. Таким чином, депутати Європейського Парламенту, обрані на прямих виборах, отримали можливість впливати на

законодавчі процеси ЄС та спільно з Радою ЄС ухвалювати нормативно-правові акти. Нова процедура забезпечила парламентську основу для ухвалення законів, доповнюючи повноваження Комісії ЄС. Загалом, процедура спільного прийняття рішень мала вплив на обробку інформації, прийняття проміжних та кінцевих рішень в політичній системі. Європейський Парламент, зміцнюючи свої позиції, здобув можливість впливати на законопроекти, вносячи поправки та наголошуючи на важливості демократичних принципів, оскільки він формується через прямі вибори, завдяки розширенню можливостей громадянського суспільства та зміцненню політичної позиції політичних партій. Досліджувана процедура сприяла внесенню змін у деякі положення законодавства. Таким чином, посилення ролі Європейського Парламенту, як повноправного учасника законодавчого процесу, могло би сприяти розширенню участі, представництву та громадському контролю суб'єктів з рівними політичними правами як «основної риси демократичного устрою». Здатність враховувати інтереси широких верств населення стала ключовим фактором у посиленні ролі Європейського Парламенту [6, с. 214].

Враховуючи результат наукових праць вчених можемо констатувати той факт, що зміни в Лісабонському договорі не просто змінили назву процедури спільного прийняття рішення, а й взагалі переосмислили цей процес, в результаті якого ми маємо звичайну законодавчу процедуру. Принципи та правила, які формують її основу тепер слід розглядати як стандартну законодавчу процедуру [195]. Характерно, що право ініціативи знаходиться у Комісії ЄС. Це означає, що ні Рада ЄС, ні Європейський Парламент не можуть безпосередньо запропонувати новий законодавчий акт але обидва можуть звернутись з проханням зробити це. Фактично Рамкова Угода про правовідносини між Європейським Парламентом та Комісією ЄС покладає на Комісію ЄС обов'язок «звітувати про конкретний наступ за будь-яким запитом на подання пропозиції [146]. Згідно зі ст. 225 ДФЄС протягом 3 місяців після прийняття відповідної резолюції на пленарному засіданні Комісія ЄС повинна

надати законопроект не пізніше ніж через 1 рік або включити пропозицію до своєї програми роботи на наступний рік [47]. Якщо Комісія ЄС не подає пропозицію, вона має надати Європейському Парламенту детальні пояснення причин [47]. Наступним кроком буде процедура першого читання, яка розпочинається поданням пропозиції від Комісії ЄС до інших політичних інститутів. Варто зазначити, що Європейський Парламент першим надає свою думку і може обрати три варіанти: повністю погодитись з пропозицією, внести зміни та направити їх до Ради ЄС або відхилити. Якщо Європейський Парламент вирішить відхилити пропозицію на цьому етапі, процедура закінчується і законопроект не приймається. У випадку коли Європейський Парламент погоджується або вносить зміни до пропозиції вона переходить до Ради ЄС. Рада ЄС може голосувати кваліфікованою більшістю для прийняття пропозиції з тезами, які відповідають позиції Європейського Парламенту, або може прийняти свою позицію щодо законопроекту і повернути його до Європейського Парламенту. Якщо «співзаконодавці» не можуть знайти консенсус під час першого читання, то процедура переходить до другого читання. Пропозиція повертається до Європейського Парламенту, де вона може бути затверджена більшістю голосів. Пропозицію також можуть відхилити або внести зміни більшістю. Відхилення Парламентом означає кінець лінії для пропозиції, однак поправки означають, що законопроект має бути повернений до Ради ЄС, де кваліфікованою більшістю інститутів має вибрати одне із таких рішень або прийняти всі поправки, або відхилити всі поправки. Якщо Рада не приймає вимоги Європейського Парламенту, створюється комітет з консультативного вирішення. Відповідний комітет спрямовує свою діяльність на завершення законодавчої процедури через більш тісну співпрацю між Європейським Парламентом та Радою ЄС за підтримки Комісії ЄС. Згідно з ст. 294(10) ДФЄС комітет складається з однакової кількості представників з Ради ЄС та з Європейського Парламенту, чий обов'язок полягає у досягненні спільної пропозиції [14, с. 13]. Комітет повинен досягти спільної пропозиції протягом шести тижнів. В іншому випадку

пропозиція не буде прийнята. Якщо комітет з консультативного вирішення доходить до спільної пропозиції, розпочинається третє, останнє читання. Як Рада ЄС, так і Європейський Парламент мають строк шість тижнів для затвердження спільної домовленості. Європейський Парламент діє більшістю голосів, а Рада ЄС - кваліфікованою більшістю. Це остання можливість для «співзаконодавців» прийняти законопроект. Відповідно якщо він не буде затверджений, законодавча процедура завершується.

З'ясовуючи правову природу Європейського Парламенту та враховуючи існуючі погляди у правовій науці, можна визначити його функції як основні напрями та види діяльності, які відображають сутність, зміст та призначення, пов'язані з реалізацією компетенції відповідно до його місця та ролі в інституційному механізмі ЄС. Система функцій парламенту - це сукупність пов'язаних між собою елементів, що упорядковані за належними їм ознаками і зв'язками у відносно стійку єдність, що характеризується внутрішньою цілісністю. Механізм реалізації функцій має певну структуру, що складається з організаційно-правового блоку та нормативного блоку. Основними елементами механізму реалізації функцій Європейського Парламенту є суб'єкти, що створюються ним для реалізації компетенції. Первинними суб'єктами-елементами механізму реалізації є депутати-члени Європейського Парламенту, які створюють інші елементи механізму, такі як комітети, тимчасові спеціальні та слідчі комісії та об'єднання депутатів - фракції, парламентська більшість та опозиція. Взаємодія суб'єктів механізму реалізації має форму правових відносин, які є елементом інституційного механізму. Механізм реалізації - це зовнішня форма прояву взаємодії суб'єктів-елементів механізму, метою якої є виявлення, узгодження, формування, реалізація та захист інтересів громадян ЄС.

Отже, варто наголосити, що ті аспекти, які були виокремлені вище є важливим інструментом для забезпечення ефективного функціонування та розвитку ЄС, дотримання цих повноважень Європейський Парламент вносить значний вклад у підтримку демократії та розвиток правової системи в ЄС.

Крім зазначених вище повноважень, Європейський Парламент також має право на затвердження або відхилення законодавчих ініціатив, які вносяться Комісією ЄС. Це дає Європейському Парламенту можливість впливати на законодавчий процес та вносити поправки до законопроектів, що стосуються різних аспектів життя громадян ЄС.

Прийняття нормативно-правового акту в ЄС передбачає обов'язкову участь як Європейського Парламенту, так і Ради ЄС. Обидва інститути мають рівні повноваження у процесі прийняття рішень, що дозволяє запобігти зловживанню владою та забезпечити збалансований розвиток законодавства ЄС. При цьому, Європейський Парламент виступає як представник громадян ЄС, що дає можливість забезпечувати демократичну легітимність законодавчих рішень та розвитку правової системи ЄС. У зв'язку зі зростанням важливості ролі Європейського Парламенту в законодавчому процесі ЄС та враховуючи нові виклики, з'являється необхідність у постійному покращенні його інституційних повноважень та механізмів дії. Зокрема, необхідно розглядати можливість розширення повноважень Європейського Парламенту у сфері зовнішньої політики, зокрема у відносинах з державами, які не є членами ЄС. Здійснене дослідження дозволило створити необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження законодавчих процедур.

Нормотворчий процес - це надзвичайно складний механізм, особливо коли ми говоримо в контексті наднаціональної структури. Політичні інститути ЄС здійснюють постійний пошук компромісів і взаємоприйнятних рішень. У залежності від контексту в ЄС застосовується звичайна та спеціальна законодавча процедури. Звичайна процедура передбачає ухвалення регламентів, директив або рішень спільно політичними інститутами за пропозицією Комісії ЄС. Спеціальна законодавча процедура застосовується у певних сферах. Тому далі обов'язково треба звернути увагу на основні компоненти законодавчих процедур. Дослідження характеристики моделі організації законодавчої влади в ЄС є важливим і підтверджується значним інтересом до цієї теми з боку науковців. Розуміння ролі Європейського

Парламенту в процесі прийняття рішень в ЄС є важливим для забезпечення демократії, ефективного управління та розвитку інституційної системи союзу. Доречно підкреслити головні аспекти, які доводять чому необхідно далі досліджувати означену в роботі проблематику, вивчати специфіку ЄС та ознайомлюватись з роботою Європейського Парламенту, зокрема з метою підготовки до майбутнього членства України в ЄС. Розуміння структури, функцій та процедур допоможе ефективно реформувати внутрішні інститути та законодавство, зокрема з урахуванням європейських стандартів. Характерно, що європейська інтеграція підкреслює важливість демократичних принципів, прав людини та дотримання правової держави.

2.4. Звичайна законодавча процедура в нормотворчому процесі Європейського Союзу

Звичайна законодавча процедура є одним із ключових механізмів прийняття законодавчих актів в ЄС. Зазначена процедура передбачає активну участь Європейського Парламенту та Ради ЄС у прийнятті рішень, що стосуються різноманітних аспектів законодавства. Важливою особливістю звичайної законодавчої процедури є те, що для прийняття нормативно-правового акту необхідно одержати згоду обох законодавчих органів. Законодавчий процес ЄС є складним та багатоетапним. Варто наголосити, що звичайна законодавча процедура відіграє важливу роль у забезпеченні демократичного характеру прийняття рішень на європейському рівні, вона сприяє представництву інтересів громадян через обранців у Європейському Парламенті та уряди країн-членів у Раді ЄС. Оскільки звичайна законодавча процедура визначає спосіб ухвалення більшості законів ЄС, розуміння її особливостей та етапів має вирішальне значення для всіх учасників законодавчого процесу ЄС, включаючи громадян, що мають право на участь у формуванні європейського законодавства через своїх обраних представників у Європейському Парламенті. Ця процедура відображає

принципи, що є основоположними для функціонування. Важливою рисою звичайної законодавчої процедури є необхідність узгодження позицій між всіма учасниками, що вимагає від них вміння досягати компромісу та здатності до співпраці. Для звичайної законодавчої процедури характерний саме першочерговий розгляд законопроекту Європейським Парламентом. Лише після цього він передається на розгляд Ради ЄС. Процес ухвалення нормативно-правового акту може зайняти значну кількість часу та вимагає багаторазових переговорів між обома органами, зокрема щодо компромісних позицій та текстових формулювань. Важливо враховувати, що звичайна законодавча процедура застосовується лише в певних сферах діяльності, визначених Договорами, і вимагає дотримання певних вимог та процедурних правил.

Як зазначає Дж. Бауершмідт, «законодавство стосується створення законів і є центральним для демократії, для забезпечення колективного самовизначення. Законодавство також має фундаментальне значення для збереження свободи. Як зауважив Монтеск'є, «у вільній державі кожна людина, яка вважається вільним громадянином, повинна керуватися самою собою. Отже, народ як тіло повинен мати законодавчу владу». У великих суспільствах це вимагає представників, які обговорюють питання спільного інтересу та виражають загальну волю. Для ЄС звичайна законодавча процедура є найважливішим методом створення законів» [123, р. 219].

Звичайна законодавча процедура або, як її частіше називають, метод Співтовариства (*community method*), охоплює приблизно 72% всіх предметних областей, для яких ДФЄС передбачає законодавчі процедури [47]. Хоча знання про процес прийняття рішень в ЄС є менш поширеним порівняно з тим, що існує в державах-членах особливо ніж у державах-членах, з двопалатної процедурою прийняття нормативно-правового акту, звичайна законодавча процедура є звичною та нормальною формою прийняття рішень для багатьох громадян ЄС [134]. За останні роки звичайна законодавча процедура продовжує еволюціонувати з метою покращення її ефективності та

забезпечення більш широкої участі різних сторін у прийнятті рішень. Діалогові формати, консультації та відкритість процесу стали невід'ємною її частиною. Однак процес застосування звичайної законодавчої процедури стикається з викликами, з ростом складності законодавчих процедур. Сьогодні необхідно постійно вдосконалювати процес прийняття рішень, забезпечувати прозорість та ефективність процесу. Вплив політико-правових чинників також потребує уваги, оскільки вони можуть впливати на обговорення та прийняття законодавчих актів. Проте забезпечення балансу між інтересами держав-учасниць є важливим аспектом у звичайній законодавчій процедурі. В цілому роль звичайної законодавчої процедури у розбудові міждержавної інтеграційної системи надзвичайно важлива. Ця процедура сприяє створенню правової єдності, гармонізації нормативного регулювання та забезпеченню демократичних принципів. Проте вона також потребує постійного вдосконалення та адаптації до мінливих умов та викликів. Враховуючи це, стає можливим досягнути успішної розбудови міждержавної інтеграційної системи, що принесе користь всім учасникам і сприятиме спільному розвитку та процвітанню. Безумовно, даний аспект дослідження має велику актуальність та значення для доктрини. Враховуючи отриманий результат, можна запропонувати виділення декількох причин. Під час євроінтеграції країна активно співпрацює з політичними інститутами ЄС [154] і дослідження звичайної законодавчої процедури в контексті європейської інтеграції допоможе краще розуміти принципи та механізми прийняття рішень в ЄС, а також засвоїти найкращі практики для подальшого розвитку законодавчої системи. Правовий аналіз звичайної законодавчої процедури сприятиме зміцненню демократичних принципів національної системи нормотворення, тому розуміння даного процесу здатне покращити прозорість та відповідальність владних структур перед громадянами.

Основними суб'єктами звичайної законодавчої процедури є три політичні інститути. Комісія ЄС представляє загальні спільні інтереси ЄС і має квазімонополію на законодавчу ініціативу. Європейський Парламент

представляє інтереси понад півмільярда громадян і розділяє законодавчу владу з Радою ЄС, яка продовжує представляти інтереси 27 держав-членів. Вторинними суб'єктами, які беруть участь у процедурі спільного прийняття рішень, є дорадчі органи ЄС, зокрема Комітет регіонів, що представляє інтереси регіонів ЄС, та Європейський економічний і соціальний комітет [171].

Звичайна законодавча процедура використовується для створення директив та інших документів і раніше називалася процедурою спільного ухвалення рішень. Вона протистоїть міжурядовому методу, що базується на процедурі консультацій або на відкритому методі координації. У Договорах ЄС звичайна законодавча процедура описується наступним чином: Комісія ЄС вносить законодавчу пропозицію, у першому читанні Європейський Парламент висловлює свою позицію і якщо Рада ЄС погодиться, то такий документ вважатиметься ухваленим. В іншому випадку необхідно висловити думку з цього приводу та відправити такий нормативно-правовий акт назад до Європейського Парламенту зі своїми поясненнями. Комісія ЄС також інформує Європейський Парламент про свою позицію з цього питання. У другому читанні законопроект вважається ухваленим, якщо Європейський Парламент затвердить текст, представлений Радою ЄС, або не ухвалить жодного рішення. Європейський Парламент може відхилити текст, представлений Радою ЄС, що призведе до відхилення законопроекту, або вдосконалити його і передати назад до Ради ЄС. Комісія ЄС висловлює свою думку вдруге. Ті поправки, які Комісія ЄС відхилила, Рада ЄС може прийняти тільки одногосно, а не більшістю голосів. Якщо протягом трьох місяців з моменту отримання нового варіанту тексту Європейського Парламенту Рада його ухвалить, то такий законопроект вважається ухваленим. Якщо ні - то Голова Ради ЄС за погодженням Голови Європейського Парламенту скликає Погоджувальний Комітет, який складається з Ради ЄС та відповідної кількості представників Європейського Парламенту. Комітет складає спільний текст на основі двох висловлених позицій. Якщо протягом шести тижнів загальний

текст не буде узгоджений, тоді акт буде відхилений. У випадку ухвалення і погодження тексту комітетом Рада ЄС і Європейський Парламент повинні ухвалити цей текст у третьому читанні. Якщо вони цього не зроблять, законопроект буде відхилено.

Положення ст. 294 ДФЄС наочно демонструють процес діяльності звичайної законодавчої процедури [47]. Процедура складається з трьох читань і передбачає активну взаємодію з політичними інститутами на всіх етапах. Базовий принцип полягає в тому, що обидва «співзаконодавці» мають у підсумку підтримати остаточний текст, інакше закон не буде ухвалено. Рада ЄС ухвалює документ відповідно до пропозиції Комісії ЄС кваліфікованою більшістю, а правки вносяться одногосно. Уся процедура побудована навколо обговорення правок, запропонованих Європейським Парламентом. При цьому Рада ЄС має або погодитися з ними, або у взаємодії з парламентом дійти до компромісних формулювань. Роль Комісії ЄС в цьому міжінституційному процесі велика як під час першого, так і другого читання.

Загальна законодавча процедура регулюється різноманітними джерелами як первинного, так і вторинного права ЄС. До джерел первинного права належать ДЄС та ДФЄС [46 ; 47]. До джерел вторинного права, що мають безпосереднє відношення до процедури, належать внутрішні регламенти Європейського Парламенту і Ради ЄС, а також Комісії ЄС. Крім того, велике значення в процесі ухвалення акту мають консультації між законодавчими інститутами ЄС та Комісією ЄС. Зазначені консультації проводяться на підставі положень внутрішніх регламентів інститутів, що беруть участь, а також спеціальних міжінституційних угод, що мають обов'язковий характер. Серед такого роду документів можна виокремити, зокрема Міжінституційну угоду щодо поліпшення законотворчого процесу 2016 р. [155] та Рамкову угоду про взаємодію між Європейським Парламентом та Комісією ЄС 2010 р [146]. Варто зазначити, що Комісії ЄС також належить право законодавчої ініціативи. Згідно з ст. 17 ДФЄС даний інститут може вносити зміни у законопроект до моменту затвердження позиції Радою ЄС в

першому читанні [47]. З цієї норми випливає також і право на відкликання законопроєкту. Характерно, що в науці подібна практика розглядається як право вето.

Вельми слушною є думка П. Отенка, який зазначає, що «у випадках, коли Рада ЄС діє за пропозицією Комісії ЄС, вона може вносити поправки до пропозиції, діючи лише одноголосно, якщо договорами не передбачено інше. Це правило діє як «щит» від можливого зловживання повноваженнями з боку Ради ЄС. По-друге, Комісія ЄС може в будь-який час відкликати свою законодавчу пропозицію, щоб запобігти спотворенню такого акту правками, внесеними Європейським Парламентом або Радою ЄС. Комісія ЄС застосовує це «приховане право», коли вважає, що певний законодавчий акт не має перспективи, або коли Комісія ЄС вважає, що відповідний акт був повністю спотворений законодавцями і не відповідає початковій меті або інтересам ЄС. Право Комісії ЄС відкликати законодавчу пропозицію прямо не передбачено в законодавстві ЄС. Це неявне право, яке допомагає їй захищати спільні інтереси союзу» [176]. У відповідному рішенні Суд ЄС зобов'язав Комісію ЄС направляти Європейському Парламенту і Раді ЄС належним чином підготовлене обґрунтування необхідності відкликання законопроєкту [158].

Підготовлений законопроєкт одночасно надсилається до двох законодавчих інститутів, після чого звичайна законодавча процедура вважається запущеною і розпочинається розгляд документа в першому читанні. Незважаючи на те що «співзаконодавці» розпочинають розгляд законопроєкту одночасно, Європейський Парламент першим має ухвалити щодо нього рішення, а слідом за тим Рада ЄС ухвалює постанову, вже виходячи з позиції Європейського Парламенту згідно з ст. 294 ДФЄС [47]. Варто зазначити, що відсутні часові рамки, у межах яких законопроєкт має бути розглянутий «співзаконодавцями» у першому читанні. Право ЄС їх не передбачає, винятком є лише так званий «субсидіарний період». Процедура розгляду законопроєкту в Європейському Парламенті детально прописана у регламенті [187]. На початковому етапі законопроєкт розглядається

профільним парламентським комітетом. У випадку, якщо сфера регулювання має відношення до декількох комітетів, то тут вступає в дію ст. 57 або ст. 58 внутрішнього Регламенту парламенту, тобто може бути призначена погоджувальна процедура або спільна процедура [187]. Щодо подальшої процедури, то профільний комітет призначає доповідача, а під час розгляду та підготовки законопроєкту до нього звичайною більшістю голосів членів комітету можуть вноситися правки. Згідно з ст. 218 Регламенту підсумкове рішення законопроєкту в комітеті ухвалюється за допомогою поіменного голосування [187]. При цьому на стадії розгляду законопроєкту на рівні парламентських комітетів до участі в обговореннях зазвичай запрошують представників Комісії ЄС як інституції, що внесла законопроєкт, а також можуть бути запрошені представники Ради ЄС. У зазначений період профільна парламентська комісія може розпочати неформальні консультації з представниками Ради ЄС. Згідно з ст. 71 Регламенту у цьому випадку члени комісії мають ухвалити рішення кваліфікованою більшістю та отримати схвалення на пленарному засіданні Європейського Парламенту [187]. У зазначених тристоронніх консультаціях беруть участь представники всіх політичних інститутів, причому на Комісію ЄС покладається функція свого роду медіатора процесу знаходження компромісу між «співзаконодавцями». Даний механізм детально не прописаний на рівні джерел первинного права ЄС, але у ст. 295 ДФЄС обговорюється можливість проведення взаємних консультацій між трьома інститутами. Більш детально порядок проведення цих заходів розкривається на рівні згаданих раніше джерел вторинного права ЄС [47].

Після завершення процедури розгляду законопроєкту, підготовлений документ вноситься на розгляд Європейського Парламенту. У випадку міжінституційної консультації, за підсумками яких сторони досягли проміжної угоди, вона вноситься на розгляд у формі консолідованого тексту відповідно до ст. 71 Регламенту [187]. Характерно, що Європейський Парламент може прийняти внесений Комісією ЄС проєкт без правок або з

правками, а також відхилити його відповідно до ст. 59 Регламенту [187]. Хоча в ст. 294 ДФЄС даний механізм не передбачений [133]. Подібний механізм розглядається радше як виняток і законопроекти, запропоновані Комісією ЄС, відхиляються досить не часто. У першому читанні Європейський Парламент голосує за запропонованим проектом більшістю від числа членів, які брали участь у голосуванні. При цьому кворум на пленарних засіданнях Європейського Парламенту становить 1/3 від складу депутатів, однак перевірка кворуму не є обов'язковою, вона проводиться лише на вимогу 40 і більше членів, які належать до різних фракцій. Якщо вимоги про перевірку кворуму не заявлялося, Голова Європейського Парламенту може констатувати його відсутність лише якщо на засіданні присутні менше 40 депутатів. Після ухвалення законопроекту він передається на розгляд Ради ЄС. На цьому перше читання в Європейському Парламенті завершується. Механізм розгляду в першому читанні відповідно до звичайної законодавчої процедури спрямований на досягнення максимально широкого консенсусу та порозуміння у середині інституцій - «співзаконотворців». При цьому до обговорень і дискусій активно залучаються представники інституцій, які ініціювали розгляд законопроекту. Цей підхід видається правильним, оскільки дає можливість «співзаконодавцям» ретельно обговорювати обґрунтування позиції ініціатора і враховувати його думку під час доопрацювання документа протягом усього законотворчого процесу.

Згідно з ст. 294 ДФЄС друге читання починається з отримання Європейським Парламентом позиції Ради ЄС в першому читанні, при цьому Рада ЄС повною мірою інформує Європейський Парламент про причини, які спонукали її прийняти свою позицію в першому читанні [133]. Законодавчий процес чітко обмежений в часових рамках, тому «співзаконодавці» мають у своєму розпорядженні строк по три місяці кожен, який може бути продовжений максимум на один місяць. При цьому практика доводить, що, зокрема, Європейський Парламент активно користується зазначеним пролонгуванням. Відповідно до ст. 64 Регламенту у Європейському

Парламенті строк продовжується рішенням голови за запитом профільного комітету [187]. Якщо рішення щодо законопроекту не ухвалюється у другому читанні впродовж щонайбільше чотирьох місяців, то законопроект вважається ухваленим у редакції, що відповідає позиції Ради ЄС в першому читанні.

Механізм розгляду законопроекту в другому читанні впринципі аналогічний першому читанню. Позиція Ради ЄС щодо законопроекту в першому читанні знову потрапляє до профільної парламентської комісії. Після розгляду на рівні комісії документ виноситься для обговорення і голосування в Європейському Парламенті. Водночас у другому читанні парламентарії обмежені в їхньому праві вносити правки. Так, згідно зі ст. 68 Регламенту правки вважаються допустимими, якщо вони відповідають повністю або частково позиції Європейського Парламенту, сформульованій у першому читанні, спрямовані на досягнення компромісу з позицією Ради ЄС, пов'язані з виникненням нових обставин або юридичних фактів у період розгляду законопроекту [187]. Зазначені обмеження спрямовані на запобігання нескінченному затягуванню процесу розгляду шляхом внесення до нього додаткових правок і націлені на максимально можливе зближення позицій «співзаконодавців» в умовах обмеженого часу, відведеного на друге читання. У період другого читання також можуть проводитися неформальні тристоронні консультації, спрямовані на вироблення єдиної позиції «співзаконодавців».

У другому читанні Європейський Парламент може відхилити позицію Ради ЄС в першому читанні або прийняти її повністю, або запропонувати правки до неї. Спочатку на голосування виноситься питання повного відхилення позиції Ради ЄС, рішення ухвалюють більшістю голосів від членів, які входять до її складу, і в разі такого результату законопроект вважається неухваленим, а законодавча процедура на цьому завершується. Згодом Європейський Парламент голосує за правки, а перед цим голова зазвичай запрошує представників Комісії ЄС та Ради ЄС висловити свою думку щодо пропонованих змін відповідно до ст. 67 Регламенту [187]. Правки

ухвалюються також більшістю членів Європейського Парламенту. Законопроект в другому читанні може бути ухвалений і без поправок, у цьому разі його вважають ухваленим у редакції Ради ЄС в першому читанні і законодавча процедура завершується. У ДФЄС водночас не обумовлено спосіб голосування в цьому разі, з огляду на що можна припустити, що це рішення Європейський Парламент може ухвалити більшістю членів, які беруть участь у голосуванні [47]. У разі ж якщо поправки все ж таки було ухвалено, законопроект знову надсилають Раді ЄС, а також Комісії ЄС, яка має зробити свій висновок щодо запропонованих змін. При цьому, в разі завершення законодавчої процедури у зв'язку з відхиленням Європейським Парламентом позиції Ради ЄС, установчі договори і норми вторинного права ЄС нічого не говорять про можливість повторного внесення Комісією ЄС відхиленого законопроекту на новий розгляд у рамках звичайної законодавчої процедури. Виходячи з цього, можна прийти до висновку, що Комісія ЄС в разі незгоди з подібним результатом голосування в Європейському Парламенті впринципі може повторно запустити процедуру розгляду цього проекту.

У разі якщо погоджувальному комітету вдається сформулювати єдиний варіант тексту законопроекту, то «співзаконодавцям» відводиться ще шість тижнів на затвердження запропонованого погоджувальним комітетом тексту. При цьому Рада ЄС ухвалює законопроект кваліфікованою, а Європейський Парламент простою більшістю голосів. На практиці посилення ролі неформальних тристоронніх консультацій у законотворчому процесі ЄС і сам механізм звичайної законодавчої процедури, спрямований на досягнення широкого консенсусу між «співзаконодавцями», а також Комісією ЄС, призвели до того, що за останні десять років кількість розглядів законопроектів у третьому читанні скоротилася практично до нуля. Так, наприклад, у період з 2009 р. до 2014 р. у третьому читанні було схвалено тільки 3 % від усіх актів, ухвалених у рамках звичайної законодавчої процедури [126]. З 2014р. до 2019 р. у третьому читанні не було розглянуто жодного законопроекту. Навпаки, за вказані періоди у першому читанні було

ухвалено 85 і 89 % усіх актів відповідно. Успішність ухвалення актів у першому читанні багато в чому пов'язана як із розвиненим механізмом міжінституційної взаємодії, так і з відносно «м'яким», порівняно з наступними читаннями, регулюванням процесу ухвалення рішень, зокрема в частині нефіксованих часових термінів. Водночас побічним ефектом такої моделі є збільшення тривалості розгляду законопроекту у першому читанні, середня тривалість якого в період з 2014 р. до 2019 р. становила приблизно вісімнадцять місяців.

Згідно з ст. 297 ДФЄС звичайна законодавча процедура завершується у разі ухвалення законопроекту. Також варто нагадати, що це може статися на будь-якій стадії процесу: у першому, другому або третьому читанні [47]. Законопроект підписують голови Європейського Парламенту та Ради ЄС, а в подальшому він підлягає обов'язковому опублікуванню в Офіційному журналі ЄС. Ухвалені нормативно-правові акти набувають чинності за загальним правилом на двадцятий день з моменту офіційного опублікування або в інший строк, прямо закріплений у самому документі. Отже, правове регулювання механізму ухвалення актів у межах звичайної законодавчої процедури в ЄС має комплексний характер на рівні джерел як первинного, так і вторинного права. Звичайна законодавча процедура спрямована на ухвалення законопроекту шляхом вироблення максимально широкого консенсусу як усередині Європейського Парламенту і Ради ЄС, так і на міжінституційному рівні. Досягнення цього консенсусу дає змогу також урівноважити загальноєвропейський інтерес до продовження поглиблення інтеграції в рамках ЄС і національні інтереси окремих держав-членів. Важливу роль у досягненні консенсусу в межах звичайної законодавчої процедури відіграє Комісія ЄС, яка має доволі широкі можливості щодо впливу на процес ухвалення рішень. Формально не будучи законотворчим інститутом, Комісія ЄС, проте виконує свого роду «квазізаконотворчі» функції. Особливе місце у досягненні компромісних рішень відіграють неформальні тристоронні консультації представників політичних інститутів. Зазначений механізм

офіційно не закріплений на рівні установчих договорів, проте набув активного розвитку в джерелах вторинного права, а також на рівні законотворчих практик. З огляду на це, відповідний механізм, як правило, характеризується значною «гнучкістю», що дає змогу домогтися ухвалення більшості актів у першому читанні. Сходи, через які проходить законопроект в рамках звичайної законодавчої процедури, є більшою мірою спробами досягнення міжінституційного компромісу, а не строго обов'язковими стадіями законотворчого процесу, як це має місце в національних парламентах.

2.5 Спеціальна законодавча процедура в нормотворчому процесі Європейського Союзу

Спеціальна законодавча процедура в контексті поліцентричності відноситься до процесу прийняття та здійснення законодавчих актів в рамках таких систем. Поліцентричність означає наявність кількох центрів влади чи впливу, які співіснують із збереженням своєї відносної автономії та компетенцій. Міждержавні інтеграційні системи, такі як ЄС, є складними політико-правовими утвореннями, які об'єднують декілька незалежних держав з метою спільного прийняття рішень та співробітництва в різних сферах. Спеціальна законодавча процедура може використовуватися для прийняття важливих рішень або змін у правовому полі міждержавної інтеграційної системи. Ця процедура може передбачати, що для прийняття таких рішень необхідна погоджена домовленість між різними центрами влади чи урядами, які утворюють зазначену систему. Дослідження процедури передбачає обов'язкову консультацію та співробітництво між Комісією ЄС, Європейським Парламентом та Радою ЄС для прийняття певних рішень у сфері законодавства ЄС. Цей процес гарантує участь різних центрів влади у прийнятті важливих рішень та враховує їхні інтереси. Спеціальна законодавча процедура може забезпечити більшу демократичність та легітимність у процесі прийняття рішень міждержавної інтеграційної системи, оскільки вона залучає різні центри влади та інтереси, що існують у цій системі. В ЄС деякі

сфери діяльності, такі як податки, соціальна політика та громадське здоров'я, вимагають спеціальної процедури для прийняття рішень. Ця процедура включає обов'язкову консультацію з Європейським Парламентом та Радою ЄС. Процедура дозволяє врахування думок різних центрів влади та інтересів держав-членів. Процедура погодження у випадку, коли Європейський Парламент та Рада ЄС не можуть досягти згоди щодо конкретної законодавчої ініціативи, вони можуть використати процедуру погодження. Ця процедура передбачає обов'язкові переговори між двома органами з метою досягнення компромісу. Відкрита методика координації у деяких сферах, які залишаються під національною компетенцією. Це означає, що держави-члени співпрацюють та обмінюються найкращими практиками, але вони самостійно визначають свою внутрішню політику. Ці процедури враховують поліцентричність ЄС, де влада розподіляється між різними політичними інститутами. Вони сприяють забезпеченню широкої участі та представництва різних інтересів у процесі прийняття рішень в рамках ЄС.

Основні етапи спеціальної законодавчої процедури складаються з декількох етапів. На першому етапі Комісія ЄС, яка має ініціативне право, може подати пропозицію щодо нового законодавчого акта або зміни існуючого. У подальшому відбувається розгляд пропозиції Європейським Парламентом і Радою ЄС. Інститути мають можливість висловити свої позиції та внести пропозиції щодо змін до тексту. Якщо виникають розбіжності між інститутами, відбуваються переговори з метою досягнення компромісу. Коли Європейський Парламент і Рада ЄС досягають компромісу щодо тексту законодавчого акту, він повинен бути формально узгоджений. Відповідно узгоджений текст підлягає окремому голосуванню як у Європейському Парламенті, так і в Раді ЄС. Якщо більшість членів обох органів підтримує текст, він стає законодавчим актом ЄС. Ця процедура забезпечує рівновагу та враховує інтереси обох органів. Європейський Парламент, як прямо обрана представницька установа, виконує роль органу, що відображає громадську думку ЄС, тоді як Рада ЄС представляє національні уряди держав-членів.

Важливо відзначити, що спеціальна законодавча процедура застосовується лише в обмеженому числі сфер, які визначені договорами ЄС, зокрема щодо внутрішнього ринку, соціальної політики, здоров'я, транспорту та деяких інших галузей. В інших сферах застосовуються інші процедури, такі як звичайна законодавча процедура або спрощена процедура. Це загальне пояснення спеціальної законодавчої процедури в контексті ЄС. Деталі та конкретні процедури можуть змінюватися залежно від конкретного законодавчого акту та контексту розглянутого питання.

Для комплексного дослідження необхідно з'ясувати природу терміну «поліцентризм». А.М. Кучук зазначає, що «питання місця правового поліцентризму в системі засобів пізнання правових явищ залишається майже недослідженим і потребує особливої уваги, особливо зважаючи на процеси глобалізації та інтеграції, зокрема обрання Україною європейського напрямку розвитку. Недостатня дослідженість окресленої теми українською правничою наукою посилює актуальність і вказує на необхідність висвітлення цієї тематики. Слід зауважити, що сам термін «правовий поліцентризм» з'явився відносно нещодавно і пов'язується з рухом, що виник у 1990 р. в Інституті правових наук Копенгагенського університету» [71, с. 45].

Концепція правового поліцентризму враховує сферу, в межах якої досліджуються правові та державні явища в рамках різних правових систем і цивілізацій. Під правовою цивілізацією розуміється група правових систем, які мають спільні релігійно-моральні та філософські засади, схожі юридичні ознаки та споріднені соціокультурні структури. У зв'язку з цим у різних правових сім'ях спостерігається різне розуміння права, норм права, систем права, правовідносин, правомірної поведінки та інших аспектів, включаючи правові цінності. Такий підхід стає орієнтиром у дослідженні права та держави, відображаючи неуніверсальність правового розуміння та є об'єктивною умовою неможливості однозначно визначити зміст права. Правовий поліцентризм дозволяє вивчати особливості праворозуміння конкретного народу, його культурних та історичних умов [105].

Розуміючи вплив глобалізації на правову сферу, слід зазначити, що зміни, які відбуваються, мають враховувати національні особливості, а точніше - особливості менталітету. Право слід розглядати не лише як інструмент регулювання відносин у суспільстві, але й як важливий елемент культури. Процеси глобалізації загалом, а також євроінтеграції зокрема, відіграли важливу роль у наростанні проблеми правового поліцентризму, оскільки вони ще більше акцентували увагу на різноманітності культур, менталітетів і цивілізацій. Оксиденталізм і орієнталізм є важливими показниками цього явища, хоча вони проявляються у меншій мірі в інших контекстах. Наприклад, Л. Зідентоп, вивчаючи демократію в Європі, зауважив, що в Європі не існує єдиного європейського народу, мови чи громадської політичної думки. Він наголошує на тому, що, незважаючи на поновлене уявлення про європейськість, Європа ніколи раніше не була настільки розділена на національні культури, як сьогодні [190].

Ф. Шауер розглядає можливість «знаходження» універсального розуміння права та висуває тезу про відмову сучасної правової теорії від дебатів щодо сутності права. Він виступає проти есенціалізму як у формі юснатуралізму, так і нормативізму, які вважають, що правова теорія повинна базуватися на заздалегідь сформульованому понятті права. За переконанням Ф. Шауера, право існує як реальне соціальне явище незалежно від нашого наукового розуміння про нього. Його дослідження дозволяє нам уявно «зібрати» різноманітні елементи в соціальному житті, яке вважається правом. Однак результати цього уявного процесу завжди є відносними і не дають загально визнаного визначення права [105].

Ф. Шауер стверджує, що на кожному рівні системи права існує набір принципів і стандартів, що дозволяють їй самостійно формуватися і відрізнитися від інших систем. Тому для кожної системи має існувати своє розуміння права, яке не може претендувати на теоретичну універсальність. За словами вченого, це не означає, що неможливо взагалі говорити про поняття права, а лише те, що існує плюралізм рівнозначних розумінь права [105].

Ф. Віола вивчає проблему верховенства права в умовах правового плюралізму, розглядаючи верховенство права як формальну і процедурну концепцію, яка позбавлена сутнісного змісту. Вона вважає, що верховенство права не має на меті створення справедливого правового порядку, а лише визначає умови, за яких суспільство керується правом, а не свавіллям. Серед таких умов автор відзначає не лише свободу громадян, але й сприйняття права як форми співпраці між соціальними інститутами і громадянами, де кожному відведена особлива роль у встановленні, інтерпретації та застосуванні загальноприйнятих правил поведінки. Водночас, як зазначає Ф. Віола, така комунікація можлива лише за відсутності необхідного зв'язку між правом і державою, а також в умовах правового плюралізму, де автор включає легітимність різнорівневих джерел права, конкуренцію між системами права і відсутність чіткої та консолідованої нормативної ієрархії [105].

Варто зазначити, що видатні українські вчені, такі як М. Кельман, П. Рабінович, Ю. Оборотов, вивчали деякі аспекти проблематики, пов'язаної з правовим поліцентризмом. Цей принцип наукового пізнання правових явищ зобов'язує дослідника розглядати право як елемент культури відповідного народу та враховувати контекст, в межах якої правові та державні явища досліджуються.

Україна, яка перебуває в процесі державотворення та визначає свої пріоритети розвитку, має важливість у виборі системи цінностей, що відповідає менталітету українського народу та враховує національну ідентичність. Це стосується не лише формального але й реального визнання цих цінностей. З одного боку, це може означати розуміння права як волі держави, де пріоритети держави переважають над правами людини. З іншого боку, це може бути система, де права людини мають переважаюче значення і державні рішення приймаються з урахуванням цих прав [105].

Варто виокремити дотичні відомості про звичайну законодавчу процедуру ЄС, яка була попереднім об'єктом дослідження. На основі правового-аналізу було з'ясовано ключові аспекти щодо утворення, зміни та

прийняття нормативно-правового акту в ЄС відповідно до звичайної процедури. Вивчення різних стадій, процедур та учасників, що здійснюють законотворчий процес надало можливість всебічного розуміння інституційного фреймворку та механізмів, які сприяють реалізації законодавчої влади в ЄС через звичайну процедуру. Відповідно спеціальна законодавча процедура, відома як консультаційна процедура, є важливим механізмом у рамках законодавства ЄС. Ця процедура передбачає, що Європейський Парламент висловлює свою позицію щодо проєкту законодавчого акту перед тим, як Рада ЄС прийме остаточне рішення щодо нього. Європейський Парламент може затвердити, відхилити або запропонувати поправки до проєкту акту. Європейський Парламент має право висловлювати свою думку, однак Рада ЄС не є обов'язково зв'язана цією думкою. Тим не менш, згідно з рішенням Суду ЄС, Рада ЄС не може приймати рішення без отримання висновку Європейського Парламенту. Термін «консультативна процедура» є неофіційним терміном, який використовується у правовій доктрині. Практика показала, що Рада ЄС та Комісія ЄС часто звертаються до Європейського Парламенту за висновком, навіть у випадках, коли це не передбачено установчими договорами. Європейський Парламент застосовує різні механізми, щоб підвищити значення консультативної процедури, зокрема встановлюючи можливість ініціювати висновки щодо проєктів актів. У практиці Європейського Парламенту часто виникають випадки обговорення та прийняття рішень, особливо в комітетах щодо дій Ради ЄС або Комісії ЄС, перш за все, якщо вони приймають рішення без належного інформування Європейського Парламенту чи без отримання його висновку [69, с. 223].

Консультативна процедура застосовується лише в обмеженому колі сфер правотворчості і її вимога до отримання висновку Європейського Парламенту активується в певних обставинах, зокрема при укладанні міжнародних договорів в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Консультативна процедура застосовується у сфері співробітництва

поліції та судових установ у кримінальних справах; зміни в договорах ЄС; боротьби з дискримінацією за різними ознаками, включаючи расу, стать, етнічну належність, релігійні та політичні переконання, непрацездатність, вік та сексуальну орієнтацію; сільському господарстві; сфері, пов'язаній з візами, політичним притулком, імміграцією та іншими аспектами, що стосуються свободи переміщення осіб, транспорту, особливо тоді, коли він значно впливає на певний регіон. Ці сфери визначаються з урахуванням їх значущості і можливого впливу на розвиток ЄС та його членів [69, с. 224].

Іншими різновидами спеціальної законодавчої процедури буде порядок, коли законодавчий акт приймається одноособово Європейським Парламентом, але після схвалення Радою ЄС, або, навпаки, одноособово Радою ЄС після схвалення Європейським Парламентом. Цей порядок відомий у доктрині як «процедура санкціонування», яка має відповідно два варіанти. Перший варіант санкціонування передбачений для видання законодавства про правовий статус депутатів, про реалізацію Європейським Парламентом слідчих повноважень та про статус Європейського омбудсмена.

Другий варіант передбачає застосування спеціальної законодавчої процедури у певних сферах, де вимагається згода Європейського Парламенту, надаючи йому право вето. Його роль полягає у схваленні або відхиленні проекту без можливості внесення поправок, а Рада ЄС не може прийняти рішення, яке суперечить позиції Європейського Парламенту. Згода також необхідна при укладанні деяких міжнародних договорів Радою ЄС. Ця процедура була запроваджена єдиним європейським актом та використовувалася для питань вступу до ЄС та укладання договорів про співробітництво. З часом відповідна сфера застосування розширювалася і зараз вона застосовується при прийнятті нових законодавчих актів, які стосуються боротьби з дискримінацією та інших питань. Якщо процедура застосовується як законодавча, Європейський Парламент має право вето, особливо у випадках серйозного порушення основних прав або питань вступу або виходу держави з ЄС [69, с. 224].

Процедура згоди застосовується в різних сферах, таких як специфічні завдання Європейського центрального банку, зміни в системі або статуті, структурні фонди, процедура виборів до Європейського Парламенту, певні міжнародні договори та приєднання нових держав-учасниць. Згідно з Лісабонським договором зберігається процедура поглибленого співробітництва, яка передбачає можливість розвитку співпраці між державами-учасницями в окремих сферах. Ця процедура зазначена у ст. 326-334 ДФЄС [47]. Для початку поглибленої співпраці в певній сфері держави-учасниці повинні скерувати заявку Комісії ЄС, яка відправляє пропозицію до Ради ЄС та Європейського Парламенту для схвалення. У випадку якщо співпраця стосується зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, заявка також передається представнику з питань зовнішніх відносин та політики безпеки. Рішення про дозвіл на поглиблену співпрацю приймається Радою ЄС одноголосно. Європейський Парламент повинен бути регулярно проінформований про розвиток такої співпраці [69, с. 224].

Як зазначає С. Перс, «спеціальні законодавчі процедури не регулюються стандартними правилами але мають власні правила для кожної юридичної основи, яка передбачає такі процедури. В Договорі передбачено приблизно 30 випадків спеціальних законодавчих процедур. Ідея спеціальної законодавчої процедури полягає в тому, що «співзаконодавці» беруть участь у прийнятті нормативно-правового акту, але за іншими правилами, ніж ті, які регулюють звичайну законодавчу процедуру. У більшості випадків спеціальна законодавча процедура передбачає одностайність у Раді ЄС та консультацію з Європейським Парламентом. Також є кілька випадків, коли Рада ЄС голосує за кваліфікованою більшістю, а Європейський Парламент тільки консультується, або коли парламент відіграє провідну роль, а Рада ЄС схвалює заходи. Існує спеціальна процедура прийняття щорічного бюджету ЄС, яка передбачає версію звичайної процедури, спеціально адаптованої до особливостей процесу бюджетування. Будь-які заходи ЄС, прийняті за допомогою законодавчої процедури, є «законодавчим актом» ст. 289 ДФЄС.

Очевидним є те, що будь-які заходи ЄС, які не прийняті за допомогою законодавчої процедури, не є законодавчими актами. Розрізнення між законодавчими та незаконодавчими актами має практичні наслідки, до прикладу Рада ЄС завжди зобов'язана засідати публічно під час прийняття або обговорення законодавчих актів, але не має такого зобов'язання під час обговорення незаконодавчих актів [180, р. 3].

Враховуючи дослідження законодавчої процедури в ЄС, варто додати декілька тез щодо незаконодавчих актів, які здатні теж відігравати важливу роль у формуванні та реалізації політико-правового середовища. Незаконодавчі акти представляють собою інструменти, призначені для деталізації, роз'яснення та виконання законів, що приймаються на рівні законодавства. Вони можуть бути у формі рішень, рекомендацій, оголошень, програм або інших видів актів. Незаконодавчі акти є важливими для конкретизації правил та процедур, розроблення програм, а також визначення підходів і стандартів, які регулюють різні аспекти діяльності ЄС. З'ясування специфіки законодавчих актів допомагає краще розуміти як ЄС реалізує свою політику, яким чином впроваджуються прийняті закони та регуляції і які механізми використовуються для досягнення поставлених цілей. Це дозволяє збагатити наше розуміння функціонування та впливу ЄС на своїх громадян, держав-членів та світову арену.

Існує кілька різних типів незаконодавчих актів. По-перше, є незаконодавчі акти, які базуються на договорах, тобто тих, для яких юридична основа передбачена у ДЄС або ДФЄС [46 ; 47]. Для прикладу, у ст. 81ДФЄС зазначається, що Рада ЄС може прийняти рішення про зміну процедури прийняття рішень, які стосуються сімейного законодавства [47]. Оскільки договір не передбачає, що це рішення буде прийнято за допомогою законодавчої процедури, то воно є незаконодавчим актом. Немає стандартних правил для процедури прийняття незаконодавчих актів на підставі договору. Наприклад, рішення щодо сімейного права, що було згадане раніше, передбачає, що Рада ЄС діє одностайно за пропозицією Комісії ЄС після

консультації з Європейським Парламентом. Інші юридичні основи для законодавчих актів передбачають, що Рада ЄС діє кваліфікованою більшістю голосів. Відсутня стандартна вимога, що пропозиції Комісією ЄС законодавчих актів, її роль залежить від кожної юридичної основи. У декількох випадках договір передбачає, що загальні правила з певного питання будуть прийняті у законодавчому акті, прийнятому за допомогою звичайної законодавчої процедури, а потім передбачає доповнення цих загальних правил законодавчими актами, які будуть прийняті за допомогою конкретної процедури.

Відповідно до загального правила щодо процедури погодження право вносити пропозиції щодо законодавства належить Комісії ЄС. Однак на відміну від звичайної законодавчої процедури, в межах практики Суду ЄС, Рада ЄС має повну владу прийняти рішення щодо змісту правового акту. У цьому типі процедури Європейський Парламент зберігає право вето, але не більше. Він може «погодитись» з актом у цілому або повністю зупинити його. На практиці такий підхід «або прийміть його, або залиште» згладжується за допомогою можливості Європейського Парламенту видавати проміжний звіт під час процедури та неформальними обговореннями між інституціями. Європейський Парламент може використовувати ці інструменти для пропонування необхідних поправок для здобуття парламентського схвалення. Процедура згоди використовується в різних ситуаціях і згідно з ст. 7(1) ДЄС полягає у визначенні існування загрози серйозного порушення цінностей, визначених у ст. 2 ДЄС державою-членом [46]. Рада ЄС приймає рішення після отримання згоди Європейського Парламенту. Згідно з ст. 7(2) ДЄС, Рада ЄС може визначити серйозне та постійне порушення цінностей, зазначених у ст. 2 ДЄС, після отримання згоди Європейського Парламенту та після запрошення держави-члена, який порушив ці цінності, і подати свої зауваження [46]. Відповідно до ст. 49 та 50 ДЄС відповідні норми стосуються угод про застосування та вступ до ЄС, а також угод, що встановлюють умови виходу держави-члена з ЄС [46]. Рада ЄС діє після отримання згоди Європейського

Парламенту. Ст. 25 ДФЄС стосується посилення або додавання прав громадянину ЄС [47]. Відповідно Рада ЄС діє після отримання згоди Європейського Парламенту. Ст. 218(6) ДФЄС вносить укладання різних угод, у тому числі угод про асоціацію та угод щодо приєднання ЄС до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод [47]. Рада ЄС діє відповідно. Ст. 223(1) ДФЄС регулює правила виборів до Європейського Парламенту [47]. Ст. 311 ДФЄС стосується встановлення виконавчих заходів для системи власних ресурсів ЄС [47]. Рада ЄС діє за допомогою регламентів згідно з особливою законодавчою процедурою після отримання згоди Європейського Парламенту. Не дуже часто трапляються деякі випадки, коли Європейський Парламент діє як контролюючий орган.

З'ясовуючи процедури консультації, варто наголосити, що Рада ЄС виступає ще сильнішою порівняно в процедурі погодження. Знову ж право ініціативи належить Комісії ЄС. Відповідно Рада ЄС зобов'язана запитати думку Європейського Парламенту щодо нормативно-правового акту, але нічого більше. У Європейського Парламенту не має права вето у цій процедурі, і суттєвий зміст його думки не має більш переконливого характеру перед Радою ЄС. Якщо Рада ЄС забажає, вона може ігнорувати думку Європейського Парламенту і прийняти зовсім відмінне рішення, що не буде впливати на чинність акту. Однак думка Європейського Парламенту має бути вислухана і Рада ЄС не може пригнічувати або ігнорувати цей етап. Це є обов'язковою формальністю згідно з рішенням Суду ЄС у справі «*SA Roquette Frères v. Council*». У цьому рішенні Суд ЄС заявив, що Регламент 1293/79/CEE є недійсним, оскільки не відповідав цим вимогам [162]. Згідно з рішенням Суду ЄС «консультація, передбачена ст. 43(2), так само як і в інших аналогічних положеннях договору, є засобом, який дозволяє Європейському Парламенту фактично брати участь у законодавчому процесі. Така влада представляє собою суттєвий фактор у інституційному балансі, передбаченому договором. Хоча вона обмежена, все ж вона відображає на рівні ЄС основний демократичний принцип того, що народи мають брати участь через

посередництво представницького органу. Саме тому належна консультація Європейського Парламенту у випадках, передбачених договором, становить суттєву формальність, порушення якої означає недійсність заходу».

Враховуючи інше рішення Суду ЄС, а саме у справі «*Parliament v. Council*», міжінституціональний діалог підпорядковується «тим же взаємним обов'язкам щодо щирої співпраці, які регулюють відносини між державами-членами та інституціями співтовариства» [161]. Таким чином, «Європейський Парламент не має права скаржитись на те, що Рада ЄС не дочекалась його думки перед прийняттям» нормативно-правового акту, коли невиконання «суттєвої процедурної вимоги щодо консультації Європейського Парламенту» було наслідком «невиконання своїх обов'язків з щирої співпраці з Радою ЄС». Відмовляючись надавати свою думку, Європейський Парламент може провести неформальні переговори, які можуть бути особливо ефективними, коли пропозиція є невідкладною. Якщо запропонований документ є частиною законодавчого пакета, що включає заходи, які передбачають інші типи законодавчих процедур, Європейський Парламент може зробити своє схвалення інших актів у пакеті залежним від поправок до актів, прийнятих за процедурою консультації [166].

Деякі суттєві приклади використання процедури консультації відображені в наступних статтях: ст. 21(3) ДФЄС, яка дозволяє Раді ЄС за відсутності конкретних положень про необхідні повноваження у договорах приймати заходи щодо соціального забезпечення або соціального захисту для захисту права громадян ЄС на безкоштовне переміщення та проживання на територіях держав-членів; ст. 74 ДФЄС щодо прийняття заходів для забезпечення адміністративного співробітництва між державами-членами в рамках зони свободи, безпеки та правосуддя ЄС; ст. 150 і 160 ДФЄС, щодо створення Комітету із зайнятості та Комітету з соціального захисту; ст. 218(6) ДФЄС, коли процедура згоди не є необхідною; ст. 311 ДФЄС, щодо прийняття положень, які стосуються системи власних ресурсів ЄС [47]. Рішення Ради ЄС

не набуде чинності до тих пір, поки його не затвердять держави-члени відповідно до їх конституційних вимог.

У законодавчій процедурі ЄС існують і винятки, коли Рада ЄС може приймати законодавство, не залучаючи Європейський Парламент або Комісію ЄС взагалі. Такі ситуації є вкрай незвичайними за своєю природою. Варто відзначити ст. 108(2) ДФЄС, згідно з якою «на заявку держави-члена Рада ЄС може, діючи одногосно, вирішити, що допомога, яку надає або має надати ця держава, вважається сумісною з внутрішнім ринком, відхиляючись від положень ст. 107 або від положень, передбачених у ст. 109 ДФЄС, якщо таке рішення виправдовується винятковими обставинами» [47]. Іноді Комісія ЄС також може використовувати незалежну законодавчу владу згідно зі ст. 45(3)(d) та 106(3) ДФЄС, проте використання Комісією ЄС цієї влади було рідкісним [47].

Таким чином, стає зрозуміло, що Європейський Парламент відіграє одну з ключових ролей у прийнятті рішень та створенні законодавства, яке впливає на мільйони громадян-членів спільноти та громадян потенційних членів. Перш за все, було проведено дослідження механізму нормотворчої діяльності в ЄС. Відзначено, що роль та функції Європейського Парламенту закріплені у правовому просторі та мають суттєві інституційні основи. Фокусуючи увагу на ролі звичайної законодавчої процедури, яка має суттєвий вплив на нормотворчість ЄС, міжінституціональна взаємодія ЄС дозволяє досягти компромісів та забезпечити успішне функціонування єдиної системи. Окреме місце займає спеціальна законодавча процедура, яка є важливим відображенням поліцентричності ЄС. Цей аспект зазначає, що демократичні процеси в ЄС збагачуються різноманітними підходами, що, в свою чергу робить систему більш гнучкою та адаптованою до різноманітних потреб й інтересів держав-членів. Авторське бачення терміну «інституційні повноваження Європейського Парламенту в законодавчому процесі в ЄС» підкреслює особливе його значення для сприяння демократії, ефективності та стабільності в системі міждержавної інтеграції. Враховуючи практику ЄС,

також можна здобути позитивний досвід у будівництві демократичних інституцій та законодавчих процесів, що сприятиме зміцненню демократії та поліпшенню законодавчої практики в Україні. Відповідний досвід є корисним на євроінтеграційному шляху та дозволяє адаптуватися до стандартів та процедур, що є загальними для держав-членів ЄС, що, в свою чергу, сприятиме поглибленню співпраці з ЄС. Правовий-аналіз інституційного механізму та його впливу на законодавчий процес також є важливим аспектом дослідження, відповідно сприяє розвитку плідного діалогу та співпраці, а також забезпечує широке представництво ідей у парламенті.

РОЗДІЛ 3. ЗАКОНОТВОРЧА ВЗАЄМОДІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ З ПАРЛАМЕНТСЬКИМИ ОРГАНАМИ

3.1 Застосування принципу субсидіарності та пропорційності в процесі ухвалення законодавчих рішень

Запровадження та розвиток європейського інтеграційного процесу ставить перед державами Європи нові завдання щодо спільного законотворчого регулювання різноманітних сфер життя. Така необхідність відображається в динамічних змінах у міжнародному середовищі, геополітичних та правових трансформаціях, що вимагають вдосконалення механізмів співпраці між усіма зацікавленими сторонами. Європейський Парламент та національні парламенти держав-членів ЄС відіграють ключову роль у процесі прийняття та реалізації законів, які регулюють питання, що стосуються всіх громадян союзу. Процес законотворчості у масштабах ЄС потребує всебічного наукового дослідження з метою розкриття ефективності та здатності забезпечувати інтереси як самого ЄС, так і кожної його держави-члена. Важливо з'ясувати, наскільки вдало співпрацюють парламентські установи, що стоять на сторожі законодавчого процесу, а також як взаємодіють їхні ролі та функції в контексті ширшого політико-правового континууму Європи. Вирішення означеної проблематики є важливим внеском у науковий дискурс, оскільки може надати аналітичне підґрунтя для розробки нових підходів та рекомендацій з покращення законотворчого процесу у ЄС. Виходячи із відповідних аспектів та інноваційних практик, таке дослідження може сприяти підвищенню демократичної легітимності, прозорості та ефективності законотворчих процедур в ЄС. Зважаючи на вищезазначене, це наукове дослідження ставить перед собою мету дослідити взаємодію Європейського Парламенту з парламентами держав-членів ЄС у законотворчому процесі, визначити чинники, що впливають на ефективність цієї взаємодії та запропонувати можливі шляхи покращення її функціонування. Акцентуємо увагу на тому факторі, що означений етап дослідження буде будуватися на інтердисциплінарному підході, об'єднуючи

елементи різних галузей. У процесі дослідження будуть застосовані як кількісні, так і якісні методи аналізу, зокрема, правовий аналіз законодавчих актів та резолюцій та інших джерел, які дозволять з'ясувати ефективність та вплив механізмів взаємодії між Європейським Парламентом та національними парламентами. У подальшому науковий аналіз буде спрямований на порівняльне дослідження різних держав-членів ЄС, зокрема, враховуючи їхні національні системи законодавства, правову культуру та інші контекстуальні особливості. Це дозволить виявити загальні тенденції та відмінності у практиках законотворчості на різних рівнях управління та з'ясувати роль національних парламентів у формуванні законодавства ЄС.

Субсидіарність визначається як принцип, згідно з яким на вищий рівень управління повинні виноситися лише ті питання, які не можуть бути вирішені на нижчому рівні. Ця концепція є релевантною як у контексті державного управління, так і в рамках інтеграційних структур. Принцип субсидіарності визначається як один з нормативних постулатів європейської інтеграції. Перший раз критерій субсидіарності був закріплений в Єдиному європейському акті, що стосувався питань навколишнього середовища. Згодом ця концепція розповсюдилася на всі сфери правовідносин і була впроваджена як загальний принцип функціонування всіх співтовариств [67, с. 213]. Маастрихтський договір ініціював введення принципу субсидіарності як фундаментального принципу права ЄС в цілому. У ст. 3b цього договору було визначено, що в сферах, де Співтовариство не має виняткової компетенції, воно вживає заходів лише тоді і тою мірою, якою держави не можуть ефективно досягти потрібного результату на національному рівні, і через масштаб такої дії найкращим чином цей результат може бути досягнутий на рівні Співтовариства. Юридично принцип субсидіарності був сформульований нечітко, що залишило багато відкритих питань для тлумачення. До Амстердамського договору був доданий Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності, який забезпечив можливість судового контролю їх дотримання. Ніццький договір не вніс

істотних змін у формулювання принципу субсидіарності як правової норми, але декларацією № 23 до цього договору було розширено обов'язки національних парламентів у моніторингу дотримання цього принципу. Лісабонський договір багато в чому повторив норми Маастрихтського договору щодо субсидіарності але зміцнив позицію різних рівнів влади в державах-членах. Починаючи з 2007 р., у пункті 3 ст. 5 цього договору прямо зазначаються регіональні та місцеві влади, які регулюються принципом субсидіарності: «згідно з принципом субсидіарності ЄС діє у сферах, які не входять до його виключної компетенції, лише тоді і в такій мірі, в якій цілі передбаченої дії не можуть належним чином бути досягнуті державами-членами на центральному, регіональному або місцевому рівні, але, враховуючи масштаби або наслідки імовірної дії, можуть бути краще досягнуті на рівні ЄС» [67, с. 213-214]. Лісабонський договір, так само як і Амстердамський договір, додав до свого складу спеціальний Протокол № 2 про принципи субсидіарності і пропорційності, згідно з ст. 2 Протоколу, Комісія ЄС має зобов'язання проводити консультації та враховувати регіональний та місцевий контекст пропонованих заходів. Пункт 1 ст. 6 Протоколу підкреслює роль парламентів, що відрізняє Лісабонську версію Протоколу від Амстердамської.

Субсидіарність пронизує сучасний правопорядок ЄС і зберігає свій юридичний характер, не залишаючи сумнівів у тому, що вона є юридичним, а не політичним принципом, що довгий час досліджувалось у доктрині. У Лісабонському договорі немає винятків з принципу субсидіарності, проте цей принцип не застосовується до сфер, які входять до виключної компетенції ЄС, таких, як: митно-тарифне і нетарифне регулювання, конкуренція, а також ті, які, відповідно до природи ЄС, мають власну правосуб'єктність і відносяться до його внутрішньої компетенції, як от: правила доступу до документів інститутів і органів ЄС і захисту даних; кодифікація існуючої нормативної бази тощо [67, с. 214-215]. Як відзначає В. В. Корчак, в інших сферах дія принципу субсидіарності передбачає, що ЄС має вживати заходи за двох умов:

у разі, коли не можна ефективно досягти мети державами-членами та коли на рівні ЄС ця мета може бути успішно здійснена через масштаб або наслідки передбачуваних заходів відповідно до ст. 5 ДЄС [46]. Принцип субсидіарності, разом з принципом наділення компетенцією, принципом пропорційності та іншими, є основою будівництва та функціонування всієї правової системи ЄС, важливою на стадіях нормотворення, моніторингу та застосування права. Він обов'язковий для всіх інститутів та органів ЄС. Особливу роль він відіграє у визначенні необхідності прийняття союзом тих чи інших регулятивних заходів. У рамках політики «кращого управління» (*Better Regulation*) будь-які заходи, що вживаються інститутами або органами ЄС, підлягають оцінці на відповідність принципу субсидіарності. У Практичних рекомендаціях щодо імплементації Протоколу № 2 про застосування принципів субсидіарності та пропорційності від 5 червня 2013 року запропоновано три види питань, на які орган або інститут, що приймає рішення в ЄС, повинен відповісти послідовно, з метою оцінки його на відповідності принципу субсидіарності: чи входить це питання до сфери виключної компетенції ЄС, чи може мета бути досягнута на рівні держав-членів, чи може передбачувана міра бути більш ефективною, якщо буде прийнята на рівні ЄС? [67, с. 215].

Національні парламенти здійснюють контроль за дотриманням принципу субсидіарності безпосередньо на початковій стадії опрацювання законодавчих актів, що відбувається *ex ante*. Правовою основою цього контролю є пункт b ст. 12 ДЄС та пункт 3 ст. 5 ДФЄС [46 ; 47]. Національний парламент, будь-яка з його палат, повинен повідомити відповідні інститути ЄС та свій власний уряд про будь-який законопроект, який, на їхню думку, не відповідає принципу субсидіарності. Це має бути зроблено протягом 8 тижнів з моменту отримання законопроекту. Якщо парламент вважає, що запропонований закон порушує принцип субсидіарності, він повинен обґрунтувати свою позицію [67, с. 216].

У випадку, коли одна третина національних парламентів висловлює позицію проти, інститут ЄС, що представив законопроект, повинен

переглянути його. Це так звана «жовта картка». Якщо йдеться про загальну зовнішню політику чи політику безпеки, такий поріг нижчий: висловити своє «проти» повинна як мінімум одна чверть національних парламентів. Кожен однопалатний парламент має один голос, а в бікамеральних – по одному голосу з кожної палати. Інститут, що представив законопроект, має право відкликати, змінювати або підтримувати ініціативу і повинен обґрунтувати свою позицію.

Якщо під час звичайної законодавчої процедури принаймні проста більшість національних парламентів висловлюється проти, а Комісія ЄС наполягає на ініціативі, питання вирішується Європейським Парламентом або Радою ЄС, залежно від того, де проводиться перше читання. Якщо законодавчий орган Рада ЄС або Європейський Парламент приймає рішення, що законопроект не відповідає принципу субсидіарності, його можуть відхилити. У випадку коли таке рішення підтримають принаймні 55 % членів Ради ЄС або більшість голосів в Європейському Парламенті, процедура відома як «помаранчева картка» [89, с. 36].

У травні 2012 р. була застосована перша «жовта картка» щодо законопроекту Комісії ЄС про обмеження права на колективні протести у зв'язку із свободою установи та свободою надання послуг компаніями в усьому ЄС, відомого як *Monti II*. Цей законопроект передбачав обмеження права працівників на страйк, що викликало хвилю обурення серед профспілок і національних парламентів. Останні посилалися не лише на Європейську Соціальну Хартію, але й на принцип субсидіарності. Дванадцять з сорока національних парламентів або палат парламентів висловились проти того, що законопроект не відповідає принципу субсидіарності. Комісія ЄС відкликала проект, навіть зазначивши, що такими заходами не порушується принцип субсидіарності.

У жовтні 2013 р. правило «жовтої картки» було використано знову. Цього разу до законопроекту, що стосувався створення посади Європейського прокурора, висловились проти 14 палат у 11 державах-членах. Незважаючи на

це, Комісія ЄС не відкликала законопроект, а підтримала його, пояснивши, що принцип субсидіарності не порушений і такі дії можуть бути реалізовані в межах посиленого співробітництва [67, с. 216].

Протокол також надає державам можливість звернутися до Суду ЄС з позовом про анулювання з огляду на порушення законодавчим актом принципу субсидіарності. Позов може бути також поданий Комітетом Регіонів, якщо ДФЄС передбачено участь цього органу у процесі прийняття законопроектів [67, с. 217]. Судовий контроль з боку Суду ЄС зазвичай відбувається *ex post*, тобто після прийняття нормативно-правового акту.

Важливо відзначити, що кількість справ, в яких виникає питання про застосування принципу субсидіарності, не є великою, і Суд ЄС досі не ухвалив жодного рішення про анулювання законодавчого акту через порушення принципу субсидіарності. У судових позовах зазвичай не висувається порушення принципу субсидіарності як самостійна і єдина підстава для позову. У практиці Суду ЄС стає очевидним зростаючий інтерес всіх органів та інститутів ЄС, а також держав-членів до цього принципу та пов'язаних з ним норм про порядок прийняття актів, принцип пропорційності, компетенції та функції органів. Якщо у ранніх рішеннях Суд ЄС, як правило, не ставив за мету ретельно аналізувати дотримання принципу субсидіарності, то в більш пізніх рішеннях зазвичай надається досить детальний і незалежний аналіз ряду критеріїв реалізації цього принципу [67, с. 217].

Контроль *ex post* також передбачений з боку Європейського Парламенту. Щорічно Комісія ЄС представляє звіт про відповідність принципу субсидіарності, на який Європейський Парламент реагує шляхом ініціативної доповіді, підготовленої його юридичним департаментом. Важливо відзначити, що інститути ЄС виявляють зацікавленість у ефективному застосуванні принципу субсидіарності. Наприклад, у 2010 р. Європейський Парламент і Комісія ЄС уклали рамкову угоду про співпрацю з національними парламентами з метою сприяння використанню парламентами їх контрольних повноважень за дотриманням принципу субсидіарності [146].

У вересні 2012 р. Європейський Парламент ухвалив резолюцію із схожим предметом, де зазначив, що будь-які перешкоди, з якими зіштовхуються національні парламенти у виконанні своїх контрольних функцій щодо принципу субсидіарності, повинні бути розслідовані [120].

Таким чином, у процесі забезпечення інтересів та прийняття рішень виявляється, що в них залучені не лише держави, а й інші суб'єкти на різних рівнях. Залучення регіонів та інших суб'єктів до реалізації інтеграційних проєктів розширює межі процесу прийняття рішень, переміщуючи його з міждержавного на субнаціональний і транскордонний рівні. Характерно, що принцип субсидіарності, закріплений в Лісабонському договорі та розвинений у правозастосовній практиці, становить частину механізму стримувань наднаціональних органів, але водночас сприяє розвитку та зміцненню інтеграції. Лише за умови дотримання принципу субсидіарності можливе збереження національної ідентичності у інтеграційних процесах [67, с. 218].

Т. Шахматова зазначає, що майже кожен дослідник надає принципу субсидіарності певні додаткові характеристики в залежності від свого розуміння його сутності [112, с. 126]. Це спонукає Д. Синджанського зробити висновок про те, що майже одноголосна підтримка цього принципу у міжнародних відносинах пояснюється відсутністю чіткого визначення його значення. Це відкриває можливість для кожного інтерпретувати його по-своєму. Зазначений висновок може бути також застосований до внутрішніх відносин у державі [112, с. 126]. Своєю чергою, В. Кравченко підкреслює, що субсидіарність вимагає, щоб компетенція органів місцевого самоврядування формувалася обов'язково з місцевого рівня. За цим підходом, важливою є наявність достатньої широти повноважень та ресурсів для ефективного здійснення своїх функцій владними органами на місцях.

Н. Заєць розглядає принцип субсидіарності як невід'ємну складову обов'язку держави забезпечити органи, що надають послуги населенню, відповідними організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами. Це

має забезпечити обсяг та якість цих послуг у відповідності до загальнодержавних соціальних стандартів[56].

Принцип пропорційності отримав значно менше уваги в дослідженнях як українських, так і зарубіжних учених. Розкриття природи цього принципу в наукових розвідках зазвичай здійснюється через призму взаємодії між ЄС та його державами-членами.

На тлі сформованої теоретичної бази можна вже стверджувати, що принцип субсидіарності визначає розподіл компетенцій між ЄС та його державами-членами, забезпечуючи процес прийняття рішень на найближчому до громадян рівні та тільки в тому випадку, коли це необхідно для досягнення цілей, що вище за національний рівень. У контексті правовідносин між ЄС та Україною дослідження застосування принципу субсидіарності в національній правовій системі України може стати цінним внеском у правову доктрину. Розгляд застосування цього принципу в українському законодавстві дозволить визначити, якою мірою правова система України відповідає вимогам субсидіарності, а також як він може впливати на співпрацю та гармонізацію законодавства між двома сторонами. Як зазначає Н. В. Мішина, «для України принцип субсидіарності, на перший погляд, є відносно новим. Принаймні поняття «субсидіарність» поки що фігурує в поодиноких нормативних актах і тільки починає застосовуватися в нормопроектній діяльності, переважно стосовно органів публічної влади на місцях. Слід зазначити, що багато в чому така ситуація обумовлена закріпленням принципу субсидіарності у ч. 3 ст. 4 Європейської Хартії Місцевого Самоврядування, яка передбачає, що публічні повноваження, як правило, здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт із громадянином» [85]. Значення принципу субсидіарності для поточного етапу муніципальної реформи в Україні підкреслюється тим, що вже вдруге його намагаються внести до тексту Конституції. Перша спроба включити норму про принцип субсидіарності була здійснена в проекті закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого

самоврядування)», який подавався до Верховної Ради 26 червня 2014 р. Проте вже 7 липня 2014 р. цей законопроект було відкликано після внесення певних змін, і пізніше, 27 листопада 2014 р. Після цього, з невеликими корективами, вдруге був представлений проект закону, який передбачав включення до Конституції України словосполучення «принцип субсидіарності». Згодом, 15 липня 2015 р., подавався проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», який також містив означене визначення [97]. Одна з частин ст. 143 Конституції, відповідно до проекту, містила норму щодо розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування громад, районів, областей визначається законом на основі принципу субсидіарності. Поки що поняття «принцип субсидіарності» у контексті місцевого самоврядування не використовується в національному законодавстві, у т. ч. у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. Суттєвою є думка про те, що «викликає зауваження й те, як саме пропонується внести зміни про принцип субсидіарності до тексту Основного закону». Варто зауважити, що використання термінологічно складної та малозрозумілої для пересічної особи без юридичної освіти конструкції «принцип субсидіарності» може бути необґрунтованим. Основний закон має бути доступним для розуміння всім, включаючи тих, хто не є фахівцями в галузі правознавства. Для досягнення відповідності європейським муніципальним стандартам, немає необхідності уніфікувати термінологію на рівні Основного закону. Замість цього доцільно викласти зміст принципу субсидіарності так, щоб будь-яка людина без спеціальної освіти могла зрозуміти основи розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування громад, районів, областей [85]. Зрозуміло, що необхідність внесення змін і доповнень до Основного закону є актуальною, але головне полягає в тому, що проблеми з реалізацією положень Європейської Хартії Місцевого Самоврядування, включаючи принципи субсидіарності, повсюдності й фінансової самодостатності, не виникають через текст Конституції. Україна ратифікувала Європейську Хартію

Місцевого Самоврядування, що робить її частиною національного законодавства. Проблеми з практичною реалізацією її норм, включаючи принцип субсидіарності, в основному пов'язані з відсутністю або недостатнім рівнем політичної волі.

Також важливо відзначити, що українське суспільство поки що не повністю усвідомлює принцип субсидіарності на всіх рівнях: наднаціональному, національному та місцевому. Без повного його застосування практичне впровадження цього принципу залишатиметься обмеженим, хоча воно має бути системним. Наприклад, в змінах до Конституції пропонується визнання цього принципу на національному рівні, що є ініціативою українського органу влади, хоча його застосування в Україні є обов'язковим після ратифікації Європейської Хартії Місцевого Самоврядування [85].

Застосування принципу субсидіарності на різних рівнях поки що не оцінено в Україні повною мірою, а на місцевому рівні цей принцип майже не застосовується.

Хоча ще у 2004 році Б. В. Калиновський зазначав, що «враховуючи загальноєвропейський вибір України, концептуальні основи місцевої політики доцільно запроваджувати на принципах, апробованих у державах ЄС, а саме: субсидіарності, децентралізації, регіоналізму, стратегічного планування, партнерства. Безумовно, застосовувати їх потрібно на українському, національному ґрунті, одночасно адаптуючи законодавство до європейських правових стандартів» [60].

Продовжуючи дослідження взаємодії між Європейським Парламентом та парламентами держав-членів ЄС в законотворчому процесі, доцільно дослідити ще один ключовий принцип пропорційності. Принцип передбачає, що будь-яке обмеження прав та свобод осіб має бути обґрунтоване і відповідати зазначеним цілям. У рамках взаємодії з ЄС аналіз принципу пропорційності підводить до розуміння досягнення балансу між забезпеченням цілей співпраці та збереженням прав та свобод громадян.

Дослідження дозволяє виявити практичні аспекти його впровадження. Це дозволить зрозуміти як принцип пропорційності впливає на процес гармонізації законів, а також на створення спільних механізмів взаємодії та рішень.

Принцип пропорційності є загальним принципом права, необхідним для забезпечення верховенства права. Він визначає межу між поставленою метою та засобами її досягнення. Цей принцип є невід'ємною складовою правової системи і забезпечує реалізацію верховенства права, тому дослідження дії цього принципу в праві ЄС дозволяє виявити його сутність, на відмінну від питань обмеження прав людини [39, с. 184].

Принцип пропорційності традиційно використовувався для забезпечення балансу між публічним і приватним інтересами, зокрема в контексті обмеження прав людини. Його суть полягає в тому, щоб держава обмежувала права людини лише у випадках дійсної необхідності і лише у такому обсязі, який відповідає досягненню зазначеної мети. Нові виклики, що виникають у зв'язку з глобалізацією, технологічними змінами та соціальними перетвореннями, потребують адаптації механізмів захисту до нових реалій [23, с. 249]. У праві ЄС принцип пропорційності набув нового значення [88, с. 15]. Він використовується для визначення співвідношення між компетенцією ЄС, як наднаціонального утворення з повноваженнями, отриманими від його держав-членів, та самими цими державами. Спочатку цей принцип був введений у правову систему Судом ЄС, а згодом був внесений до установчих договорів [39, с. 184].

Згідно з пунктом 4 ст. 5 ДЄС дії ЄС повинні бути обмежені тим, що є необхідним для досягнення мети, визначеної Договорами, та не можуть перевищувати цей обсяг [46]. Принцип пропорційності передбачає, що заходи та рішення ЄС мають бути своєчасними й належними, спрямованими на досягнення мети ЄС. При цьому негативні наслідки не можуть перевищувати міру, необхідну для досягнення поставленої мети. Такий підхід забезпечує відповідність обраних заходів засобам, що використовуються для досягнення

цілей, тобто засоби не повинні бути надмірними. При виборі методів досягнення мети важливо дотримуватися принципу поступовості, переходячи від більш м'яких до більш жорстких заходів.

Формування та застосування так званих домислюваних повноважень мали важливе значення для впровадження принципів субсидіарності та пропорційності. Згідно зі ст. 352 ДФЄС якщо Договори не передбачають необхідних повноважень для дій ЄС в рамках визначених політик та цілей, Рада ЄС, діючи одностайно за пропозицією Комісії ЄС та після згоди Європейського Парламенту, приймає відповідні заходи [47]. Цим закріплюється інститут імпліцитних повноважень, що дозволяє ЄС діяти в рамках визначених політик і цілей навіть у випадках, коли повноваження не передбачені безпосередньо [39, с. 185]. Так, у змісті принципу пропорційності можна виокремити ще взаємопов'язані компоненти. Так, принцип відповідності полягає в тому, що закони ЄС мають відповідати за своїми цілями та природою сфері, в якій здійснюється правове регулювання. Це означає, що вони повинні бути адаптовані до конкретних умов та особливостей регульованого об'єкту. Принцип необхідності передбачає, що закони мають бути прийняті лише в тих випадках, коли це необхідно для досягнення цілей, закріплених в установчих договорах ЄС. Це означає, що регулювання повинно бути обмеженим і не виходити за межі того, що потрібно для досягнення цих цілей. Дії, передбачені законами ЄС, повинні бути спрямовані на досягнення цілей, уникаючи зайвого регулювання. Це означає, що заходи, запропоновані або вжиті, повинні бути належним чином збалансованими та не перевищувати того, що є необхідним для досягнення цілей [96].

Процеси європейської інтеграції сприяли зближенню сім'ї загального права та романо-германської правової сім'ї в єдину глобалізовану систему. Це стало можливим завдяки гармонізації джерел права, яка полягала не лише в розширенні сфери застосування судового прецеденту та кодифікованого

законодавства у відповідних системах, а й відведенні в ній особливого місця загальним принципам права.

У правовій системі України принцип пропорційності прямо не встановлений, але його ідеї закладені в основі конституційного ладу. Це підтверджується практикою Конституційного Суду України та окремими положеннями законодавства. Сьогодні принцип пропорційності виступає не лише засобом забезпечення справедливого балансу між вимогами захисту загального інтересу та необхідністю забезпечення фундаментальних прав особи, а й використовується для регулювання повноважень різних органів державної влади та їх збалансування, для запобігання зловживанню дискреційними повноваженнями та встановлення меж свободи розсуду [39].

3.2 Правова комунікація між парламентом ЄС та національними парламентами

У сучасному світі зміни в політичних та економічних реаліях спонукають розглядати ЄС як складну та багаторівневу систему взаємодії, де парламенти держав-членів та Європейський Парламент відіграють ключові ролі в законодавчому процесі. Попередні дослідження дозволили виявити природу парламентаризму в ЄС, розкрити особливості повноважень Європейського Парламенту, що створило необхідну платформу для подальшого розуміння динаміки правової комунікації між ЄС та національними парламентами. Процеси гармонізації законодавства, координації політичних траєкторій та вирішення спільних питань на наднаціональному рівні неможливі без належної співпраці та взаємодії між різними парламентськими органами. Правова комунікація між парламентом ЄС та національними парламентами стає важливим аспектом цього процесу, забезпечуючи ефективний обмін інформацією, координацію дій та взаємне врахування національних інтересів. Актуальність дослідження полягає в тому, що підвищення якості та ефективності правової комунікації між цими двома рівнями парламентської влади сприятиме реалізації європейських стратегій та

політик, зберігаючи при цьому різноманітність національних підходів. Це дослідження виявляє інституційні та практичні аспекти взаємодії між Європейським Парламентом та національними парламентами ЄС в контексті правової комунікації. Подальше розуміння механізмів та ефективності такої взаємодії може вплинути на сприйняття та імплементацію європейських рішень на національному рівні та сприяти зміцненню ролі національних парламентів у цьому процесі. Враховуючи майбутні перспективи членства України в ЄС, це також відкриває можливості для аналізу, як правова комунікація може вплинути на взаємозв'язок між європейською інтеграцією та національним законодавством. Враховуючи попередні дослідження «європейського парламентаризму» та інституційних аспектів взаємодії, а також з огляду на національні інтереси та майбутні перспективи, перед нами стоїть завдання дослідити конкретні механізми, які визначають процес міжпарламентського діалогу. Це означає вивчення інструментів обміну інформацією, форм залучення національних парламентів до законотворчого процесу, а також перевірку ступеня впливу правової комунікації на формування рішень та політик ЄС.

Традиційно прийнято вважати, що з'ясування загальної парадигми простору ЄС визначає концепція багаторівневого управління [150]. Прийняття рішень в контексті ЄС відбувається у спільній компетенції акторів різних рівнів. Це надає національним парламентам доступ до багатопланової структури для здійснення впливу на політичний процес в спільноті, але водночас з погляду багаторівневого управління цей підхід не відхиляє факт, що ключова роль у ЄС все ж таки належить Європейській Раді, до складу якої входять голови держав та урядів, і Раді ЄС, в якій засідають національні міністри. Іншими словами, не дивлячись на парадоксальність ситуації, ці посадові особи, що обіймають ключові посади на національному рівні, зберігають за собою вплив. Крім того, варто звернути увагу на точку зору, згідно з якою, внаслідок структурування європейської багаторівневої системи виграли більше бюрократи та лобісти різних напрямків, а не національні

парламентарії. Варто зазначити, що для національно-правової системи держав-членів передбачена адаптація національних норм до права ЄС. Національні парламенти, на відміну від власних урядів, не беруть участь у прийнятті законів ЄС. Характерно, що під впливом інтеграції взаємовідносини між національними парламентами та їх власними урядами відчутно змінюються. На думку численних авторів, це призводить до маргіналізації національних представницьких органів [121].

Позиція національних парламентів суттєво змінилася з часу початку європейської інтеграції. Поворотним моментом в цьому контексті можна вважати перші прямі вибори до Європейського Парламенту в 1979 році. Вони розірвали зв'язок між національними парламентами та наднаціональними інституціями, який був покладений раніше, коли Парламентська Асамблея Європейських Співтовариств формувалася з делегацій від національних парламентів. Створення ЄС призвело до формування нових інституційних структур та процесів прийняття рішень, які вийшли за рамки правил функціонування парламентаризму на національному рівні. Сталася заміна законодавчої компетенції національних парламентів на користь наднаціональних інститутів, що стало головною причиною депарламентаризації [136]. Важливо зазначити, що рішення в національних межах все ж мають бути ухвалені національними законодавцями. Таку правову позицію підтримали багато конституційних судів держав-членів спільноти, зокрема Республіки Польща, Чеської Республіки, Королівства Іспанії та Федеративної Республіки Німеччини. Не дарма таку велику увагу приділено рішенням Конституційного суду Федеративної Республіки Німеччини від 30 червня 2009 р. щодо сумісності Лісабонського договору з основним законом держави. На думку Конституційного Суду, при внесенні подальших змін до Лісабонського Договору Бундестаг та Бундесрат повинні будуть давати на це свою згоду, навіть якщо це буде виключно формальне погодження [138]. Згода їх є обов'язковою навіть у випадку, якщо ЄС, наприклад, вирішить розширити свої повноваження на сферу кримінального

законодавства. Згода лише одного уряду для цього, на думку Конституційного Суду, буде недостатньою.

Якщо подивитись під іншим кутом, то процес депарламентаризації, помітно посилив позиції національних парламентів у політичній системі ЄС і надав їм нові права [178]. У даному випадку фокус направлений на право отримувати інформацію безпосередньо від європейських інституцій, а не лише від власних урядів, на право заперечувати європейські акти під час контролю за дотриманням принципу субсидіарності, на участь національних парламентів у спрощених процедурах внесення змін до основоположних договорів. Можна також привести приклад ролі, яку відіграють національні парламенти згідно із ст. 48 ДЄС [46]. Якщо Європейська Рада згідно з погодженням з Європейським Парламентом вирішить змінити правила голосування за базовими правовими актами в певній сфері інтеграційної політики або перейти зі спеціальної законодавчої процедури на звичайну процедуру, вона повинна буде сповістити про свої наміри національним парламентам. Якщо будь-який національний парламент висловить своє заперечення протягом шести місяців після цього, відповідне рішення не приймається. Схоже право вето призначене для запобігання зловживанням з боку голів держав та урядів, які могли б використовувати цю статтю для продовження договірних реформ, уникнувши їх національної ратифікації.

Достатньо корисним для України є те, що національні парламенти повинні бути сповіщені про заявки третіх країн на вступ до ЄС та пропозиції Комісії ЄС, засновані на ст. 352 ДФЄС, коли виникає потреба в європейській ініціативі в тій сфері, де ЄС не має спеціально обумовлених повноважень [47]. Деякі аспекти цих змін також формально визначають право на участь у міжпарламентській співпраці із залученням Європейського Парламенту. Інновації, які були запроваджені Лісабонським договором, надали можливість національним парламентам успішно протистояти відзначеним негативним тенденціям та сприяти подоланню демократичного дефіциту в ЄС, зокрема на національному та наднаціональному рівні.

Повертаючись до Маастрихтського договору, необхідно зазначити, що національні парламенти держав ЄС стали реагувати на відоме зменшення своїх традиційних повноважень внаслідок розвитку інтеграційного процесу [203]. Для координації відповідних парламентських робіт утворились комітети з європейських справ і, в цілому, почало приділятися більше уваги європейським питанням. У державах парламентського типу прем'єр-міністр, який очолює національну делегацію на засіданнях Європейської Ради, може втратити свій пост через застосування національним парламентом інструмента недовіри. Але в окремих державах ЄС існують винятки з цього загального правила. Наприклад, у Республіці Кіпр, де діє президентська система, посада прем'єр-міністра відсутня, а президент не несе відповідальності перед національним парламентом. У Французькій Республіці, де діє напівпрезидентська політична система, існує посада прем'єр-міністра, але на засіданнях Європейської Ради країну також представляє президент, який не зобов'язаний звітувати перед парламентом. Цілком логічно постає питання про те, хто має очолити національну делегацію на засіданнях в ЄС: президент чи прем'єр-міністр? Це іноді стає об'єктом суперечок або навіть відкритого конфлікту в деяких країнах. Наприклад, президент Румунії Т. Бесеску відмовився надати прем'єр-міністру В. Понті мандат на участь у сесії Європейської Ради у Брюсселі 26–27 червня 2014 р., на якій відбулася церемонія підписання угод про асоціацію Республіки Молдови, України та Грузії з ЄС. У відповідь прем'єр-міністр звернувся з запитом до національного Конституційного Суду щодо конституційності рішення президента. Зрозуміло, що національні парламенти мають надати додаткову легітимність європейському управлінню, контролюючи дії національних урядів у рамках Європейської Ради там, де це передбачено національними рамками, оскільки на відміну від Комісії ЄС, яка як орган виконавчої влади на європейському рівні знаходиться під контролем Європейського Парламенту, відповідний національний контроль здійснюється двома основними способами [139].

У деяких державах-членах спільноти парламентарії з певних питань зосереджують свою увагу на позиції власного уряду в Раді ЄС. При цьому парламент може видати мандат або затвердити цю позицію навіть до того як відповідний міністр почне переговори на європейському рівні. Роль та ступінь залучення парламентів до такої роботи можуть бути різними, в залежності від того, чи має такий мандат обов'язковий характер і чи здійснюється такий контроль до (*ex ante*) чи після (*ex post*) засідань. Інші національні парламенти більше зосереджені на європейському законодавстві та відповідних документах. Вони отримують додаткову інформацію від власних урядів та інших джерел і приймають відповідні резолюції. У багатьох випадках поєднуються елементи обох підходів. Згідно з Протоколом 1 до Лісабонського договору, інформація призначена для них, включає консультативні документи Комісії ЄС, зелені, білі книги та повідомлення, щорічну законодавчу програму, проекти законодавчих актів, а саме: пропозиції Комісії ЄС, ініціативи групи держав-членів, ініціативи Європейського Парламенту, запити Суду ЄС, рекомендації Європейського центрального банку та запити Європейського інвестиційного банку, спрямовані на прийняття законодавчих актів, а також порядок денний та результати засідань, ініціативи та щорічні звіти Рахункової палати [132]. Національні парламенти спільно з Європейським Парламентом також мають свою вебсторінку в мережі *IPEX* для взаємного обміну інформацією з питань, пов'язаних з ЄС [157]. Але варто враховувати, що, отримуючи таку інформацію, національні парламенти не приєднуються безпосередньо до законодавчого процесу та європейських переговорів.

При отриманні інформації щодо законодавчих пропозицій, які мають стати юридичними актами ЄС, національні парламенти наділені правом відстежувати та оцінювати дотримання в них принципу субсидіарності в тих сферах, які не належать до виключної компетенції ЄС. До сфери виключної компетенції відносяться: митна політика; встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку, грошово-кредитна

політика держав-членів, які перейшли на євро, збереження морських біоресурсів, на які поширюється дія загальної рибальської політики, загальна торговельна політика та за деяких умов укладення міжнародних угод. Згідно з ст. 5.3 ДЄС прийняття європейських заходів вважається доцільним лише у випадку, коли цілі запропонованої дії не можуть бути належним чином досягнуті самими національними державами [46]. Національним парламентам надається два місяця, щоб надіслати обґрунтовану думку інституціям спільноти з поясненням того, чому певний законопроект, на їхній погляд, не відповідає принципу субсидіарності. Думки кожного з 15 однопалатних парламентів зараховуються як два голоси, а думки кожної з 13 двопалатних парламентів - як один голос. Йдеться в даному випадку про «систему раннього попередження». Вона передбачена в Лісабонському договорі, а її початкова версія з'явилася в договорі про європейську конституцію, який не пройшов ратифікацію у 2005 році [186].

У випадку коли на користь такого аргументованого висновку зібрано не менше однієї третини всіх голосів національних парламентів, Комісія ЄС повинна переглянути свою пропозицію та пояснити, чому вона має на меті наполягати на ній, змінити її або відмовитися від неї - «жовта картка». Щодо пропозицій, які повинні спільно прийматися Радою ЄС та Європейським Парламентом, також застосовується «червона картка», якщо проти них висловиться більшість національних парламентів або палат національних парламентів. Рада ЄС, діючи більшістю 55% своїх членів, або парламент, діючи більшістю поданих голосів, можуть у такому випадку проголосувати проти подальшого розгляду законопроекту, якщо Комісія ЄС буде відстоювати його просування. Такі самі процедури застосовуються і щодо законодавчих ініціатив, що виходять від групи держав-членів, Європейського Парламенту та Європейського інвестиційного банку. Після прийняття нормативно-правового акту національні парламенти можуть вимагати розгляду попереднього порушення принципу субсидіарності в Суді ЄС. Згідно з ст. 8 другого протоколу до Лісабонського договору держави-члени

виступають з такими позовами самостійно або передають їх згідно з національним правопорядком від імені свого парламенту [144].

Науковий інтерес викликає той факт, що від початку дії Лісабонського договору і до сьогоднішнього дня процедура «жовтої картки» фактично була запущена двічі, а інші вказані можливості наразі не використовувалися. У зв'язку з законодавчою пропозицією про право на страйк Комісія ЄС намагалася відповісти на звинувачення у тому, що на єдиному внутрішньому ринку економічним свободам зазвичай віддається перевага перед такими фундаментальними свободами, як право на страйк [143]. Вона запропонувала механізм вирішення спорів у випадках транскордонного характеру. Але проти її пропозиції висловились дванадцять національних парламентів. Вони вважали, що відповідні питання повинні вирішуватися на національному рівні. Комісія ЄС у кінцевому підсумку відмовилася від своєї пропозиції але уточнила, що зробила це через політичні розбіжності в Раді ЄС з приводу цього питання, а не безпосередньо через «жовту картку», яку подали національні парламенти.

Другий випадок стосувався пропозиції щодо європейського офісу громадського обвинувача. Проти створення нової організації для розслідування справ про викрадення коштів з бюджету ЄС було подано вісімнадцять голосів. У цьому випадку Комісія ЄС вирішила не відмовлятися від запропонованого законопроекту, доля якого була передана до Ради ЄС та Європейського Парламенту. Хоча впровадження процедури раннього попередження також розширює компетенцію національних парламентів у справах ЄС, тут також є місце для нігілізму. Таким чином, ігнорується сполучення виконавчої та законодавчої гілок влади в парламентських демократіях. Уряди, які мають парламентську більшість, часто домінують над національними парламентами. Характерно, що закони можуть бути прийняті навіть всупереч позиції національних парламентів. Комісія ЄС не зобов'язана вносити зміни до своїх пропозицій щодо законопроектів. Національні парламенти не залучаються до формулювання акту, вони не можуть

запропонувати до нього власні пропозиції. Варто звернути увагу на суттєве уточнення вчених М. Залевської та О. Гстрейна, які наголошували, що «введення механізму раннього попередження слід розглядати, скоріше, як символічний жест до національних законодавців та як питання демократичної легітимації в ЄС. Але цей механізм позбавлений обов'язкової правової сили, яка б забезпечила пряме залучення національних парламентів до законодавчого процесу в ЄС» [206]. Обов'язково треба зазначити, що набуття та реалізація компетенції ЄС регулюються такими принципами: субсидіарності та пропорційності. Згодом можуть виникнути пропозиції щодо передачі контролю за дотриманням усіх принципів національним парламентам, хоча і тут існує ризик їхнього безпосереднього втручання у сферу законотворчості спільноти. Слід відзначити, що в доповіді Палати Лордів Парламенту Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії є пряма рекомендація розширити дію «системи раннього попередження» на контроль за дотриманням принципу пропорційності [192].

У даний час національні парламенти більше схиляються до концепції суверенітету, і багато з їх аргументів виходять за межі вимог, встановлених другим протоколом до Лісабонського договору щодо застосування принципів субсидіарності та пропорційності, а також згідно з ст. 5 ДЄС щодо принципу субсидіарності [46]. Однак єдиного підходу до контролю за дотриманням принципу пропорційності в ЄС наразі не існує. У більшості національних парламентів критерій пропорційності розглядають як частину контрольної перевірки дотримання субсидіарності, і вони мають труднощі з їх чітким розмежуванням. Отже, можна зробити висновок, що положення Лісабонського договору відкрили нові можливості для контролю за європейським законодавчим процесом з боку національних парламентів, які наразі використовуються обмежено. Характерно, що це спрямовує увагу на з'ясування негативних аспектів міжпарламентської комунікації. Відповідно, фокус дослідження проблематики спрямований на проблеми, що виникають у процесі комунікації, зокрема на недостатню прозорість, відсутність уваги до

думки національних парламентів, відсутність впливу та неоднаковий ступінь залученості національних парламентів. Саме тому ретельне дослідження цих аспектів дозволяє нам краще зрозуміти проблематику та запропонувати рекомендації щодо покращення правової комунікації між парламентами для більш ефективного та гармонійного законодавчого процесу ЄС. Міжпарламентська взаємодія стоїть у центрі законодавчого каркасу ЄС і тому науковий інтерес зосереджується на відсутності належної уваги до думок національних парламентів. Це питання набуває актуальності на тлі безпрецедентного явища в практиці ЄС, а саме використання ст. 50 ДЄС [46]. Події, пов'язані з брегзитом, актуалізують дослідження. Міжпарламентський діалог відіграв важливу роль у переговорному процесі щодо виходу Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з ЄС. Європейський Парламент наполягав на продовженні перехідного періоду, що дозволило Сполученому Королівству Великої Британії та Північної Ірландії користуватись усіма преференціями держави-члена ЄС. Схвалення відповідної угоди законодавчим інститутом ЄС стало важливим кроком у цьому напрямку. Були створенні спеціалізовані комітети та робочі групи. Двосторонні угоди дозволили уникнути введення мит та інших обмежень на товари, що переміщуються між кордонами, а також сприяли взаємному визнанню стандартів у певних секторах. Також держава мала можливість брати участь у виборах до Європейського Парламенту під час перехідного періоду. Проте після офіційного виходу зі складу ЄС, місця в Європейському Парламенті були скорочені. Виходячи з цього досвіду, країни ЄС намагаються врахувати можливі наслідки виходу сильної країни з їхнього складу, щоб уникнути настання кризових ситуацій. Саме тому і докладають багато зусиль на такий вид комунікації [31].

Схожу практику застосування ст. 50 ДЄС здатне було викликати рішення Конституційного Трибуналу Республіки Польщі, в якому зазначалось, що деякі статті ДЄС є неконституційними [46]. Це викликало різко негативну реакцію політичних інститутів ЄС, які наголошували, що всі

рішення ЄС є обов'язковими для виконання в усіх країнах-членах, зокрема національними судовими органами. Законодавство ЄС має пріоритет над національним законом, як це передбачено угодами ЄС, підписаними всіма державами-членами. Варто зазначити, що напруга в правовідносинах між політичними інститутами та Республікою Польща виникла через спірні реформи внутрішньої системи правосуддя, які запроваджені урядом. Ці реформи загрожують принципам верховенства права та незалежності судової системи, що є основоположними принципами ЄС. Характерно, що судова реформа є однією з проблемних сфер яка, на думку експертів, призводить до зниження стандартів незалежності суддів та може допустити вплив виконавчої влади на судову систему. З огляду на це, Європейський Парламент вважає, що такі дії порушують основні принципи демократії та правової держави, які є важливими для членства в ЄС. Варто наголосити, що це не єдиний спір між Республікою Польща та політичними інститутами союзу. Показовою є справа (*Case C-401/19 – Poland v Parliament and Council*) [128], яка зосереджена на обґрунтованості ст. 17 Директиви про авторське право в єдиному цифровому ринку (*CDSMD*) [140]. Це рішення знаменує собою кульмінацію бурхливої суперечки у сфері авторського права з потенційними наслідками для майбутнього регулювання. Відповідний процес був насичений суперечками і активно лобювався з усіх боків. Дебати супроводжувалися протестами громадянського суспільства, опозицією з боку неурядових організацій, що захищають цифрові права та інтернет-діячів, а також численними експертними заявами дослідників.

Незважаючи на природу прийняття рішень в ЄС, не можна ігнорувати той факт, що вони імплементуються на національному рівні і наслідки їх застосування сильно впливають на національну політику, зокрема у сфері оподаткування та розподілу національних бюджетів. Визнання цього факту вимагає, щоб національні парламенти тісніше контактували з наднаціональними інституціями.

На даному етапі дослідження варто додати інформацію щодо консультативного форуму, що забезпечує співпрацю національних парламентів з Європейським парламентом. Він являє собою конференцію парламентських комітетів з питань Європейського Союзу (*Conference of Parliamentary Committees for EU Affairs*). У рамках цієї конференції парламентарії країн ЄС зустрічаються двічі на рік для обміну досвідом у питаннях парламентського контролю та для сприяння змінам, які передбачені договірною базою інтеграції. Інші форми міжпарламентського співробітництва в ЄС включають Конференцію спікерів парламентів ЄС, Конференцію з питань загальної зовнішньої політики та політики безпеки та Конференцію з питань економічного та фінансового управління. Остання почала свою роботу у жовтні 2013 року. Її створення передбачено міжурядовим Договором про стабільність, координацію та управління в економічному союзі, документ, який був підписаний у березні 2012 року 25 державами ЄС та ратифікований ними до 1 квітня 2014 року [197].

Отже, нові договірні положення надають національним парламентам можливість відігравати більш активну роль в ЄС. Однак загальна ситуація залишається незмінною. Система раннього попередження щодо порушення принципу субсидіарності, політичний діалог з Комісією ЄС та різні форми міжпарламентського співробітництва самі по собі не призведуть до того, що національні парламенти будуть безпосередньо залучатися до прийняття рішень. Однак вони отримали більш надійні інструменти, які допомагають їм контролювати дії та політику власних урядів у ЄС і впливати на інституції. Проте майбутнє національних парламентів у політико-правовій системі ЄС в кінцевому підсумку буде залежати не тільки від їхньої наполегливості у використанні нових інструментів, але й від того, як загалом розвиватиметься ця система.

Як зазначає А. Сіган, «процес європейської інтеграції призвів до обмеження ролі національних парламентів у межах ЄС. Це призвело до явища, яке називається «депарламентаризація», яке, в свою чергу, означає, що

національні парламенти стали менш центральними та впливовими у процесах прийняття рішень в ЄС. Лісабонський договір спрямований на поліпшення участі національних парламентів у процесах прийняття рішень ЄС і закріплення такого принципу як субсидіарність. Актуальним стало вирішення проблем, пов'язаних з обмеженою роллю національних парламентів у ЄС та недостатньою легітимністю європейської законодавчої діяльності серед громадян. Саме Протоколи 1 і 2 до Лісабонського договору сприяють горизонтальному політичному діалогу між національними парламентами в контексті моніторингу субсидіарності. Однак досвід останнього десятиріччя показує, що цей підхід не дав ефективного покращення легітимності законодавства чи ефективно не забезпечив депарламентаризації. Аргумент, висунутий у тексті, полягає в тому, що незважаючи на те що Лісабонський договір надав національним парламентам певні привілеї, вони так і не були по-справжньому «сформовані» як впливовий колективний блок акторів у структурі ЄС. Це означає, що незважаючи на спроби більше залучити національні парламенти до прийняття рішень ЄС, їхній вплив та демократичні практики залишаються обмеженими, а зсув до європейської інтеграції сприяв їхньому відокремленню від центральної ролі» [137].

Європейська інтеграція використовує багаторівневу систему управління, що створила спільну політичну та законодавчу програму, яку держави-члени зобов'язані впроваджувати. За допомогою послідовних Договорів законодавчі повноваження поступово передавалися Раді ЄС та Європейському Парламенту за рахунок національних інституцій та акторів. Особливою проблемою є відсутність прямої участі національних парламентів у прийнятті рішень разом з обмеженим та часто неефективним національним обліком діяльності виконавчої влади в справах ЄС, що визнано основною причиною демократичного дефіциту в законодавчому процесі ЄС. Це відокремлення національних парламентів від процесу інтеграції частіше називається «депарламентаризацією» ЄС, і тому національні парламенти було визнано «жертвами» інтеграції ЄС [137].

Дослідження взаємодії між Європейським Парламентом та національними парламентами в контексті правової комунікації отримує ще більшу актуальність, якщо врахувати судову практику. Цей процес відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання європейських стандартів та норм у національному законодавстві, а також у вирішенні суперечностей між законами та інтересами. Судова практика може виявити ключові аспекти та виклики, пов'язані зі збереженням балансу між національними інтересами та загальними цілями спільноти. Правовий аналіз рішень, пов'язаних із суперечностями між національним законодавством та нормами ЄС, дозволяє зрозуміти, як вирішуються конфлікти на різних рівнях законотворчої влади. Це може допомогти ідентифікувати принципи, які допомагають вирішувати такі суперечності. У рішенні по справі «*ex parte British American Tobacco*» Суд ЄС розглядає необхідність застосування ст. 5 ДФЄС [124]. С. Везерілл описав це рішення як «посібник» для гармонізації законодавства про належне застосування принципу субсидіарності. Рішення Суду ЄС у даній справі прагне визначити межі компетентності ЄС для регулювання внутрішнього ринку, і Суд ЄС заявив, що ЄС не має виключної компетенції регулювати всю економічну діяльність на внутрішньому ринку згідно зі ст. 5 (3) ДФЄС [200]. Таким чином, компетенції ЄС обмежені лише в усуненні торговельних та інших бар'єрів і запобіганні спотворенню конкуренції на внутрішньому ринку. Однак, як відзначив Д. Вайатт, коли Комісія ЄС пропонує законодавство з означеною ціллю, дуже важко національним парламентам спростувати мотиви інституту [205]. Такий підхід до потреби в законодавчих діях ЄС, який висловив Суд ЄС у рішенні справи «*British American Tobacco*», подальше підтверджено у рішенні по справі «*Vodafone*» [160 ; 159]. У цій справі було поставлено питання, зокрема, про те, чи порушує принцип субсидіарності та пропорційності регламент ЄС, який встановлює стандартні тарифи роумінгу для користувачів мобільних телефонів в усьому ЄС [183]. Суть питання полягала в тому, як можна визначити, що заходи є необхідними для досягнення ефективного функціонування внутрішнього ринку, і що різні ціни

в різних державах-членах не є просто питанням відмінностей між національними правилами, що регулюють операторів мобільних телефонів. Основним аргументом на користь законодавчих дій ЄС була наявність справжнього міжнародного елемента, який без законодавства ЄС може призвести до руйнування торгівлі та конкуренції. Суд ЄС вирішив, що обсяг законодавства є пропорційним для захисту споживачів від високих витрат на роумінг. З позицій субсидіарності Суд ЄС виправдовував законодавчі дії ЄС на підставі наявності справжнього внутрішнього ринку в послугах роумінгу, який може бути регульований тільки шляхом гармонізуючого законодавства. Характерно, що Комісія ЄС висловила думку, що національне законодавство держав-членів неминуче буде різноманітним як за змістом, так і за формою, і підсилить поділ ринків. Загалом, регульований ринок складається з двох взаємопов'язаних частин: оптового ринку та ринку прямого, роздрібного споживання, які закономірно потребують відповідного законодавства ЄС. В обох ринках Суд ЄС вирішив, що присутні значні міжнародні активності, і вони взаємозалежні один від одного. Таким чином, це обумовлює формування єдиного спільного підходу та загального законодавства ЄС, яке гарантує оптимальне функціонування внутрішнього ринку.

Зазначені кейси вказують, що принцип субсидіарності повинен підлягати судовому перегляду. Судові рішення, такі як у справі «*Vodafone*», демонструють, що в контексті звичайної законодавчої процедури принцип субсидіарності створює регуляторні очікування як серед держав-членів, так і серед недержавних акторів щодо того, на якому рівні управління буде проводитися законодавство. Це рішення нарешті впливає на участь та процедурні повноваження національних парламентів. Рішення у справі «*Vodafone*» підтверджує те рішення, що було прийнято раніше Комісією ЄС в рамках «*Impact Assessment*» і обґрунтовувало потребу у гармонізації законодавства. Як аргументував Д. Вайатт, дуже важко спростувати певні рішення на завершальному етапі законодавчого процесу за допомогою судового розгляду. Всі ці явища безсумнівно вплинули на Суд ЄС у справі

«Vodafone» та інших справах, коли виникала потреба приймати рішення про застосування принципу субсидіарності. Здається, це підтверджує думку, що нагляд за принципом субсидіарності, можливо, найкорисніший на етапі попереднього рішення у процесі створення закону і повинен відбуватися через ефективний політичний контроль національними парламентами, які, хоча й обмежено, але можуть впливати на інституції ЄС.

А. Сіган сформував таку заключну думку щодо даної проблематики: «повноваження, надані Лісабонським договором та протоколами 1 та 2 надали національним парламентам покращену можливість для участі у законодавчому процесі ЄС. Принцип субсидіарності залишається важливим елементом, який було покладено на національні парламенти, але, як показує доказова база, вплив механізму раннього попередження є обмеженим, і немає перспективи, що у майбутньому буде досягнуте суттєве поліпшення показників цього механізму. Трансформація нормативно правової бази союзу може зменшити інформаційну асиметрію між національними парламентами та їхніми урядами і поліпшити здатність національних парламентів грати більш активну роль у прийнятті рішень ЄС. Це значною мірою пов'язано з відсутністю згуртованої горизонтальної координації та консенсусу серед національних парламентів щодо принципу субсидіарності. З огляду на майбутнє, збільшення використання політичного діалогу може сприяти національним парламентам, але ця взаємодія виходить за межі Протоколу 2 та механізму раннього попередження і дозволяє лише використовувати так звану «м'яку силу». Якщо національні парламенти прагнуть зайняти більш «центральне» місце та мати більший вплив на законодавчий процес ЄС, це, ймовірно, буде вимагати подальших реформ, які зможуть надати їм додаткові привілеї, але такий розвиток видається малоімовірним» [137].

3.3 Міжнародно-правове співробітництво парламенту ЄС в контексті зовнішньої диференційованої інтеграції

Правова взаємодія парламентських установ дозволяє розглянути основні механізми впливу, а також проаналізувати наслідки цієї взаємодії для формування законодавства в ЄС та за його межами. Подальша інтеграція між третіми країнами та ЄС в сфері законодавства має свої витoki у мінливому світовому порядку. Глобальні виклики вимагають спільних підходів та координації дій для забезпечення стабільності та безпеки. Один із ключових способів впливу третіх країн полягає у встановленні торговельних та економічних відносин з ЄС. У цьому контексті переговори щодо торговельних угод та економічного партнерства можуть включати не лише зазначені аспекти, а й норми та стандарти, які потрібно враховувати при здійсненні економічних відносин. Треті країни можуть сприяти впровадженню своїх норм та стандартів, що спричиняє конвергенцію законодавства ЄС з іншими правовими системами, тому варто зазначити, що ЄС виступає так само зацікавленою стороною у встановленні правовідносин із третіми країнами, особливо із сусідами [2, с. 83]. Це може включати обмін досвідом, ресурсами та експертизою, а також спільне вирішення проблем, які мають міжнародний вимір. Важливим аспектом є також представництво інших країн у контексті правової співпраці з різними комітетами та групами Європейського Парламенту, де вони можуть представляти свої інтереси, висувати пропозиції та спільно допомагати визначати напрямки розвитку законодавства. Науковий інтерес зосереджений на правовому аналізі практичних прикладів співпраці з Європейським Парламентом та їхнього впливу на процеси формування законодавства. Ми розглянемо важливі аспекти співпраці, з'ясуємо, які механізми використовуються для забезпечення взаємодії, та проаналізуємо наслідки цієї взаємодії для розвитку європейського правового простору та глобальної спільноти. Необхідно також з'ясувати можливі виклики та обмеження, пов'язані з впливом третіх країн на законодавчі процеси ЄС. Відповідно це може включати питання національних інтересів, конфліктів нормативних систем, а також важливість збереження незалежності європейських рішень та уникнення впливу, який може порушити принципи

демократії та європейської інтеграції. Даний аспект проблематики є актуальним та водночас складним. Це відображає глибокі зміни у міжнародних відносинах та динаміку співпраці між різними державами. Вирішення цієї проблематики може розкрити різноманітні аспекти впливу, співпраці та виклики, з якими стикається ЄС, формуючи законодавчу базу в умовах постійних змін. У контексті розгляду ролі взаємодії з Європейським Парламентом та її впливу на формування законодавства, особливо важливим є аспект відносин між ЄС та Україною. Україна-кандидат на вступ в ЄС має значущий вплив на розвиток європейської політики та правового простору через свою активну співпрацю та участь у діалогах з інституціями ЄС. Одним із ключових аспектів є Угода про асоціацію між ЄС та Україною. Ця угода не лише сприяє економічній інтеграції, а й передбачає співпрацю у сферах політики, правосуддя, прав людини та реформ. Через активну участь українських представників у спільних комітетах, робочих групах та діалогах з ЄС, Україна може впливати на формування норм та стандартів, які відображають її національні потреби та цінності [152, р. 377]. Варто зазначити, що Україна виступає активним учасником ініціатив щодо регіональної безпеки, спільної боротьби з корупцією, кліматичних змін та енергетичної ефективності. Ці питання стають предметом спільних діалогів та обміну досвідом між Україною й ЄС, що сприяє гармонізації законодавства та впровадженню сучасних стандартів. Окрім того, досвід України у реформуванні правової системи, вдосконаленні антикорупційних заходів та забезпеченні прав людини може впливати на розвиток європейського правового простору. Стрімкий розвиток України в цих напрямках може слугувати прикладом для інших держав та стимулювати обмін досвідом у сфері правосуддя та реформ. Український аспект взаємодії з Європейським Парламентом і вплив на формування законодавства має важливе значення для обох сторін. Це відображає зв'язки між Україною та ЄС, які сприяють зміцненню демократії, правової держави та взаємного розвитку.

Традиційно європейські дослідження та теорії інтеграції зосереджувалися «зсередини» на внутрішній динаміці політичного об'єднання, суспільних і політичних рушіях комунітаризації, а також на правових властивостях і судовому застосуванні нормативно-правових актів, що розвиваються в договорах і підзаконних актах. Перехід до ЄС збігся із реконфігурацією європейського ландшафту, що викликало інтерес до динаміки європейської інтеграції «зсередини назовні». Цей рух знайшов своє відображення у процесах розширення ЄС, інтенсифікації відносин асоціації із західними, південними та східними країнами-сусідами, які не приєдналися до ЄС, а також у нових повноваженнях у сфері зовнішньої та безпекової політики, які поряд із традиційною торговельною роллю ЄС сприяли підвищенню міжнародної активності ЄС [169]. Угоди про асоціації з країнами Європейської економічної зони, Європейської асоціації вільної торгівлі, країнами Європейської політики сусідства та іншими торговельними партнерами, такими як Канада, Японська Держава, Швейцарська конфедерація та Сполучені Штати Америки, посилили взаємні правові зв'язки. Участь третіх країн у структурах, програмах і політиці ЄС, а також прийняття ними норм ЄС все частіше вивчається поряд із «внутрішньою диференціацією» ЄС у рамках поняття «зовнішня диференційована інтеграція» [167]. Вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з ЄС перевів державу в цю категорію взаємозалежних третіх країн, надавши новій актуальності пошуку стійких домовленостей, які сприятимуть асоціації, зберігаючи при цьому автономію або «самоуправління» обох сторін [189]. Дедалі складніший геополітичний контекст, зростаючі транснаціональні виклики посилюють важливість пошуку гнучких рішень для підтримання партнерства з асоційованими країнами.

Як зазначає С. Левенкс, «поступова децентралізація в дослідженнях ЄС і більша увага до зовнішніх акторів створюють нове дослідницьке поле, яке у продовження перспектив «зсередини» і «зсередини назовні» - вивчає розвиток ЄС «ззовні всередину». Враховуючи літературу про зовнішні відносини ЄС,

наукова робота окреслює контури нового дослідницького порядку денного, що стосується джерел і механізмів зовнішнього впливу на законодавство і політику ЄС, а також його наслідків для правового порядку ЄС. Визнаючи, що зовнішній вплив може походити від держав, міжнародних організацій та інших чинників з усього світу, фокус аналізу зосереджений саме на впливі третіх країн, які мають інституційно закріплене зобов'язання щодо регуляторного наближення до ЄС. Таким чином, концепція намагається врахувати зворотні ефекти державного управління ЄС, але менш придатна для врахування загальних геополітичних чинників» [169].

У міжнародному праві «вплив» є поширеним терміном, який може набувати різних форм. Пропонується інструментарій для виявлення, диференціації та пояснення впливу третіх країн на ЄС. За своєю суттю, вплив можна визначити в термінах, еквівалентних «владі», тобто як процес, за допомогою якого актор змушує іншого актора робити або бажати того, що останній в іншому випадку не робив би або не бажав би [174]. Хоча ці два терміни нелегко розрізнити, термін «вплив» зазвичай використовується в більш інституціоналізованих і заснованих на правильних контекстах і, отже, може застосовуватися до певної групи владних відносин [122]. Таким чином, вплив може бути більш відкритим і навмисним, а також прихованим і непрямим; він може здійснюватися самими політичними та адміністративними суб'єктами або впливати з більш структурних економічних чи ідеологічних контекстів, він може набувати більш примусових і більш консенсусних форм [169]. Вплив третіх країн на законодавство та формування політики ЄС можна вивчати на дипломатичному рівні переговорів між більш-менш незалежними суб'єктами, на управлінському рівні повсякденної переплетеної взаємодії, всередині ринків з точки зору структурних взаємозалежностей, і на дискурсивному рівні ідей та норм [156]. Спираючись на попередні концепції зовнішнього регуляторного впливу ЄС, виокремлюється декілька типів впливу залежно від того, чи здійснюється він

безпосередньо через політичні та адміністративні майданчики, чи опосередковано через соціально-економічні та ідеологічні структури [168].

Достатньо корисним виявились правовідносини між Туреччиною, яка є унікальною країною у контексті асоціації з ЄС. Туреччина вже давно має офіційно закріплену асоціацію з ЄС з відповідним формальним і неформальним доступом до ЄС [172]. Ці точки доступу в поєднанні зі структурною потужністю Туреччини та двосторонніми відносинами з країнами-членами ЄС впливають на засоби впливу Туреччини на ЄС. Туреччина має доступ до ЄС через інституції ЄС, агентства ЄС, двосторонні відносини з державами-членами та членство в інших інституціях, таких як Організація Північноатлантичного договору. Таке поєднання міжурядових зв'язків, а також залежність ЄС від Туреччини в певних сферах політики, таких як міграційна політика і політика безпеки, і внутрішні розбіжності між державами-членами ЄС, відкрили шляхи як для примусового, так і, меншою мірою, кооперативного впливу. У той час як переваги ЄС були запозичені Туреччиною у сфері економічної політики, турецький вплив на ЄС особливо помітний у таких сферах як Спільна політика безпеки і оборони та міграційна політика. Тут Туреччина фактично стала флагманом правил у зовнішніх відносинах ЄС і тому варто зазначити, що дана держава намагається активно використовувати дипломатію у зовнішній політиці, мета якої є просування національних інтересів та реалізація плану щодо формування регіонального лідера та глобального гравця [78]. Даний вид діяльності став одним із найголовніших інструментів реалізації «м'якої сили» і, відповідно, зазначений напрям зовнішньо-політичної діяльності отримав широке поширення в умовах тектонічних змін світового правопорядку [153, с. 370]. Загалом, емпіричні дані з різних сфер політики свідчать про те, що вплив Туреччини на політику ЄС як третьої країни зумовлений взаємодією між важелями впливу, чому сприяє сукупність взаємозалежності, переговорних стратегій і ресурсів, та доступом, що базується на встановлених зв'язках з інституціями ЄС та окремими

країнами-членами. Таким чином, Туреччина подає приклад взаємовідносин з ЄС для інших держав.

Також привертає увагу міркування Д. Фіннемора, де він освітлює питання впливу Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії на формування політики ЄС після виходу з Союзу [181]. Вихід означав, що держава відмовилась від членства в ЄС і відповідного формального впливу на політику діалогу та зменшення зобов'язання перед ЄС. Угода про торгівлю та співробітництво, що лежить в основі нинішніх відносин по суті, є відносно неамбїтною але інституційно складною. Складність також характеризують домовленості, досягнуті з метою включення Північної Ірландії до митної території та внутрішнього ринку товарів ЄС, що усуває фізичне зміцнення кордону на острові Ірландія. Однак якщо основна динаміка відносин зміниться, то рамки збережуть свою актуальність не лише для імплементації, але й для управління розвитком відносин між Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії та ЄС, а також можуть надати можливості впливати на ЄС. Наразі динамічна регуляторна гармонізація та унікальна інституційна структура щодо Північної Ірландії пропонують певний потенціал для Сполученого Королівства у формуванні рішень ЄС у відповідних сферах *acquis*. Результати показують, що політичний вплив на умови як Угоди про вихід, так і Угоди про партнерство і співробітництво був досить слабким. Однак межі взаємодії, встановлені цими двома угодами, надають Сполученому Королівству Великої Британії та Північної Ірландії певні можливості формувати розвиток відносин і впливати на формування політики ЄС, як це видно на прикладі Протоколу щодо Ірландії/Північної Ірландії, зокрема через внесок зацікавлених сторін [119]. З часом інституційні кордони можуть розвиватися, а участь уряду може зрости за умови, що відповідний уряд надаватиме пріоритет більш прагматичному та інформованому підходу до управління відносинами між Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії та ЄС у повсякденному

управлінні на протипагу більш ідеологічно пуританському підходу до переговорів про брегзит, який був характерним для перших років після виходу.

Вплив третіх країн на законодавство та формування політики ЄС значною мірою зумовлений правовими та політичними рамками ЄС. Формально представники третіх країн виключені з будь-якої можливості участі в інституціях, які приймають рішення. Оскільки ЄС був створений як союз національних держав, які бажають об'єднати частину свого суверенітету для спільного інтеграційного процесу, включення третіх країн у неформальне формування політики і законів ЄС може здаватися загрозою для встановленої цілісності європейського порядку. Обгрунтованим видається аналіз цілей, умов, аспектів і наслідків ризику цілісності архітектури ЄС, а також проблематики щодо створення моделі зовнішньої поглибленої інтеграції, яка б враховувала можливість впливу третіх країн на законодавство і політику ЄС. Крім того, важливою частиною дослідження є обгрунтування обмеження участі третіх країн у формуванні права і політики ЄС, аналіз наслідків такого включення і наслідки виключення для правового і політичного порядку ЄС. З правової точки зору питання впливу третіх країн стикається з принципами суверенітету, автономії та взаємної довіри. Участь у процесах прийняття рішень є засобом компенсації державам-членам ЄС витрат на членство - об'єднання суверенітету, взаємної довіри та ризику майбутнього розвитку інтеграції в ЄС, який не піддається контролю з боку окремих держав-членів. Оскільки певною мірою втрата суверенітету стосується і третіх країн, які беруть участь у глибокій нормативно-правовій співпраці з ЄС, важливо з'ясувати, чи можуть зобов'язання третіх країн перед ЄС дорівнювати вигодам і зобов'язанням, покладеним на держави-члени, і, таким чином, виправдовувати участь у прийнятті рішень в ЄС [141].

Іншим фундаментальним принципом, на який безпосередньо впливає участь третіх країн у законодавстві ЄС та процесах прийняття рішень, є принцип демократії. З одного боку, відсутність формальних і чітко визначених повноважень щодо прийняття рішень при ухваленні нових законів і політик

ЄС для асоційованих членів, які, тим не менш, погоджуються слідувати цим правилам, порушує принцип представництва. Це становить дефіцит демократії, особливо для країн, які взяли на себе зобов'язання щодо значної частини *acquis* [177]. Поняття *acquis communautaire* включає різні джерела міжнародного права, які застосовуються у сфері права ЄС. Т. Хартлі вважає, що міжнародне право – «аномальне джерело права ЄС», оскільки всі його витoki знаходяться поза правовою системою ЄС [91, с. 43-44]. Проте Суд ЄС однозначно визнав, що «деякі положення та норми міжнародного права становлять невід'ємну частину права ЄС». У Лісабонському договорі наголошується, що ЄС повинен сприяти «безперечному дотриманню та розвитку міжнародного права, особливо виконанню принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй». З іншого боку, надання державам, що не є членами ЄС, формальних повноважень щодо прийняття рішень порушить конституційний баланс ЄС і, зрештою, підірве його легітимність в очах тих, хто погодився поступитися частиною свого суверенітету в обмін на повноправне членство. М. Оберг досліджує суть і обґрунтування автономії ЄС у прийнятті рішень як концепції, що обмежує участь третіх країн у формальних процесах прийняття рішень у сфері права і політики ЄС [175]. Концепція автономії прийняття рішень пов'язана з розширенням регуляторної сфери ЄС і подальшим конфліктом інтересів між ЄС та його державами-членами, а також третіми країнами, які не мають можливості брати участь у розробці нормативно-правового акту, які вони приймають. Правова структура ЄС суворо дотримується цього принципу, але як правова концепція є неоднозначною та невизначеною. Вчена з'ясувала зміст, використання та значення цієї концепції, а також нею було поставлено питання про те, чи доречна її жорстка природа в умовах розширення сфери регулювання ЄС. Також стверджується, що кінцевою метою автономії у прийнятті рішень є забезпечення ефективності правового порядку ЄС і компенсація втрат суверенітету, інвестицій та ризиків держав-членів. Збереження привілеїв і привабливості членства виправдовує виключення з процесу прийняття рішень,

оскільки зобов'язання держав, що не є членами ЄС, суттєво відрізняються від зобов'язань держав-членів.

Варто зауважити, що деякі вчені досліджують наслідки впливу третіх країн на політику ЄС і для третіх країн, відповідно [145]. Науковий інтерес зосереджується на труднощах і компромісах з обох сторін і визначає, що чим більшою мірою ЄС трансформує суверенітет у відкритий та інклюзивний спосіб, тим більший простір для участі та впливу третіх країн. Чим більше останнє, тим, своєю чергою, гостріше відчувається демократична невідповідність між ЄС і третіми країнами. Чим більше треті країни будуть залучені до формування політики ЄС, тим меншою буде їхня невідповідність і тим більш схожими вони стануть на країни-члени ЄС. Однак масштаби такого залучення структурно обмежені тим, як ЄС будує свої відносини з третіми країнами, а також характером правового устрою ЄС. Враховуючи що об'єднання і розподіл суверенітету найбільш виражені на внутрішньому ринку ЄС і в прилеглих до нього сферах, а внутрішній ринок займає центральне місце в конституції ЄС як політичної системи, існують чіткі структурні обмеження для участі третіх країн у системі прийняття рішень в ЄС.

ЄС стикається із швидкозмінним міжнародним середовищем, яке впливає не лише на його роль у світі, але й на способи його взаємодії з третіми країнами та пов'язаними з ним привілейованими партнерами. Мирний етап після закінчення холодної війни спричинив примноження інституційних зв'язків між ЄС та третіми країнами, що не досягли порогу членства, які з часом посилюються. За останні десятиліття ці відносини асоціації поглибили політичну, адміністративну, економічну та соціальну взаємозалежність і створили умови та можливості для зворотного впливу асоційованих третіх країн на законодавство та формування політики ЄС. Геополітичне суперництво та зростаючі транснаціональні виклики, такі як глобальне потепління, міграція та енергетична взаємозалежність, стали новим поворотним моментом, коли залежність ЄС від зовнішніх сил і його вразливість перед ними стають дедалі відчутнішими [26, с. 77]. Отже отримана

теоретична база, визначає місце і пропонує механізми та умови, за яких ми можемо дослідити такий вплив «ззовні всередину», зосереджуючись на третіх країнах. Правовий аналіз вказує, що багато змін у дизайні відносин асоціації або у внутрішньому функціонуванні ЄС не можна повністю зрозуміти без інтеграції цього потенціалу зовнішніх впливів. Водночас, дослідження також показують, що загалом центральні органи ЄС, які приймають рішення, прагнули зміцнити межі правової системи з метою посилення її автономії. Оскільки простір ЄС спирається на форми інтеграції то протиріччя між функціональною потребою у відкритості та юридичними і політичними прерогативами закритості, ймовірно, стануть більш помітними і нагальними у найближчі роки.

3.4 Міжпарламентська співпраця України та ЄС

Правова співпраця між Україною та Парламентом ЄС у контексті впливу на формування законодавства характеризується окресленням декількох ключових аспектів цієї взаємодії. Україна прагне підвищити свій інтеграційний потенціал, тому вона розробила та впроваджує низку реформ, які відповідають стандартам ЄС. Ці реформи стосуються різних сфер, від господарського права до забезпечення прав людини. Цей процес вимагає не лише внутрішніх зусиль, а й співпраці з ЄС у вигляді консультацій, обміну досвідом та визнання взаємовідносин у рамках асоціації. Важливий аспект взаємодії - це спільні робочі групи та комітети, де представники України спілкуються з колегами з ЄС щодо різних питань, включаючи економіку, правосуддя, безпековий сектор та інші. Ці консультаційні хаби сприяють обміну інформацією, дискусіям та вирішенню спільних питань. Україна може впливати на розробку законодавства ЄС через активну участь у консультаціях, обговореннях та внесенні пропозицій. Важливим аспектом є врахування українських інтересів при формуванні правових актів, які стосуються спільних питань. Це може включати реформу правосуддя, боротьбу з корупцією, підтримку громадянського суспільства та багато інших напрямків. Однак ця

взаємодія також відкриває нові можливості для розвитку, зміцнення демократії та поглиблення економічних та культурних зв'язків. Дослідження взаємодії між Україною та Європейським Парламентом в контексті впливу на формування законодавства надає можливість краще зрозуміти механізми співпраці, вивчити успішні практики та виклики, з якими стикаються обидві сторони. Це допоможе зблизити законодавчі практики, сприяти подальшій інтеграції та спільному розвитку. Варто наголосити, що дана проблематика не викликає наукового інтересу серед українських вчених, підтвердженням цієї думки є той факт, що існує невелика кількість наукових праць щодо цього аспекту, хоча співпраця між Європейським Парламентом та Верховною Радою України посідає одне з ключових місць у системі зовнішньої політики. Дуже влучно зазначають вчені, що «Європейська перспектива для України та статус кандидата на вступ у ЄС ставлять перед правовою наукою завдання розробити відповідну цілісну правову концепцію нового статусу країни – кандидата на вступ у ЄС та принципи взаємодії двох суб'єктів – інституційне забезпечення етапу сьогоденної інтеграції» [3, с. 200]. Співпраця з Європейським Парламентом сприятиме підвищенню інституційної спроможності Верховної Ради. Важливо відзначити, що співпраця з законодавчим органом ЄС в Україні зміцнилася і отримала новий формат комунікації. Прагнення до майбутнього членства в ЄС стало стратегічним пріоритетом державної політики. Декларований у нормативно-правових актах європейський вибір України відкриває нові можливості для співпраці з розвиненими країнами ЄС, сприяє реалізації національних інтересів, зміцнює міжпарламентський діалог та співробітництво парламентських інституцій. На сьогодні розвиток політичного діалогу між Європейським Парламентом та Верховною Радою України вважається однією з ключових проблем дослідження. Протягом співпраці між законодавчими органами України та ЄС були збудовані міцні та продуктивні відносини, що позитивно впливають на ситуацію в країні та реалізацію зовнішньої політики. Подальша парламентська співпраця має

сприяти підвищенню інституційної спроможності Верховної Ради України та покращенню якості законодавчого процесу в державі [72].

Першою юридичною основою відносин між Україною та ЄС була Угода про партнерство і співробітництво, яка охоплювала широкий спектр політичних, економічних, торговельних та гуманітарних питань. Підписана 16 червня 1994 р. у Великому Герцогстві Люксембург, ця угода набула чинності 1 березня 1998 р. після ратифікації всіма членами ЄС і відкрила нові можливості для наближення до ЄС. У 2004 році було започатковано Європейську політику сусідства як ширшу структуру для регулювання відносин між ЄС та південними та східними країнами-сусідами. Відповідна співпраця створила альтернативу членству в ЄС, пропонуючи шлях швидкої участі у внутрішньому ринку ЄС та просування чотирьох свобод. Конкретні кроки та рівні інтеграції для кожної країни-партнера визначаються в планах дій, що включають інструменти «м'якого права», які охоплюють, зокрема політичний діалог, реформи, торгівлю та заходи для поступового отримання частки на внутрішньому ринку ЄС [4]. На сьогодні, Угода про асоціацію виступає як головний документ у співробітництві між Україною та ЄС, визначаючи стратегічні цілі та формат двосторонніх відносин [106]. Цей документ замінив Угоду про партнерство і співробітництво, зберігаючи свою роль як юридична основа відносин. Угода про асоціацію дозволила перейти від простого партнерства і співробітництва до більш глибокої політичної асоціації та економічної інтеграції. Важливо зазначити, що Угода про асоціацію за своїм обсягом та тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом в історії України та найбільшою міжнародною угодою з третьою країною, яку коли-небудь укладав ЄС [106]. Угода започатковує міжпарламентський діалог законодавчих органів ЄС та України, а саме Європейського Парламенту та Верховної Ради України. Європейський Парламент наразі є одним з головних органів ЄС, який безпосередньо впливає на прийняття рішень, оскільки виконує законодавчу функцію Співтовариства разом з Радою ЄС та Комісією ЄС. З самого початку

підготовчого етапу Європейський Парламент відкрито заявляв про підтримку європейських прагнень України. Синхронна ратифікація Угоди законодавчими органами ЄС та України є ключовою подією міжпарламентського діалогу [198].

Угода про асоціацію вимагає створення Парламентського комітету асоціації для ефективної співпраці та покращення діалогу. Він був створений відповідно до ст. 467 Угоди про асоціацію, яка визначає його як форум для обміну думками між депутатами Верховної Ради України та Європейського Парламенту. Парламентський комітет асоціації замінив Комітет парламентського співробітництва, який функціонував у рамках Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Основні функції Парламентського комітету асоціації включають: запит інформації про виконання Угоди про асоціацію від Ради асоціації, надання рекомендацій Раді асоціації, створення відповідних підкомітетів, інформування про рішення та рекомендації Ради асоціації [84].

Розглянемо основні принципи роботи Парламентського комітету асоціації. Головування в Парламентському комітеті асоціації здійснюється по чергово представником Верховної Ради України та представником Європейського Парламенту. Новий співголова Парламентської асоціації буде обраний після того, як всі фракції представлять своїх кандидатів замість тих, хто змінив свою посаду. Головною метою Парламентського комітету є активне сприяння Україні у досягненні більшого розвитку та прогресу в процесі реформування необхідних сфер, що веде до інтеграції в ЄС [173]. Одне з основних завдань Комітету - уважно стежити за виконанням Угоди про асоціацію, надавати своєчасні конкретні та практичні рекомендації Раді асоціації.

Ще одним фактом, який підтверджує зацікавленість Європейського Парламенту у покращенні ситуації в Україні та її інтеграції до ЄС, є створення неформальної групи «*Friends of European Ukraine*». Метою групи є доповнення роботи Парламентського комітету асоціації та посилення єдності

політичних сил Європейського Парламенту у підтримці України. «*EURONEST Parliamentary Assembly*» відповідає за багатосторонню складову відносин між Європейським Парламентом та Україною, а також іншими східноєвропейськими партнерами. Ратифікація Угоди про асоціацію, створення Парламентського комітету та ухвалення Європейським Парламентом резолюції свідчать про те, що ЄС не байдужий до долі України. Правовий аналіз міжпарламентського діалогу дозволяє стверджувати, що відносини між законодавчими інституціями зміцнилися. Це підтверджується тим, що Європейський Парламент прийняв резолюції, в яких чітко висловлюється солідарність і підтримка зусиль українського народу за вільну, демократичну, незалежну Україну та її європейську перспективу.

Необхідно зазначити, що резолюції ухвалюються Європейським Парламентом у складний і нестабільний для України час, і це ще раз підкреслює, що українські питання є одними з ключових пріоритетів. Парламентський діалог також відзначається високою динамікою на найвищому політичному рівні та започатковує спільні програми з підвищення інституційної спроможності Верховної Ради, її реформування та підвищення ефективності. Зміцнення парламентського діалогу відбулось завдяки підписанню Меморандуму про взаєморозуміння між Європейським Парламентом та Верховною Радою України щодо спільних рамок парламентської підтримки та розбудови потенціалу [82]. Меморандум є унікальним, історично важливим та стратегічним документом про співпрацю між двома парламентами, нормативно-правовий акт чітко визначає шляхи реформування українського парламенту та ефективної імплементації Угоди про асоціацію.

Очікуваний намір цього документу - це забезпечення ефективного виконання конституційних функцій парламентом України, а саме контролюючої, представницької та законодавчої; підвищення прозорості, якості, ефективності, та відкритості у процесі діяльності Верховної Ради України, налагодження ефективного діалогу між опозицією та більшістю,

також між комітетами парламенту; налагодження й розширення діалогу між законодавчим органом України та громадськістю, засобами масової інформації та іншими гравцями інформаційного простору [33]. Доцільно було б реформувати апарат Верховної Ради до сучасного рівня парламентаризму й тим самим підвищити інституційну спроможність. Регламент парламенту потребує скорішого перегляду й тут гостро стоїть питання перезавантаження процесу розроблення кодексу поведінки парламентаріїв. Хоча в Україні діють загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, на мою думку, цьому нормативно-правовому акту не вистачає всеосяжної дії. У цій ситуації корисно було б скористатися досвідом РЄ під час створення Європейського кодексу поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування [53]. Цей документ має достатньо широку дію та ілюструє нам головну його мету - пропагування чесності та непідкупності державного врядування, закріплення загальних принципів та створення механізму ефективної реалізації [106].

Шлях створення Європейського кодексу поведінки зайняв тривалий час. Він еволюціонував від «кодексу поведінки, покликаного забезпечувати політичну добродієність народних обранців місцевого та регіонального рівня» до сучасної інтерпретації Європейського кодексу та оформлення правового поля, у якому виконується достатня кількість важливих функцій, а саме: інструктування суб'єктів, які залучені до місцевого та регіонального врядування; інформування громадськості про поведінку цих суб'єктів; формування атмосфери довіри та покращення етичних стандартів. Безумовно, питання створення кодексу поведінки - це складне питання, яке створює підґрунтя для подальшого наукового дослідження з використанням світового досвіду міжнародних організацій. Ефективно буде врахувати експертну думку з питань парламентської етики та добродієності у публічній діяльності. В означеному контексті варто акцентувати увагу на Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ [106].

Повертаючись до ключового нормативно-правового акту цього дослідження, можна констатувати, що створений майданчик дає можливість народним обранцям України здійснювати навчальні візити до Європейського Парламенту, проводити конференції, посилювати співпрацю на рівні відповідних комітетів задля підвищення інституційної спроможності [72].

Як зазначає Г. Вахняк, метою меморандуму є перетворення Верховної Ради України на сильний, ефективний та незалежний парламент, здатний впроваджувати та реалізовувати необхідні реформи, а також поширення нової політичної культури, що є важливою для розвитку громадянського суспільства в Україні. Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом має на меті досягнення кількох ключових цілей: забезпечення ефективного виконання конституційних функцій Верховною Радою України, зокрема законодавчої, контрольної та представницької; підвищення якості українського парламентаризму за допомогою удосконалення законодавчого процесу; більшення прозорості, передбачуваності, ефективності та відкритості роботи Верховної Ради України; імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [198].

З метою досягнення вказаних цілей меморандум передбачає такі завдання: підвищення якості законодавства та законодавчого процесу в Україні; посилення інституційної спроможності парламентських комітетів, з використанням кращого європейського досвіду; розгляд регламенту та інших документів, що вносять внутрішню організацію Верховної Ради України, а також сприяння розробці кодексу поведінки парламентаріїв; підвищення ефективності взаємодії між більшістю та опозицією, а також між політичними фракціями та комітетами Верховної Ради України; покращення кадрового потенціалу та реформування Апарату Верховної Ради України. Підвищення рівня комунікації та сприяння взаємодії Верховної Ради України з громадськістю, громадянським суспільством, засобами масової інформації та іншими зацікавленими сторонами.

Після синхронної ратифікації Угоди про асоціацію Меморандум про взаєморозуміння став наступним важливим кроком на спільному шляху до європейської єдності. Підписання цієї угоди свідчить про прагнення Європейського Парламенту підтримати Україну в її реформах та діях. Ще одним важливим кроком у зміцненні міжпарламентських зв'язків стало проведення низки заходів на базі законодавчої інституції ЄС, що було важливо не лише для України, а й для самої спільноти, яка відкрила свій законодавчий орган для представників третьої країни. Цей факт підтвердив, що Європейський Парламент, попри широкий спектр політичних сил у його складі та неоднозначне ставлення до України, є проукраїнською європейською інституцією. Під час заходів європейські та українські експерти, депутати провели низку дискусій, конференцій та спеціалізованих сесій. Усі ці заходи мали на меті визначити основні проблеми у функціонуванні Верховної Ради України та шляхи реформування задля покращення ситуації в державі, налагодження співпраці та взаємодії парламенту з громадянами та урядом. Вони стали важливим аргументом на користь посилення співпраці між законодавчими інституціями.

Підписаний документ представляє собою абсолютно нову форму співпраці між Європейським Парламентом та Верховною Радою України, яка не має історичних аналогів. Ця угода є результатом роботи Місії Європейського Парламенту, яка була створена для оцінки потреб у рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Європейським Парламентом та Верховною Радою України. Метою цієї місії є розробка рекомендацій для програми парламентської підтримки та посилення інституційної спроможності українського парламенту.

Рекомендації Європейського Парламенту стосуються насамперед законодавчої спроможності та законодавчого процесу у Верховній Раді України, політичного нагляду за виконавчою гілкою влади, відкритості, прозорості та підзвітності перед громадянами, гармонізації українського законодавства з правом ЄС, адміністративної спроможності, коаліції, опозиції

та діалогу у Верховній Раді України, дотримання етичних норм і стандартів поведінки.

Можна стверджувати, що європейський досвід парламентаризму та розвиток співпраці між законодавчими інституціями Європейського парламенту та Верховною Радою України, безумовно, є цінним орієнтиром для України, адже подальший розвиток неможливий без ефективних і сильних інститутів, систем, технічного та кадрового забезпечення. Слід зазначити, що саме від внутрішнього реформування парламенту України залежить доленосна реалізація реформ в державі. Головною метою реформи Верховної Ради України є консолідація всіх зусиль з метою прийняття важливих та якісних законів для держави та об'єднання зусиль заради європейського майбутнього.

Останні роки були сповнені подіями, які свідчать про небайдужість ЄС до долі України. Зокрема, ухвалені останнім часом резолюції Європейського Парламенту, підписані документи, створення Парламентського комітету асоціації, підписання Меморандуму про взаєморозуміння, розробка рекомендацій щодо підвищення інституційної спроможності українського парламенту, які викладені в Дорожній карті реформування законодавчого органу України, численні офіційні візити на найвищому рівні та інші заходи підкреслюють важливість політичної консолідації та національної єдності для подальшого просування інтересів України в ЄС. Це також підтверджує, що Європейський Парламент не залишається осторонь вирішення проблем в Україні. Можна стверджувати, що за останній період відносини між Європейським Парламентом та Верховною Радою стали міцнішими та ефективнішими, ніж будь-коли.

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності сформувало нову дорожню карту в реформуванні парламенту України. На кожного політика України покладено завдання здійснити євроінтеграційну мету, що полягає у виконанні взятих на

себе зобов'язань. Ми отримуємо від західних партнерів всеохоплюючу підтримку та координування під час євроінтеграційного шляху, але ми не отримуємо всеохоплюючого результату. Під час дослідження ми з'ясували, що в ході плідної праці між Верховною Радою України та Європейським Парламентом доцільним було б створення додаткового простору, який дасть новий поштовх для апроксимації національного законодавства до рівня ЄС. [32, с. 1336].

ВИСНОВКИ

Законотворчі повноваження парламенту Європейського Союзу як наднаціонального інституту відображають складну та багатопланову природу сучасного парламентаризму. Дослідивши цей феномен, було враховано різноманітні підходи до його тлумачення, що підтверджує актуальність та комплексність теми. Міжнародно-правова природа парламентаризму виявляється у його впливі на міжнародні відносини та взаємодію з іншими акторами, що свідчить про його ключову роль у формуванні правового поля Європи. Під час дослідження було з'ясовано, що:

1. Законодавчі установи здатні відігравати важливу роль у встановленні правил та стандартів, які регулюють міжнародні відносини, в тому числі в сферах безпеки, прав людини, довкілля та інших. Вони сприяють встановленню спільних цілей та цінностей, що є основою для міжпарламентської взаємодії між різними державами та організаціями. Законодавчі установи також відіграють роль у контролі за діяльністю виконавчих органів та урядів, що дозволяє забезпечити відповідність прийнятих рішень міжнародним нормам та стандартам. Такий підхід надає підтримку демократичних принципів та забезпечує прозорість і відкритість у прийнятті рішень. Парламентаризм як важливий елемент політико-правової системи виник у контексті розвитку демократії та держави.

2. Природа парламентаризму полягає в організації влади на основі представництва та верховенства права, де законодавчі суб'єкти виступають як основні центри прийняття рішень. Однак результат дослідження доводить, що парламентаризм не обмежується лише формальними аспектами структури влади, відповідне явище також відображає демократичні цінності, синергію громадян з владою та важливість прав людини і громадянських свобод. Відтак, природа парламентаризму визначається не лише його організаційно-правовими засадами, а і його роллю у підтримці правової держави. Тому результат наукової праці дозволяє стверджувати, що парламентаризм є динамічною концепцією, яка постійно еволюціонує та

адаптується до сучасних викликів. Контури проблематики дозволили з'ясувати наскільки важливу роль відіграли філософи різних епох у формуванні та розвитку парламентаризму. Кожен мислитель вніс власний унікальний вклад у розуміння та підтримку демократичних ідей. Також за допомогою їх праць були розвинуті поняття республіки як ідеалу політичної організації, в якій права та обов'язки громадян розподіляються рівномірно. Створювалась можливість участі громадян у прийнятті рішень та обмеження влади шляхом правових норм. Ці фундаментальні ідеї стали важливими складовими парламентаризму. Ідеї розумної держави та поняття суспільства як держави, в якій влада має бути зосереджена у великій універсальній владі. Такий підхід сприяв розвитку демократії та формуванню парламентаризму як основи представницької системи управління. Філософські концепції, які бралися до уваги, відіграли важливу роль у формуванні та розвитку парламентаризму, сприяючи розвитку ідей та принципів, особливо ідеї про рівність громадян перед законом. Участь громадян у прийнятті рішень та обмеження влади шляхом правових норм стали основою для сучасного розуміння та практики парламентаризму.

3. В ході дослідження концептуальних основ та природи наднаціонального парламентаризму було встановлено, що даний феномен є потенційним шляхом для створення спільних парламентських структур або органів, які здатні вирішувати міжнаціональні питання. Основою для такої концепції є історичний контекст міжнаціональних відносин та розвиток парламентаризму у сучасному міжнародному праві. Аналіз різних точок зору щодо терміна «наднаціональність» підкреслив різноманітність його тлумачень та інтерпретацій в залежності від контексту дослідження. Це виникло через питання, що стосуються суверенітету в контексті участі незалежних держав у наднаціональних структурах, яке може вимагати подальшого дослідження для кращого розуміння та розвитку концепції наднаціонального парламентаризму. Такий підхід відкриває шлях до спільного прийняття рішень на

наднаціональному рівні але одночасно ставить під сумнів традиційне уявлення про суверенітет у зв'язку із участю у подібних структурах.

4. Європейська модель парламентаризму впливає на глобальні правові системи та сприяє трансформаціям у сфері міжнародного права, визначаючи нові стандарти та підходи. Організація законодавчої влади в ЄС відкриває перспективи для ефективної співпраці та міжінституціональної взаємодії. Направлений дослідницький фокус на розвиток парламентів держав-членів ЄС вказує, що кожна держава має свою власну історію та традиції, які додають особливості її парламентаризму. Це підкреслює важливість вивчення та розуміння різноманітності парламентських систем держав ЄС для подальшого розвитку парламентаризму. Встановлено, що Європейський Парламент має риси, які є характерними для класичного парламенту. Він є представницьким органом і здатен приймати рішення, контролювати виконавчу владу та забезпечувати громадську участь у законодавчому процесі, але у той же час, Європейський Парламент має свої особливості, які характерні тільки для нього. З'ясувавши структуру та роль двопалатних парламентських систем, було визначено вплив на законодавчий процес та встановлення рівноваги влади, відповідно дозволило зрозуміти вплив бікамерального парламентаризму в контексті прийняття рішень.

5. З'ясувавши організацію законодавчої влади в ЄС, особливо важливо відзначити, що аспекти, які було розглянуто, є важливим інструментом для забезпечення ефективного функціонування та розвитку ЄС, а також для захисту інтересів громадян. Дотримання цих повноважень Європейським Парламентом вносить значний вклад у підтримку демократії та розвиток правової системи в ЄС. Інституційні повноваження Європейського Парламенту дозволяють суттєво впливати на законодавчий процес, який стосується різних аспектів життя громадян ЄС. Прийняття законодавчих актів в ЄС передбачає обов'язкову участь політичних інститутів. Вони мають рівні повноваження у процесі прийняття рішень, що дозволяє запобігти зловживанням владою та забезпечити збалансований розвиток законодавства

ЄС. При цьому Європейський Парламент виступає як представник громадян, що дає можливість забезпечувати демократичну легітимність законодавчих рішень та розвитку правової системи ЄС. У контексті концепції наднаціонального парламентаризму розуміння інституційних повноважень став одним з ключових елементів. Наднаціональний парламентаризм передбачає спільні рішення та дії на рівні, що перевищує національні кордони. Розуміння інституційних повноважень допомогло створити чітку структуру влади, визначати обов'язки та функції представників держав у спільному вирішенні питань. Це сприяє ефективній роботі наднаціональних структур та підвищує рівень демократії, взаєморозуміння серед учасників європейської спільноти. Виходячи з вищевказаного, запропоновано власне авторське визначення терміну «інституційні повноваження», що є суттєвим кроком для підсилення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві.

б. Дослідивши правове регулювання процедури ухвалення актів у межах звичайної законодавчої процедури в ЄС, було з'ясовано, що це є складним і комплексним процесом. Ця процедура передбачає ухвалення законопроекту шляхом досягнення максимально широкого консенсусу як усередині законодавчих інститутів, так і на міжінституційному рівні. Це дозволяє збалансувати загальноєвропейський інтерес до поглиблення інтеграції в рамках ЄС та національні інтереси окремих держав-членів. У результаті правового аналізу механізму нормотворчої діяльності в ЄС виявлено, що роль та функції Європейського Парламенту закріплені у європейському правовому просторі, мають глибокі інституційні коріння. Дослідження підтверджує, що співпраця та взаємодія між різними інститутами ЄС дозволяє досягти компромісів та забезпечити успішне функціонування єдиної європейської системи. Окремо виділена спеціальна законодавча процедура, яка є важливим відображенням поліцентричності в ЄС. Цей аспект підтвердив, що різноманітність демократичних процесів збагачує систему та робить її більш гнучкою, адаптованою до потреб та інтересів держав-членів.

7. Міждержавна інтеграція набула все більшого значення в сучасному правовому просторі, використання спеціальної законодавчої процедури свідчить про зростання поліцентричності міжнародних відносин. Даний механізм веде до формування нової форми співпраці та координації між державами, ґрунтуючись на принципах рівноправності та взаємоповаги. Спеціальна законодавча процедура являє собою унікальний механізм прийняття рішень в межах міждержавної інтеграційної системи, що відрізняється від звичайної законодавчої процедури. Її застосування обумовлюється особливими обставинами, які потребують поглибленого узгодження позицій учасників інтеграційного процесу для подолання протиріч та досягнення консенсусу між державами-членами.

8. Результатом наукової праці стало дослідження правової комунікації між Парламентом ЄС та національними парламентами, що свідчить про важливість цього процесу для ефективності та демократичності законодавчого процесу в ЄС. Забезпечення відкритої та прозорої комунікації між Парламентом ЄС та національними парламентами є важливим для виявлення можливих конфліктів та їх врегулювання на ранніх стадіях законотворчого процесу. Це сприяє підвищенню довіри між суб'єктами законодавчого процесу та підтримці відповідних принципів. Подальше дослідження та розвиток механізмів правової комунікації між Парламентом ЄС та національними парламентами є важливими для забезпечення ефективного та демократичного законодавчого процесу в ЄС.

9. Розглянувши вплив взаємодії на формування законодавства Європейського Парламенту в контексті зовнішньої диференційованої інтеграції, можна зробити висновок про значущість цього процесу для всіх сторін. Взаємодія сприяє обміну досвідом, найкращими практиками та створенню спільних стандартів, що, в свою чергу, покращує гармонізацію законодавства та підвищення його ефективності. Відповідна взаємодія дозволяє залучати Європейському Парламенту різноманітні погляди та досвід у процес розробки законодавства, що може призвести до покращення якості та

прозорості цього процесу. Крім того, це сприяє співпраці та взаєморозумінню між державами, що є важливим для зміцнення міжнародних відносин, та вирішенню спільних проблем. Характерно, що для третіх країн взаємодія з Європейським Парламентом відкриває можливості для впливу на формування законодавства та стандартів, які можуть вплинути на економічну, політичну й соціальну сферу. Це також може сприяти зближенню законодавства та практик різних держав, що додає стабільності та розвитку міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка законодавства Європейського Співтовариства / Д-р Клаус-Дітер Боршарт; пер. з англ. Київ : ТОВ «Вірусам», 2001. 112 с. Серія: «Європейська документація».
2. Акіменко Ю. Ю, Белогубова О. О. Правовий статус України як країни кандидат на вступ у ЄС: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 59. С. 82-85.
3. Акіменко Ю. Ю, Белогубова О. О. Україна як країна кандидат на вступ у ЄС : інституційний аспект взаємодії. *Держава та Регіони*. Серія: *Право*. 2023. № 1. С. 198-202.
4. Акіменко Ю. Ю. Acquis внутрішнього ринку як інструмент зовнішньої політики ЄС з Україною // Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / за заг. ред. М. Р. Аракеяна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. Одеса : Фенікс, 2023. С. 382-406.
5. Ануфрієв М. І. Кісілевич-Чорнойван О. М. Розвиток компетенції європейського союзу. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: *Право=Scientific notes. Series:Law*. 2018. № 5. С 170-174.
6. Аракеян М. Р., Бехруз Х. Н., Гребенюк Д. О. Європейський Парламент: голос громади в законодавчому процесі ЄС. *Держава та регіони*. Серія: *Право*. 2022. № 4. С. 212-216.
7. Бабій С. Роль над національності міжнародних економічних організацій у формуванні глобального економічного правопорядку. *Право України*. 2010. № 1. С. 155-162.
8. Байковський П. Партійна система Європейського Парламенту. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2010. Вип. 20. С. 344-356.
9. Баймуратов М. О. Кофман Б. Я. Конституційне та муніципальне право держави: актуальні питання взаємовідношення і взаємодії. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (June 23, 2023; Oxford, UK; *Theoretical and empirical*

- scientific research: concept and trends :V International Scientific and Practical Conference*). Р. 61–66. DOI: 10.36074/logos-23.06.2023.17
10. Баймуратов М., Кофман Б. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України: параметральні ознаки та роль у становленні локальної демократії. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022. № 128 : 13th ISPC «Science and Practice: Implementation to Modern Society» (October 16-18, 2022; Manchester, Great Britain). Р. 115 - 124. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1448>
 11. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права : монографія. Харків : Право, 2008. 220 с.
 12. Барановський Ф. В. Проблема національного суверенітету та європейська інтеграція: у пошуках балансу. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 4. С. 46-53.
 13. Бехруз Х. Н. Сучасне міжнародне право у пошуках методологічних передумов вирішення фундаментальних питань теорії і практики // Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : кол. монографія / за ред. М. Р. Аракеяна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. Одеса : Фенікс, 2023. С. 7-39.
 14. Богачова Л. Л. Види законодавчих процедур в Україні та Євросоюзі (порівняльно-правова характеристика). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 6. Т. 1. С. 11-15.
 15. Бориславська О. М. Парламентаризм в умовах європейської моделі конституціоналізму: доктринальні основи та сучасні виклики. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 51-58.
 16. Вишняков О. К. Європейський суд з прав людини як наднаціональне утворення. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20-21 верес. 2013 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2013. С. 33-47.*

- 17.Вишняков О. К. Наднаціональність як правовий феномен. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. Т. 14. С. 119-124.
- 18.Вишняков О. К. Правове забезпечення зовнішньоекономічної інтеграції України : монографія. Одеса : Юридична література, 2007. 228 с.
- 19.Вступ до політології: Експурс в історію правничо-політичної думки / за заг. ред. В. Скиби. Київ : Основи, 1998. 718 с.
- 20.Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. Чернівці : Рута, 1998. 484 с.
- 21.Головко А. Н. Філософія права Імануїла Канта про закономірності історико-правового процесу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія«ПРАВО»*. 2019. Вип. 28. С. 26-33.
- 22.Головко О. І. Функції та компетенція органів Європейського Союзу у сфері соціальної політики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Львів, 2003. 195 с.
- 23.Гребенюк Д. О. Актуальні тенденції у захисті прав людини: перегляд механізмів міжнародного права // *Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики* : кол. монографія / за заг. ред. Х. Н. Бехруза, М. Р. Аракеяна, С. С. Андрейченко. Одеса : Фенікс, 2023. С. 247-279.
- 24.Гребенюк Д. О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 72. С. 31-35.
- 25.Гребенюк Д. О. Досвід країн ЄС та України в подоланні кризової ситуації викликаній поширенням корона вірусної інфекції в рамках захисту прав та свобод людини. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : зб. матеріалів Всеукраїн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 груд. 2021 р.) / відп. ред. С. В. Ківалов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 94-99.
- 26.Гребенюк Д. О. Інституційний механізм ЄС в процесі регулювання міграційної кризи. *Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу:*

- сучасні виклики* : матеріали Міжнар. кругл. столу (м. Одеса, 05 берез 2024 р.) / відпов. ред. С. В. Ківалов ; НУ «ОЮА». Одеса, 2024. С. 77-80.
- 27.Гребенюк Д. О. Інтеграція в Європейський Союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 15-19.
- 28.Гребенюк Д. О. Лобізм у європейському парламенті: виклики та перспективи для захисту прав людини. Права людини в період збройних конфліктів : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-й річниці ухвалення Загальної декларації прав людини 1948 р., (м. Одеса, 3 листоп. 2023 р.) / відпов. ред. С. В. Ківалов ; НУ «ОЮА». Одеса, 2023. С. 219-227.
- 29.Гребенюк Д. О. Місце і роль Європейського парламенту в інституційній системі Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 465-467.
- 30.Гребенюк Д. О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2020. № 3. С. 292-295.
- 31.Гребенюк Д. О. Політико правова роль Європейського Парламенту в процесі застосування ст. 50 Договору про Європейський Союз // Сучасні напрями розвитку суспільства : кол. монографія. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 135-142. URL: <https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/7.pdf>
- 32.Гребенюк Д. О. Роль резолюцій Європейського парламенту в реформуванні внутрішнього законодавства. *Modern research in world science : the 1-st International scientific and practical conference (Lviv, April 17-19, 2022) / SPC «Sci-conf.com.ua»*. 2022. С. 1330-1336. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-17-19.04.22.pdf>
- 33.Гребенюк Д. О. Співпраця Європейського Парламенту з Верховною Радою України: нормативно-правова база, цілі та євроінтеграція. *Шістдесят четверті економіко-правові дискусії*. (27-28.04.2022). С. 26-28. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3951/>

- 34.Гребенюк Д. О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному праві. *Науковий вісник УжНУ. Серія: «Право»*. 2023. № 80. С. 278-283.
- 35.Гребенюк Д. О. Фрагментація та поляризація фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 695-696.
- 36.Григоренко І. А. Принципи демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами в контексті міжнародних зобов'язань України. *Науковий вісник академії внутрішніх справ*. 2012. № 6. С. 197-201.
- 37.Гринюк Р. Ф., Гоцуляк Ю. В. Доктринальний вплив категорії суспільного договору на розвиток філософії правової науки. *Правова держава*. 2021. № 4. С. 16–23.
- 38.Грицаєнко Л. Л. Інституційний механізм Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2009. 21 с.
- 39.Грідіна К. Принцип пропорційності в праві Європейського Союзу. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лютого 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 184-186.
- 40.Грובהва В. П. Бікамералізм: досвід республіки Польща. *Форум права*. 2010. № 2. С. 105-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_2_20
- 41.Грובהва В. П. Парламентаризм Німеччини: становлення, розвиток, історико-правовий досвід : автореф. дис канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2005. 20 с.
- 42.Давтян С. Г. Єльчієва О. Класифікація й аналіз основних рівнів «multilevel governance»: наднаціональний, національний, регіональний, субрегіональний, місцевий в системі соціального захисту населення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2018. № 23. С. 36-45.
- 43.Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / пер. з англ. М. Марченко. Київ : К.І.С., 2006. 696 с.

- 44.Денисов В. Н. Методологія сучасного парламентаризму. *Віче*. 2000. № 9. С. 3-18.
- 45.Довгань В. М. Правовий статус європейського парламенту в системі органів європейського союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Львів, 2006. 197 с.
- 46.Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства=Treaty establishing the European Economic Community. 25/03/1957 Document 11 957E/TXT. *EUR-Lex* : official website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A11957E%2FTXT>
- 47.Договір про функціонування Європейського Союзу=Treaty on the Functioning of the European Union. *EUR - Lex* : official website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html>
- 48.Дудко І. Д. Міжнародний парламентаризм в інтерпретаціях західної політичної думки. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. Вип. 37. С. 172-177.
- 49.Дудченко В. В. Легітимність і легальність: питання співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 26. С. 58-64.
- 50.Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2018. 20 с.
- 51.Європейське врядування - Біла Книга= European governance - A white paper /* COM/2001/0428 final */. Official Journal 287 , 12/10/2001 P. 0001 – 0029. *EUR-Lex* : official website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0428>
- 52.Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Кн. перша : Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. Київ : Ін Юре, 2015. 312 с.
- 53.Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування= European Code of Conduct for all Persons Involved in

- Local and Regional Governance Governance Committee. Report CG35(2018)12final 7 November 2018. Council of Europe : website. URL: <https://rm.coe.int/european-code-of-conduct-forall-persons-involved-in-local-and-regional/16808d3295>
54. Жадан О. В. Європейський парламентаризм: становлення та тенденції розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. С. 1-6.
55. Заболоцька Л. Г., Федорова А. Л., Шинкаренко Т. І. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи : навч. посібник. Київ : Фенікс, 2007. 224 с.
56. Заяць Н. В. Конституційно-правовий інститут народного представництва та його роль у демократизації суспільства. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. Вип. 83, ч. 2. С. 131-136.
57. Звіркowska В. А. Український парламентаризм: проблеми становлення і розвитку (політологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2002. 30 с.
58. Зібрання актів європейського права. Київ : Ред. журн. «Право України», 2012. Вип. 1-2: Рада Європи / упоряд. А. Л. Федорова; за заг. ред. В. Г. Буткевича. 616 с. (Дод. до юрид. журн. «Право України»).
59. Ірклієнко А. І. Бікамералізм в умовах формування конституційної демократії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2020. 22 с.
60. Калиновський Б. В. Конституційні принципи місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2004. 218 с.
61. Каневський І. А. Генезис держави і прав у політико-правовій доктрині Джона Локка. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія : Політологія. 2014. Вип. 216. Т. 228. С. 70-75.
62. Каненберг-Сандул О. К. Еволюція трансформації інституційних повноважень Європейського Союзу. *Актуальні питання юридичної науки*. 2024. № 1. С. 283-286.

- 63.Ківалов С. В. Роль Європейської комісії «За демократію через право» в забезпеченні верховенства права в Україні // ІДЕЯ І ДІЯ: погляд Ф./П./П./С./ : колективна монографія / за заг. ред. О. А. Івакіна, Д. В. Яковлева. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017 р. 204 с.
- 64.Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера / під ред. проф. Є. Причепія; пер. з нім. Київ : Тандем, 2002. 584 с.
- 65.Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політикоправової думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 165–169.
- 66.Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *База даних «Законодавство України» / ВР України* : офіційний вебпортал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
- 67.Корчака В. В. Принцип субсидіарності в праві Європейського Союзу. Україна і Європейський Союз: шлях до сталого *розвитку* : зб. наук. ст. за матеріалами І наук. практ. конф. з європ. права (м. Харків, 24 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 213–218.
- 68.Котуков О. А. Генезис наукових ідей щодо обмеження публічної влади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2 (50). С. 23-30.
- 69.Коцан Л. Європейські політичні партії: особливості функціонування та формування коаліцій в Європарламенті. *Геополітика України. Історія і Сучасність*. 2017. Вип. 2. С. 218-229.
- 70.Крисенко О., Воробйова Д. Роль бікамеральної структури парламенту у зміцненні системи державної влади. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/33.htm>
- 71.Кучук А. М. Правовий поліцентризм як принцип наукового пізнання правових явищ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2013. Вип. 22. Ч. I. Т. I. С. 43-46.
- 72.Лаврова Я. Становлення відносин між Україною та Європейським Союзом: від історичних передумов до сьогодення. *Емінак*. 2014. № 1-2. С. 46-52.

73. Ломжець, Ю. В. Інститут парламентаризму в сучасній Україні: становлення та динаміка : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2011. 218 с.
74. Львова Є. О. Інтернаціоналізація конституційного права держав членів міжнародного співтовариства до питання про сутність та визначення. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. 2013. № 6. С. 199-209.*
75. Львова Є. О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2020. 35 с.
76. Магновський І. Й. Бікамералізм як складова розвитку парламентаризму: теоретико-правовий аспект. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2023. Вип. 1(101). С. 1-11.*
77. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління : зб. наук. праць. 2015. Вип. 43. С. 295–302.*
78. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. Дипломатія заради прав людини: минуле та сучасне. *Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 799-800. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/194.pdf*
79. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. О. Виклики сучасного міжнародного права: від публічного до приватного. *Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 619-623. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/149.pdf*
80. Мартиненко П. Ф. Бікамералізм як аспект демократичного представництва. *Конституційна реформа в Україні: проблеми теорії і практики : матеріали наук.-практ. конф. Чернівці : Рута, 2023. С. 29–34.*
81. Мельник З. П. Проблеми інтернаціоналізації та формування наднаціонального права: теоретичні питання. *Часопис Київського університету права. 2007. № 1. С. 40–45.*
82. Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності від 03.07.2015. *База даних*

- «Законодавство України» / ВР України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002001-15#Text>
83. Мироненко О. М. Кант Іммануїл // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2001. Т. 3. С. 34-35.
84. Міжпарламентський діалог Україна – ЄС. Опубліковано 14 грудня 2019 року о 16:25. Парламентський комітет асоціації (ПКА). *Місія України при НАТО* : вебпортал. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/evropejska-integraciya/mizhparlamentskij-dialog-ukrayina-yes>
85. Мішина Н. В. Субсидіарність як принцип конституціоналізму. *Конституційно-правові академічні студії*. 2016. № 1. С. 81-89.
86. Муравйов В. І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика) : монографія. Київ : Академ-Прес, 2002. 425 с.
87. Муравйов В., Березовська І. Види компетенції реформованого Європейського союзу. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2008. № 37. С. 53-57.
88. Неугодніков А. О., Гребенюк Д.О. Порівняльний аналіз європейських принципів адміністративного права. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.) / НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права. Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права. 2023. С. 13-17.
89. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. Харків : Право, 2015. 328 с.
90. Папаяні С. В. Конституційно-правовий аспект зовнішньополітичної діяльності України в умовах євроінтеграції: теоретико-методологічний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 27. Т. 1. С. 106-110.
91. Петров Р. А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правові системи третіх країн : монографія. Київ : Істина, 2012. 384 с.

92. Погорелова З. О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. С. 31-37.
93. Подковенко Т. О. Індивід, суспільство і держава: грані співвідношення у концепції Томаса Гоббса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 24. Ч. II. Т. 4. С. 194–198.
94. Подковенко Т. О. Концепція лібералізму Джона Локка. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 1 (29). 12-17 с.
95. Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Головатого, О. В. Антонюка. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
96. Право Європейського Союзу (в питаннях та відповідях) : навч. довід. посіб. / за заг ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 176 с.
97. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади : Постанова Верховної Ради України від 31.08.2015 № 656-VIII. *База даних «Законодавство України» / ВР України* : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-19#Text>
98. Ряшко В. І., Ряшко О. В. Діалектика взаємозв'язку держави і громадянського суспільства у «філософії права» Г. Гегеля. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 505-514.
99. Смирнова К. В. Європейський парламентаризм як феномен представництва в міждержавних інтеграційних об'єднаннях: еволюція становлення та сучасні тенденції. *Право України*. 2019. № 11. С. 153-163.
100. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. *ЛІГА: ЗАКОН* : інформаційно- правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU45001U>
101. Сурай І. Г. Деструктивні чинники становлення сучасного парламентаризму в Україні. *Парламентські читання*. 2016. С. 35-38.
102. Сурілова О. О. Спільна транспортна політика Європейського Союзу та розвиток транспортної системи України. *Наукові праці НУ «ОЮА»*. 2020. Т. XXVI. С. 122-133.

103. Теліпко В.Е. Парламентське право : підручник. Київ : Центр учб. літ., 2011. 664 с.
104. Ткач Б. Місце європейського парламенту в політичній системі ЄС у контексті відносин відповідальності. *Вісник Львівського університету. Серія: філос.-політолог. студії*. 2021. Вип. 36. С. 257-263.
105. Тюшка А. В. Договір про Конституцію для Європи: генезис, юридична природа, політична цінність : монографія. Київ : К.І.С., 2007. 228 с.
106. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони від 27.06.2014. *База даних «Законодавство України» / ВР України* : офіційний вебпортал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
107. Фалалєєва Л. Г. Правові аспекти становлення та розвитку виконавчих органів Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2003. 16 с.
108. Філонов О. В. Парламентаризм: виникнення, еволюція сучасність. *Соціологія права*. 2015. Вип. 3-4. С. 232-234.
109. Француз-Яковець Т. А. Конституційні основи бікамералізму в сучасних державах Європи: порівняльний аспект : монографія. Київ, 2018. 818 с.
110. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського Союзу : проблема визначення. *Держава і право*. 2010. Вип. 47. С. 590-595.
111. Чайковський Ю. В. Становлення міжнародного права: філософсько-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Одеса, 2009. 201 с.
112. Шахматова Т. Застосування принципів субсидіарності та пропорційності у процесі реформування місцевих органів влади в Україні. *Право України*. 2009. № 10. С. 125-132.
113. Шпакович О. М. Наднаціональність у праві Європейського Союзу. *Науково-практичний фаховий журнал «Європейське право»*. 2012. № 1. С. 76–83.

114. Шпакович О. М. Співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та суверенітету їхніх держав – членів. *Віче журнал Верховної Ради України*. 2014. № 20. С. 28-32.
115. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу : проблеми визначення. *Вісник академії правових наук України*. 2004. № 3. С. 114-126.
116. Яковюк І. В. Правові основи Європейської інтеграції та її вплив на державно – правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2013. 474 с.
117. Яценко Т. Багаторівневе управління: аспект планування територіального розвитку. 2017. URL: <https://eesa-journal.com/2017/03/14/bagatorivnev-e-upravlinnya-aspektplanuvannya-teritorialnogo-rozvitku>
118. 76/787/ECSC, EEC, Euratom: Decision of the representatives of the Member States meeting in the council relating to the Act concerning the election of the representatives of the Assembly by direct universal suffrage = Рішення Ради ЄС № 76/787 про затвердження Акту про вибори представників в Асамблею загальним прямим голосуванням. Official Journal № L 278, 8 October 1976. p. 1–4. *EUR-Lex* : official website. URI: [http://data.europa.eu/eli/dec/1976/787\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/dec/1976/787(1)/oj)
119. Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. Protocol on Ireland/ Northern Ireland. XT/21054/2019/INIT. Official Journal of the European Union. C 384I, 12.11.2019, p. 1–177. *EUR-lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12019W%2FTXT%2802%29>
120. Application of the principles of subsidiarity and proportionality (2010) European Parliament resolution of 13 September 2012 on the 18th report on Better legislation - Application of the principles of subsidiarity and proportionality (2010) (2011/2276(INI)) 18th report on better legislation. Official Journal of the European Union C 353E, 3.12.2013, p. 117–122. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52012IP0340>

121. Bache I, Flinders M., eds. *Multi-Level Governance*. Oxford, Oxford University Press, 2004. 237 p.
122. Barnett M., Duvall R. *International Organizations and the Diffusion of Power // International Organization and Global Governance / eds. T. G. Weiss, W.R. Wilkinson*. N.Y. : Routledge. P. 51-62.
123. Bauerschmidt J. The basic principles of the European Union's ordinary legislative procedure. *ERA Forum*. 2021. Vol. 22. № 2. P. 211–229. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-021-00671-9>
124. *British-American Tobacco Company Ltd and R. J. Reynolds Industries Inc. v Commission of the European Communities*. Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 17 November 1987. Joined cases 142 and 156/84. *European Court Reports 1987*. P.-04487. ECLI identifier: ECLI:EU:C:1987:490. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A61984CJ0142>
125. Browning G. 'Hegel: The Politics of Modernity' // *A History of Modern Political Thought: The Question of Interpretation* . Oxford, 2016. P. 254–273. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199682287.003.0013>
126. Bultena A. *Negotiations in the Ordinary Legislative Procedure: The Perspective of the European Parliament // Democracy and Rule of Law in the European Union*. T.M.C. Asser Press, 2016.
127. Case 9/56, *Meroni & Co. Industrie Metallurgiche S.p.A. v High Authority of the European Coal and Steel Community*. Judgment of the Court of 13 June 1958. *English special edition 1957-1958 00133*. ECLI identifier: ECLI:EU:C:1958:7. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61956CJ0009>
128. Case C-401/19. *Republic of Poland v European Parliament and Council of the European Union*. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 26 April 2022. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2022:297. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0401>

129. Cheibub J. A., Rasch B. E. Constitutional parliamentarism in Europe, 1800–2019. *West European Politics*. 2021. Vol. 45. Iss. P. 470–501. URL : <https://doi.org/10.1080/01402382.2020.1870841>.
130. Cirner M. Vlada jednej strany v politickom zriadeni parlamentnej demokracie. Interpolis'12 [elektronický zdroj] : zborník príspevkov z IX. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov s medzinárodnou účasťou v Banskej Bystrici 9. novembra 2012. Banska Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinarodnych vzťahov, 2012. S. 43-47.
131. Code of good practice in electoral matters. Guidelines and explanatory report =Кодекс належної практики у виборчих спорах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь Adopted by the Venice Commission at its 51st and 52nd sessions (Venice, 5-6 July and 18-19 October 2002) Strasbourg, 30 October 2002 Opinion no. 190/2002. CDL-AD (2002) 23 Or. Fr. *Council of Europe* : website. URL: <https://rm.coe.int/0900000168092af01>
132. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union PROTOCOL (No 1) On The Role Of National Parliaments In The European Union. *Official Journal*. C 202, 7.6.2016. P.. 203–205. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12016E%2FPRO%2F01>
133. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal C 326* , 26/10/2012 P. 0001 - 0390. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
134. Copeland P. The Ordinary Legislative Procedure in a Post-Brexit EU: The Case of Social Europe. *Politics and Governance*. 2021. Vol. 9. Is. 1: What Brexit Means for Europe: EU Institutions and Actors after the British Referendum. P. 69-78. URL: <https://doi.org/10.17645/pag.v9i1.3704>
135. Craig P. Institutions, Power, and Institutional Balance // *The Evolution of EU Law* / P. Craig, G. de Búrca (eds), 3rd edn (Oxford, 2021; online edn, Oxford

- Academic, 21 Oct. 2021). URL : <https://doi.org/10.1093/oso/9780192846556.003.0003>
136. Cygan A. National Parliaments within the EU Polity – No Longer Losers but hardly victorious. *ERA Forum*. 2012. Vol. 12. № 4. pp. 517-534. URL: <https://doi.org/10.1007/s12027-011-0233-9>
137. Cygan A. Participation by national parliaments in the EU legislative process. *ERA Forum*. 2021. Vol. 22. P. 421 – 435. URL: <https://doi.org/10.1007/s12027-021-00675-5>
138. Decision by the German Constitutional Court on the Treaty of Lisbon (30 June 2009). Bundesverfassungsgericht – BVerfG, 2 BvE 2/08 vom 30.6.2009, Absatz-Nr. (1 - 421), [ON-LINE]. [Karlsruhe]: Bundesverfassungsgericht, [01.10.2013]. CVCE. EU: website. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2013/10/15/8facbcac-b236-47c8-9db3-e2199d825cfb/publishable_en.pdf
139. Democratic Control in the Member States of the European Council and the Euro zone summits : [Research Report] / W. Wessels , O. Rozenberg, M. van den Berge , C. Heffler , V. Kreilinger, L. Ventura // Parlement européen. 2013, 74 p. {[hal- 02290574](https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02290574)}. *SciencesPo* : portalHAL. URL : <https://sciencespo.hal.science/hal-02290574/>
140. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance.). Official Journal of the European Union. *L 130*, 17.5.2019, p. 92–125. EUR-Lex : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>
141. Eriksen E. O., Fossum J. E. Hegemony by Association // The European Union's Non-members: Independence Under Hegemony? London ; N.Y. : Routledge, 2015. P. 230–242.
142. Eriksen E. O., Fossum J. E. Europe in Transformation: How to Reconstitute Democracy? // European Union Studies Association (EUSA) : Conference 2007: Montreal EUSA Tenth Biennial International Conference! Montreal, Canada, May

- 17-May 19, 2007. 48 p. / University of Pittsburgh : website; Archive of European Integration (AEI). URL: <https://aei.pitt.edu/7876/>
143. European Commission. Proposal for a Council Regulation on the Exercise of the Right to Take Collective Action within the Context of the Freedom of Establishment and Freedom to Provide Services /* COM/2012/0130 final - 2012/0064 (APP) */. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52012PC0130>
144. European Union and the Treaty establishing the European Community, signed Treaty of Lisbon amending the Treaty on at Lisbon, 13 December 2007 - PROTOCOLS - B. Protocols to be annexed to the Treaty of Lisbon - Protocol No 2 amending the Treaty establishing the European Atomic Energy Community. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3AC2007%2F306%2F01>
145. Fossum J. E. The EU and Third Countries: Consequences for Democracy and the Political Order. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2022. Vol. 61, Is. 6. p. 1639-1655. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.13421>
146. Framework Agreement on relations between the European Parliament and the European Commission. *Official Journal of the European Union*. L 304, 20/11/2010. P. 47–62. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32010Q1120%2801%29>
147. Hegel G. W. F. *Elements of the Philosophy of Right* / edited by Allen W. Wood. Translated by H. B. Nisbet. Cambridge University Press, 2003. 571 p. URL: <https://hscif.org/wp-content/uploads/2018/04/Hegel-Phil-of-Right.pdf>
148. *Hegel's Encyclopedia of the Philosophical Sciences A Critical Guide* / Edited by Sebastian Stein, Joshua I. Wretzel, Pennsylvania State University. Cambridge University Press. 2021. 344 p. *DOKUMEN.PUB* : website. URL: <https://dokumen.pub/hegels-encyclopedia-of-the-philosophical-sciences-a-critical-guide-1108471986-9781108471985.html>
149. Hilf M. *Kommentar zur Europäischen Union*. Bd. 1, München, 2000. 700 p.

150. Hooghe L., Marks G. Multi-Level Governance and European Integration. Lanham, Boulder, N.Y., Oxford : Rowman & Littlefield Publisher. Inc., 2001. 272 p.
151. Hrebeniuk D. European parliamentarism and establishing the content of the institutional authority within the EU parliament. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. № 6. P. 64 – 71.
152. Hrebeniuk D. O. AI regulation in EU: the European Parliament's stand. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 377-379. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/85b136a1-3925-4bf6-99da-2355633b0ac4>
153. Hrebeniuk D. O. Diplomacy for the human rights: the political and legal role of Turkey. *Права людини в період збройних конфліктів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практик. конф., присвяч. 25-річ. Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.) / Нац. ун-т «Одеська юридична академія» ; каф. міжнародного та європейського права НУ «ОЮА». Одеса, 2022. С. 368-372. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/7d4ec198-23d7-4103-95dc-41a69c52ee2b>
154. Hrebeniuk D. O. The supervisory role of the European Parliament in the process of the application of the environmental liability directive. *The 11th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life»* (May 11-13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. P. 747-751.
155. Interinstitutional Agreement between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on Better Law-Making. *Official Journal of the European Union*. L 123, 12.5.2016, p. 1–14. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016Q0512%2801%29>

156. International Organization and Global Governance / *Edit.* By Thomas G. Weiss, Rorden Wilkinson. 2nd Edition. London : Routledge, 2018. pp. 51–62.
157. Interparliamentary EU information exchange (IPEX). *European Parliament* : website. URL: <https://www.europarl.europa.eu/relnatparl/en/networks/ipex>
158. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 14 April 2015. Council of the European Union v European Commission. Case C-409/13. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CJ0409>
159. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 June 2010. The Queen, on the application of Vodafone Ltd and Others v Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform. Case C-58/08. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0058>
160. Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 17 November 1987. British-American Tobacco Company Ltd and R. J. Reynolds Industries Inc. v Commission of the European Communities. Joined cases 142 and 156/84. European Court Reports 1987-04487. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61984CJ0142>
161. Judgment of the ECJ of 16 July 1992. Commission of the European Communities v French Republic. Case C-344/90. European Court Reports 1992 I-04719. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61990CJ0344>
162. Judgment of the ECJ of 29 October 1980, SA Roquette Frères v Council of the European Communities. Case 138/79. European Court Reports 1980 -03333. *EUR-Lex* :: website. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0138>
163. Kain P. J. Kant's Political Theory and Philosophy of History. *Clio*. 1989. Vol. 18. P. 325-345. URL: <https://scholarcommons.scu.edu/phi/38/>
164. Kant I. Idea for a Universal History from a Cosmopolitan Perspective // *Toward Perpetual peace and other writings on Politics, Peace and History*; ed. by Pauline Kleingeld, Yale University Press, 2006. P. 4.

165. Kant. What Is Enlightenment? / translated by Mary C. Smith. *Columbia University* : website. URL: <http://www.columbia.edu/acis/ets/CCREAD/etscc/kant.html>
166. Kardasheva R. The Power to Delay: The European Parliament's Influence in the Consultation Procedure. *Journal of Common Market Studies*. 2009. Vol. 47. Is. 2. P. 385-409. URL : <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2009.00809.x>
167. Lavenex S. Concentric Circles of European Integration: A Typology of EU External Governance Relations. *Comparative European Politics*. 2011. Vol. 9. Is. 4-5. P. 372– 393. URL: https://www.researchgate.net/publication/263328421_Concentric_circles_of_flexible_European_integration_A_typology_of_EU_external_governance_relations
168. Lavenex S. The Power of Functionalist Extension. How EU Rules Travel. *Journal of European Public Policy*. 2014. Vol. 21. Is. 6. P. 885–903. URL: https://www.researchgate.net/publication/262774593_The_Power_of_Functionalist_Extension_How_EU_Rules_Travel
169. Lavenex S., Öberg M.- L. Third Country Influence on EU Law and Policy-making: Setting the Scene. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. Vol. 61. Is. 6. P. 1435-1453. *Wiley Online Library* : website. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.13490>
170. Locke J. Two Treatises of Government // The Works of John Locke. A New Edition, Corrected. In Ten Volumes. Vol. V. London : Printed for Thomas Tegg; W. Sharpe and Son; G. Offor; G. and J. Robinson; J. Evans and Co.: Also R. Griffin and Co. Glasgow; and J. Gunning, Dublin. 1823. 216 p. URL: <https://www.yorku.ca/comninel/courses/3025pdf/Locke.pdf>
171. Matei A.; Ciora C.; Ceche R.; Dumitru A. S. Efficiency and Effectiveness of the European Parliament under the Ordinary Legislative Procedure. Preprints. 2018. 2018120299. URL: <https://doi.org/10.20944/preprints201812.0299.v1>
172. Müftüler-Baç M. Turkey's Influence as a Third Country on the European Union: From Association to a Key Partner. *JCMS: Journal of Common Market*

- Studies*. 2022. Vol. 61, Is. 6. P. 1471-1487. Wiley Online Library : website. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jcms.13430>
173. Neuhodnikov A. O., Hrebenuk D.O. The influence of the administrative space on the legal systems of the member states of the European Union. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. С. 85-89.
174. Nye J. S. *The Future of Power*. New York : Public Affairs, 2011. URL: https://www.academia.edu/23946693/THE_FUTURE_OF_POWER
175. Öberg M.-L. Friend Zone Forever? The Essence of and Justifications for the EU's Decision-making Autonomy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2023. Vol. 61. Is. 6 : Special Issue:European integration outside- in: Third country influence on EU law and policy- making. P. 1622-1638. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.13459>
176. Otenko P. Hidden European Commission's powers within the ordinary legislative procedure of the European Union. *Журнал європейського і порівняльного права=European and Comparative Law Journal*. 2020. Вип. 12/1-2. С. 155-158. URL: <http://journals.iir.edu.ua/index.php/pravo/issue/view/232>
177. Outside and Inside: Norway's Agreements with the European Union. Official Norwegian Reports NOU 2012:2. Chap. 1. *European Parliament* : website. URL : https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/deea/dv/0226_13/_0226_13_en.pdf
178. Paolo M. T. National Parliaments in the EU: after Lisboa and Beyond Subsidiarity. The (positive) side-effects and (unintended) achievements of the Treaty Provisions. *OPAL Online Paper* : website. 2012. № 5. 29 p. URL: <https://www.pademia.eu/wp-content/uploads/2014/02/5.pdf>
179. Pasechnyk O. Suprastatehood and supranationality in the prism of modern international law. *Amazonia investiga*. 2023.Vol 12. Is. 62. P 182-188. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2288>

180. Peers S. Guide to EU decision-making and justice and home affairs after the Treaty of Lisbon. URL: https://www.researchgate.net/publication/265281494_Guide_to_EU_Decision-Making_and_Justice_and_Home_Affairs_after_the_Treaty_of_Lisbon
181. Phinnemore D. The United Kingdom: Turning Its Back on Influencing the EU? *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2022. Vol. 61, Is. 6. P. 1488-1511. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jcms.13419>
182. Pitkin H. F. The Concept of Representation. Berkeley; Los Angeles; London : University of California Press, 1967. 323 p.
183. Regulation (EC) No 717/2007 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2007 on roaming on public mobile telephone networks within the Community and amending Directive 2002/21/EC. *Official Journal of the European Union*. L 171. 29/06/2007. P. 32–40. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32007R0717>
184. Reichl P. Kant's A Priori History of Metaphysics: systematicity, progress, and the ends of reason. *European Journal of Philosophy*. 2020. Vol. 29. Is. 4. P. 811-826. URL: <https://doi.org/10.1111/ejop.12606>
185. Resolution of 30 March 1962, *Journal Officiel* 31, 26.4.1962, p. 1045=Резолюція Європейського Парламенту від 30 березня 1962 року. *Official Journal* 1962, p. 1045.
186. Rittberger B. Building Europe's Parliament: Democratic Representation Beyond the Nation State. OUP Oxford, 2005. 256 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/261702952_Building_Europe's_Parliament_Democratic_Representation_Beyond_the_Nation_State
187. Rules of Procedure of the European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2023-11-01-TOC_EN.html
188. Šabič Z. Building Democratic and Responsible Global Governance: The Role of International Parliamentary Institutions. *Parliamentary Affairs*. 2008. Vol. 61.

- Is. 2. P. 255– 271. URL : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1441785
189. Shuibhne N. N. What is the Autonomy of EU Law, and Why Does that Matter? *Nordic Journal of International Law*. 2019. Vol. 88. Is. 1. P. 9-40. URL: <https://doi.org/10.1163/15718107-08810002>
190. Siedentop L. *Demokratie in Europa*. Stuttgart : Klett-Cotta, 2002. 366 p.
191. The Political Works of Marcus Tullius Cicero: Comprising his Treatise on the Commonwealth; and his Treatise on the Laws. Translated from the original, with Dissertations and Notes in Two Volumes. By Francis Barham, Esq. (London: Edmund Spettigue, 1841-42). Vol. 2. *Online Library of Liberty* : website. URL: <https://oll.libertyfund.org/titles/cicero-treatise-on-the-laws>
192. The Role of National Parliaments in the European Union. 9th Report of Session 2013–2014. 24 March 2014 / House of Lords European Union Committee. London : The Stationery Office Limited, 2014. UK Parliament : site. URL:<https://www.parliament.uk/globalassets/documents/role-of-national-parliaments.pdf>
193. Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXT>
194. Treaty establishing the European Coal and Steel Community, ECSC Treaty. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-establishing-the-european-coal-and-steel-community-ecsc-treaty.html>
195. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. C 306, 17 December 2007. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC>
196. Treaty on European Union. *Official Journal*. C 191 , 29/07/1992 P. 0001–0110. *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>

197. Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union (also known as the fiscal compact). *EUR-Lex* : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-stability-coordination-and-governance-in-the-economic-and-monetary-union-also-known-as-the-fiscal-compact.html>
198. Vahniak H. Political Dialogue between the European Parliament and the Verkhovna Rada of Ukraine (Institutional Capacity, Inter-Parliamentary Communication, New Format of Intercommunication). *Historia i Polityka*. 2017. № 20 (27). P. 79–8. URL: <http://dx.doi.org/10.12775/HiP.2017.013>
199. Vodiannikov O. Supranationality in the European Union law: Goetterdammerung of Europe or reconsideration of law? *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2001. № 3. с. 162–192.
200. Weatherill S. Better competence monitoring. *European Law Review*. 2005. Vol. 30. Is. 1. P. 23-41.
201. Weiler J. H. H. The Transformation of Europe. *The Yale Law Journal*. 1991. Vol. 100. № 8. P. 2403–2483. URL: <https://doi.org/10.2307/796898>
202. Weiler J. H. The Community system: The dual character of supranationalism. *Yearbook of European Law*. 1981. № 1. P. 267-281.
203. Winzen T. National parliamentary control of european Union affairs: a cross-national and longitudinal comparison. *West European Politics*. 2012. Vol. 35. № 3. P. 657-672. URL: https://www.researchgate.net/publication/233208626_National_Parliamentary_Control_of_European_Union_Affairs_A_Cross-national_and_Longitudinal_Comparison
204. Wojtyszyn R. Szkoła prawa natury – od Hugona Grocjusza do Johna Locke’a // *Studia Erasmiana Wratislaviensia Wrocławskie Studia Erazmiańskie, Zeszyt Naukowy Studentów, doktorantów i pracowników naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego*. 2007. S. 49–63. URL: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/13831/edition/21954>
205. Wyatt D. Could a «Yellow card» for national parliaments strengthen judicial as well as political policing of subsidiarity? *Croatian Yearbook of European Law*

and Policy. 2008. Vol. 2. P. 1– 18. URL: <https://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/11>

206. Zalewska M, Gstrein O. J. National Parliaments and their Role in European Integration : The EU's Democratic Deficit in Times of Economic Hardship and Political Insecurity. *Bruges Political Research Papers*. 2013. Vol. 28. 40 p. URL: https://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/wp28_zalewskagstrein.pdf

ДОДАТОК А

Список опублікованих праць за темою дисертаційного дослідження та відомості про апробацію дослідження

Праці в фахових вітчизняних виданнях:

1. Гребенюк Д. О. Фрагментація та поляризація: фактори які створюють Європейський Союз актором головних змін. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 695-696.
2. Гребенюк Д. О. Місце і роль Європейського Парламенту в інституційній системі Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 465-467.
3. Гребенюк Д. О. Інтеграція в Європейський Союз в епоху глобальних змін: правовий аналіз розвитку тенденції. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 15-19.
4. Гребенюк Д. О. Місце міжнародного парламентського союзу в процесі еволюціонування парламентаризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 292-295.
5. Гребенюк Д. О. Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2022. № 72. С. 32-35.
6. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. О. Дипломатія заради прав людини: минуле та сучасне. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 799-800.
7. Аракелян М. Р., Бехруз Х. Н., Гребенюк Д. О. Європейський Парламент: голос громади в законодавчому процесі ЄС. *Держава та регіони*. 2022. № 4. С. 212-216.
8. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. О. Виклики сучасного міжнародного: від публічного до приватного. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 619-623.

9. Гребенюк Д. О. Становлення концепції наднаціонального парламентаризму в сучасному міжнародному права. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право.* № 80, 2023 р. с. 278-283.

Праці в закордонних виданнях:

10. Hrebenuk D. European parliamentarism and establishing the content of the institutional authority within the EU parliament. *Visegrad journal on human rights.* 2023. № 6. P. 64-71.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

11. Гребенюк Д. О. Досвід країн ЄС та України в подоланні кризової ситуації викликаній поширенням коронавірусної інфекції в рамках захисту прав та свобод людини. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : зб. матеріалів Всеукраїн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 груд. 2021 року). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021 р. С. 94-99.

12. Гребенюк Д. О. Співпраця Європейського Парламенту з Верховною Радою України: нормативно-правова база, цілі та євроінтеграція. *Шістдесят четверті економіко-правові дискусії* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Львів, 27-28 квіт. 2022 р.). Львів, 2022. С. 24-28.

13. Гребенюк Д. О. Роль резолюції Європейського Парламенту в реформуванні внутрішнього законодавства. *The 1st International scientific and practical conference «Modern research in world science»* (April 17-19, 2022 y.) SPC. Lviv, Ukraine, 2022. P. 1330-1336.

14. Hrebenuk D. O. The supervisory role of the European Parliament in the process of the application of the environmental liability directive. *The 11th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life»* (May 11-13, 2022 y.) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom, 2022. P. 747-751.

15. Hrebenuk D. O. Diplomacy for the human rights: the political and legal role of Turkey. *Права людини в період збройних конфліктів* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.). Одеса, 2022 р. С. 368-372.

16. Неугодніков А. О., Гребенюк Д. О. Порівняльний аналіз європейських принципів адміністративного права. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу (м. Одеса, 10 лют., 2023 р.). Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. С. 13-17.
17. Neuhodnikov A. O., Hrebeniuk D. O. The influence of the administrative space on the legal systems of the member states of the European Union. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матер. круглого столу (м. Одеса, 10 лют., 2023 р.). Одеса : НУ «ОЮА», кафедра міжнародного та європейського права, 2023. С. 77-81.
18. Hrebeniuk D. O. Ai regulation in EU: the European Parliament's stand. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 377-379.
19. Гребенюк Д. О. Лобізм у Європейському Парламенті: виклики та перспективи для захисту прав людини. *Права людини в період збройних конфліктів* : зб. матеріалів Міжнар наук.-практ. конф., присвячена 75-й річниці ухвалення Загальної декларації прав людини 1948 р. (м. Одеса, 3 листоп. 2023 р.). Одеса, 2023. С. 219-227.
20. Гребенюк Д. О. Інституційний механізм ЄС в процесі регулювання міграційної кризи. *Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики* : зб. матеріалів Міжнар. кругл. стола (м. Одеса, 5 берез. 2024 р.). Одеса, 2024. С. 77-80.

Розділ колективної монографії:

21. Гребенюк Д. О. Актуальні тенденції у захисті прав людини: перегляд механізмів міжнародного права. *Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики* : колективна монографія / за заг. ред. М. Р. Аракеяна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. Одеса : Фенікс, 2023. С. 247-279.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на кафедрі міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», а також обговорювались на національних науково-практичних конференціях та були висвітлені у збірниках матеріалів конференцій: Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини – пріоритет сучасної держави» (м. Одеса, 2021р.); Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Шістдесят четверті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 2022 р.); The 1st International scientific and practical conference «Modern research in world science» (Lviv, 2022 y.); The 11th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (Manchester, 2022 y.); Міжнародної науково-практичної конференції «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 2022 р.); Круглого столу «Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів» (м. Одеса, 2023 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 2023 р.); Міжнародної науково-практичної «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 2023 р.); Міжнародного круглого столу «Вступ України, Республіки Молдова та Грузії до Європейського Союзу: сучасні виклики» (м. Одеса, 2024 р.).